

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

IV. évfolyam – 2009. március–április

„Return”

Egy „arisztokratikus” szenvedély

Szemle:

kiállítások – könyvek – folyóiratok –

kulturális és művészeti események

Válaszversek

Holló László-emlékhely Gyomaendrődön

Adalékok a Krúdy-publicisztikához

VITÉZ FERENC

irodalmi és művészeti

folyóirata

23–24. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, IV. évfolyam; 2009. március–április (23–24. kötet)

A TARTALOMBÓL

(Részletes tartalomjegyzék – előfizetési felhívással – az utolsó oldalakon)

Az Antal–Lusztig gyűjtemény újabb áttekintése a Modemben (298); Madarász Kathy Margit, Madarász Gyula, Kalmárné Horóczy Margit, Baráth Pál, Makai Imre kiállításairól (310–328); Múzeumi Kurír – az exlibris-gyűjtésről; Zsögödi Nagy Imre emlékkiállításáról (330–354); Krúdy Gyula publicisztikai kiteljesedése – Kerekes Elek festőművész Krúdy-sorozata (372–398); Olvasó – új könyvekről és folyóiratokról (402–424);

Írja, szerkeszti és kiadja:

VITÉZ FERENC

4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.;

telefon: 20/965–2921; e-mail: ferko824@gmail.com)

Nyomta: ONIX Nyomda Kft.; felelős vezető: Dr. Karancsi János.

Kötészet: Kapitális Kft.; tulajdonos: Kapusi József.

ISSN 1788–8034

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.
Megjelenik 800 példányban.

Megtalálható a könyvtárak olvasótermeiben (a debreceni fiókkönyvtárakban, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban és Hajdú-Bihar megye városaiban, a debreceni középiskolák, a Debreceni Egyetem és a Református Kollégium könyvtáraiban); Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Szolnok–Jász–Nagykun, Bács–Kiskun, Nógrád és Somogy megye egyes múzeumaiban, közintézményeiben; határon túli magyar művelődési intézményekben.

Fellapozható a *Medgyessy Ferenc Emlékmúzeumban* (Erdélyi Mártánál), a *Déri Múzeumban*, a *Debreceni Művelődési Központban és egységeiben* (Belvárosi, Homokkerti, Újkerti, Józsi, Kismacsi Községi Ház, Debreceni Mű–Terem Galéria, Tímárház–Kézművesek Háza, Amerikai Kuckó), a *DEOEC Közművelődési Titkárságán* (Cserép Zsuzsánál), a *Holló László Galériában*, a *Misztika Galériában*, a *Havrics Galériában*, a *Koncz Művészeti Galéria Kft. Cíviss Art képerkeztetőjében*, a *Vár Galériában*, a *Csokonai-házban*, a *Fókusz Könyvtárházban*, az *Alternatív Könyvesboltban*, a *Trombitás Sörözőben*, a Pulykakakas Üzlet- és Irodaház *Latinovits Kávézójában*, a *főtéri Korzó Kávézóban*, a *Szabó Magda Könyvesboltban és Kávézóban*, a *Corner's Étteremben*, illetve egyes képzőművészeti események helyszínein.

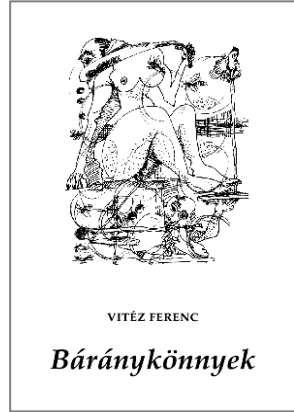
Előjegyzhető

Az előző kötetekben öt részen keresztül olvashatták a **Báránkönyvek** című folytatásos kisregény. A befejező 6–7. részt (az újraformálás során született kiegészítésekkel) az ünnepi könyvhétre megjelenő önálló könyvben olvashatják.

Előjegyzésre, megrendelésre levélben (dr. Vitéz Ferenc, 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt.2), e-mailben (ferko824@gmail.com) és telefonon (06 20/965–2921) van lehetőség 2009. április végéig.

A megrendelésnél kérem, hogy a számla címzettjének nevét is tüntessék fel!

A *Báránkönyvek* kedvezményes szerzői ára 1 200 Ft. (postaköltséggel együtt), a kisregényt kérésre dedikálva küldöm.

BESZÉDGYAKORLATOK

A rendhagyó költői, nyelvi és szellemi ízelet s színeket kínáló verseskötet a Költészet Napjára jelenik meg!

Író-olvasó találkozók

2009-ben minden hónap első hétfőjén 17.30–19.00 óra között szerkesztői találkozóra hívom és várom az olvasókat, az érdeklődő művészetpártolókat a Csapó utcai Pulykakakas Üzlet- és Irodaház Latinovits Kávézójába.

Lapzárta

A folyóirat következő kötetének tervezett lapzárta április elején lesz, a 25. (2009. májusi) kötet a hónap második felében jelenik meg.

EMLÉKÉVEK

A 2009. évi Néző • Pont-kötetekben cikkek, tanulmányok és tematikus blokkok idézik fel a jeles évfordulókat.

Kazinczy-émlékév – a Magyar Nyelv Éve

Radnóti Miklós születésének centenáriuma

Benedek Elek születésének 150. évfordulója

Nemzetközi Haydn-évforduló

130 éve született Móricz Zsigmond; 120 éve született Sík Sándor költő, esztéta; 20 éve halt meg Márai Sándor

„ÁLDÁS, NÉPESSÉG!” (az Erdélyből indult, nemzetmegtartó mozgalomhoz csatlakozva): ANYA – HIT – GYERMEK – ÁLDÁS

Baráth Pál grafikája

A folyóirat ajánlott ára: 950 Ft
AJÁNLOTT TÁMOGATÓI ÁR: 2.000 Ft

HOLLÓ LÁSZLÓ TEREM, EMLÉKHELY

Új képzőművészeti kollekcióval gyarapodott a gyomaendrői Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény

Március 14-én nyílik meg a Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjteményben Holló László Kossuth-díjas festőművész állandó kiállítása. A 71 alkotást – valamint Holló bronz büsztjét, Kövér József szobrászművész munkáját – Ujváry Zoltán professor emeritus ajánlotta fel a gyűjteménynek. Az emlékhely avatása a Gyomaendrőd városossá alakulásának 20. évfordulója alkalmából rendezett Gyomaendrődiek Világtalálkozója programsorozat része.

A megnyitó után mutatják be Szonda István gyűjteményigazgató *Ecset és toll – Holló László Kossuth-díjas festőművész alkotásai a Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjteményben* című művészeti albumát, melyből megismerjük a Gyomaendrődre került Holló-alkotásokat, az előtanulmányban méltatva Ujváry professzor mecénási tevékenységét.

A kiállítást és könyvbemutatót ünnepi képviselőtestületi ülés követi a polgármesteri hivatal dísztermében, ahol Ujváry Zoltán a „Gyomaendrőd Kultúrájáért” kitüntetéssel veheti át. A város vezetése ezzel az elismeréssel kívánja megköszönni, hogy a néprajzkutató és kultúramecenás professzor kitartóan segíti a gyomaendrői tudományos rendezvények szervezését, a helytörténeti kiadványok szakmai lektorálását, a gyomaendrői művésztelep elindítását.

„A Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény az adományok múzeuma” – olvassuk Szonda István *Ecset és toll* című albumának a gyűjtemény kialakításának történetét ismertető részében. A gyomaendrői galériatörténet 1978-ig nyúlik vissza, amikor „a párizsi éjszaka festője”, Corini Margit hagyatékát Gyomának ajándékozta (a képek először a helyi Takarékszövetkezet irodája falait díszítették).

1991-ben a gyomai születésű festőművész, Vidovszky Béla művei kerültek Gyomára, s ekkor fogalmazódott meg a városi képtár igénye. Láng Miklós, a Vidovszky Béla Emlékbizottság elnöke szorgalmazta a képtár minél hamarabbi kialakítását, melyhez képadományokkal járult hozzá. Láng lelkesedése nyomán az emlékbizottság két kép megvásárlásával, illetve a rokonok képfelajánlásával hozták létre a Vidovszky gyűjteményt. Az adományok mellett a helytörténeti gyűjteményt gondozó és mű-

ködtető közalapítvány vásárlással gyarapította a művek számát. A Vidovszky művészetét tisztelők közül később többen is felajánlották a tulajdonukban lévő alkotásokat.

A képtár 1993-ban alakult meg, s jelenlegi helyére, a Kossuth út 11. szám alatt lévő, 19. század végén épült polgárházba költözött. Az egymásba nyíló termek megfelelő helyszínt kínáltak a képzőművészeti kiállítóhely számára.

A gyűjtemény újabb adománnyal bővült: Illéssy Zoltán édesapja, Illéssy Péter grafikusművész hagyatékából több mint 300 grafikát és más vegyes technikájú művet adományozott a képtárnak. De az időszaki kiállítások sem múltak el nyomtalanul, hiszen a művészek gyakran ajánlották fel egy-egy munkájukat a gyűjtemény gyarapításához.

Corini Margit 1897-ben született Kolozsváron, korát megelőzve, a modern posztimpresszionista irányzatok vívmá-

nyival alakította ki sajátos művészetét. Budapesti színésznőként indult, New York-ban festészetet tanult, s 1928-ban érkezett Párizsba. Más szabadiskolák mellett Matisse műtermét is látogatta. Első párizsi sikerét 1930-ban, a Salon d'Automne őszi tárlatán a *Párizsi utca éjjel* című képével aratta. A következő évben a Grand Salon mindhárom tárlatára beválogatták festményeit. Magyarországon 1932-ben mutatkozott be a Nemzeti Szalonban. Hazai és franciaországi kiállításai közben gyakran visszatért Amerikába, ahol 1933-ban rendezett önálló tárlatot. Az egyszerre zabolátlanságot és visszafogottságot mutató képeinek témája gyakran volt a párizsi éjszaka, a korabeli kritika ezért illette őt a „Maître de l' École de la Nuit” jelzővel. Az 1942-es német megszállás elől menekülve, visszatért Kolozsvárra. Utoljára 1947-ben, a Magyar Képzőművésznők Egyesületének XIX. csoportkiállításán szerepelt. 1952-ben (mint osztályidegent) kitelepítették, így került Gyomára, ahol 1982-ben bekövetkezett haláláig teljes visszavonultságban élt.

Vidovszky Béla Gyomán született 1883-ban. A fővárosi Mintarajziskolában Révész Imre osztályába járt, 1906–1908 között a Képzőművészeti Főiskola állami ösztöndíjasa, Ferenczy Károly tanítványa volt. Müncheni, olaszországi és párizsi tanulmányutakat tett, hazatérve Békéscsabán, Gyomán, Telekgerendáson alkotott. 1911-ben meghívást kapott a Szolnoki Művésztelepre, ahová évtizedeken át visszatért. *Vacsora után* című képét 1913-ban Wahrman-díjjal tüntették ki, a *Halászbárka a Tiszán* című képe 1924-ben a Nemzeti Szalon aranyérmét kapta meg. Az I. világháborúban a „művészszáadához” került, Kisfaludi Stróbl Frank Frigyes és Márffy Ödön társaságába. Az 1920-as és '30-as években keresett festő volt, művészetét nagy mesterségbeli tudás, elegáns stílus, köny-

nyed levegős kompozíció, líraiság és romantika jellemezte. A Magyar Nemzeti Galéria húsz képét őrzi, az Országházat őt vászna díszíti. A II. világháború után Vidovszky művészetében „a régi polgári időszaak csökevényét” látták, ezért mellőzték. „Az agyonhallgatásból az 1961-ben, a Csók István Galériában rendezett gyűjteményes kiállításának sikere mozdította ki” – 1966-ban munkásságát a Munka Érdemrend arany fokozatával ismerték el. 90 évesen, 1973-ban halt meg, több mint kétezer művet készített.

Illéssy Péter Gyomán született 1902-ben, gimnáziumi tanulmányai után a Képzőművészeti Főiskola festő szakára iratkozott be, itt Rudnay Gyula is tanította. „Kedvelt témái a magyar történelem, a népelet, a mélyen átélt katolikus hitvilág, a családi élet jelenetei voltak. Legsikeresebb képei a *Matyó Madonna*, a *Juss* és a *Júdás* című alkotások, valamint a *Dózsa sorozat*.” Szoros volt a kapcsolata a népi írókkal: Kodolányi Jánossal, Veres Péterrel, Erdélyi Józseffel, Németh Lászlóval. Alapító tagja volt a Magyar Képzőművészeti Társaságának és a Bartha Miklós Társaságnak. 1940-től vett részt a népfőiskolai mozgalomban. 1949 után mellőzték, klerikális reakciónak minősítették. Megrendeléseket nem kapott, alkalmi munkákból tartotta el családját. Az 1956-ban elbukott forradalom emlékére egy Madonnát festett kezében törött karddal. „A képet Kerkai páter, a KALOT egykori vezetője juttatta ki a Vatikánba. A művész meghívást kapott családjától Rómába, de a *Szózatra* hivatkozva itthon maradt.” 1962-ben halt meg.

Pásztor János 1881-ben született Gyomán. A család Hódmezővásárhelyre települt, ott figyeltek fel tehetségére. A 15 éves ifjú beiratkozott az Iparrajz Iskola szobrászati szakára, majd állami ösztöndíjjal Párizsba utazott, ahol a Julian

Akadémián tanult. Megragadta Rodin művészete, eszményképét a reneszánszban kereste. Firenzébe utazott, hogy tanulmányozza a remekműveket. Hazatérve köztéri alkotásokra is megbízást kapott. 1907-ben Endre Béla vezetésével megszervezték a Hódmezővásárhelyi Művészeti Egyesületet, az Agyagipari és Majolika Telepet, de Pásztort a vidék nem tudta elegendő munkával ellátni, így a fővárosba költözött. „Pásztor János

kiemelkedő alkotásai között ott vannak a magyar paraszt-ábrázolások. Ezeket a szobrokat nem a népi külsőség jellemzi, hanem a néphez, a parasztsághoz tartozó ember ábrázolása. A kiállításon látható szobrok a Magyar Nemzeti Galéria tulajdonában vannak, melyek tartós léteként részét képezik az állandó tárlat anyagának.”

(Szonda István ismertetője alapján)

Holló László-terem, emlékhely

(Részlet Szonda István *Eset és toll* című albumából)

„Az állandó kiállítás megtervezésében elsődleges szempont volt, hogy a belépő látogató átfogó képet kapjon Holló László munkásságáról. Ezért az egész korai művektől az érett festői korszakig látható egy-egy jelentős alkotás.

A rajzkollekción meghatározó részét az aktábrázolások képezik. A rajzok többsége tollal és tuszal, diófapáccal készült, de megtalálhatók a szénrel, krétával és ceruzával készített művek is. A technikai megoldások sokfélesége jellemzi a Holló-rajzokat, a vonalszerű és a finom tónusú plasztikus ábrázolások váltogatják egymást. A rajzok kisebb hányada tanulmány, míg a többsége átgondolt művészeti produktum.

A karakter megragadása, a mozdulat feszülő dinamikussága jellemzi Holló László grafikáit. Míg a ceruzával hol festői tónusokat ad a képnek, hol pedig késpenge élességű kemény vonalakkal zárja kordába az alakot, a szén- és kréta-

Holló László művészetében különleges helyet foglalt el a rajzművészet. A tárlaton szereplő rajzok technikai változatossága mellett a korai időszakról (1900-tól) az érett művészi kifejező stílus kialakulásáig (1972-ig) láthatunk alkotásokat.

rajzain a mesterségbeli tudás magas szintjét láthatjuk, amikor a vonal és a folt selymes harmóniájából előbukkan az emberi test.

A tárlaton szereplő kétoldalú festmények a müncheni és a párizsi tanulóévekből valók. Nagyszerű karakterábrázoló tehetségéről vall a *Fiatal kontyos nő* című alkotása mely Münchenben készült. A kartonra festett művek között megtaláljuk a kemény vonalú, erőteljes és plasztikától duzzadó aktokat, melynek kidolgozott változatai hozták meg számára a párizsi művészeti élet elismerését.

Holló László a magyar művészettörténetben egyedül áll az önarcképek tekintetében. Számára egy külön műfajt jelentett az önportré. Kiállításunkon egy 1929-ban készült önarcképét láthatják.

A tiszadadai időszakból *Hazafelé (Bajusz ház - Dada)* című festménye tudósít. Markáns színkezelése, az erőteljes drámai megjelenítés, expresszív ecsetkezelés jellemzi ezt az 1971-ben készült művét. A gyermeket sétáltató asszony motívuma feltűnik a képen, mely motívum megfigyelhető – a kiállításban szereplő – 1908-ban készült grafikáján. Az érett korszakból való az ugyancsak 1971-es keltezésű *Tehenek* című műve.

A Holló László-terem egyben emlékhely is. A kiállítás egyik sarkában kegyhelyet alakítottunk ki, melynek középpontjában Kövér József szobrászművész Holló Lászlóról készült bronz büsztje látható. A szobor posztamense körül korabeli dokumentumok idézik fel Holló László életének időszakát, az elismerések és a hányattatásokkal átszótt hosszú meneteléssel telt életútját. A dokumentumok mellett bemutatjuk a Hollóról készült könyvészetet, melynek legszebb kiadásai az Ethnica Kiadó gondozásában jelentek meg.”

Holló László grafikái a gyomaendrődi Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény Holló László Terméből

JÓZSA LAJOS SZOBROT KÉSZÍTETT HOLLÓ LÁSZLÓ ÉDESAPJÁRÓL

Józsa Lajos Holló László-díjas szobrász-művész Holló László Kossuth-díjas festőművész édesapja halálának 100. évfordulójára készítette el idős Holló László (egykori kiskunfélegyházi főgimnázium-igazgató) bronz mellportréját a Móra Ferenc Gimnázium felkérésére, s nagyrészt az Ujváry Zoltán által felajánlott Holló-grafikák (erre a célra rendezett) árverezéséből befolyt összegből – anyagáron készítve el a művet.

Holló László 1908-ban készített rajza édesapjáról

Józsa Lajos a művész édesapja ábrázolásához felhasználta a korabeli fotók mellett Holló 1908-ban készített ceruzarajzát is, amelyről Ujváry professzor úgy véli: az idős Holló László által igazgott gimnáziumba, az emlékhely mellé

kell kerülnie. A háttérhez áttekintést is ad a művész gyermek- és ifjúkoráról, fiatalkori tanulmányrajzairól.

Holló László főiskolás évek alatt készített munkái nagyrészt elpusztultak Debrecen 1944-es ostromakor, a müncheni, párizsi és técsői tanulmány éveiből azonban – ha az általa használt karton mindkét oldalára festett munkáit számoljuk – jelenleg összesen mintegy hetven alkotást ismerünk.

Ujváry 15 reprodukciót közölt ezekből az ösztöndíjas évek termését reprezentáló kisdad albumban 2002-ben, és 16 munka szerepelt a művész születésének 120. évfordulójára 2007-ben megjelent festményalbumban. Megtaláljuk ebben egyik főiskolás olajképét is – 1907-ből –, valamint a kisszámú megmaradt, fiatalkori munkák közé tartozik az a *Női fej* is, amely a főiskolás évek legelején, 1906-ban (legkésőbb 1908-ban) keletkezhetett.

Végvári Lajos 1990-es monográfiájának képanyaggal újraserkesztett, szintén az évfordulóra megjelent kiadásában már nyomtatásban is fellelhető a művész édesapjáról 1908-ban készített ceruzaraj, melyet itt mutatunk be, mint (idősebb) Holló László gimnáziumigazgatóról nem sokkal a halála előtt készített hiteles képzőművészeti portrét.

Holló László édesanyját már kisgyerek korában elveszítette, és a főiskolai diploma átvétele előtt édesapja is meghalt 1909. március 15-én. Egész életét befolyásoló jótémény érte azonban az ugyancsak ekkor elhunyt módos kiskunfélegyházi özvegy, Kalmár Józsefné végrendeletileg hagyományozott alapítványa révén, amelynek a 3. pontjában szerepel az a négy évre szóló tanulmányi ösztöndíj, amit négy kiskunfélegyházi születésű tehetséges fiatal kapha-

tott meg, hogy külföldi tanulmányokat folytathassanak. A professzor is felidézi említett írásában: az özvegy célja az volt ezzel, hogy szülővárosának a jövőben olyan fiai legyenek, akik európai műveltséget szereznek (az ösztöndíj ugyanis elsősorban francia, angol és németországi tanulmányokra vonatkozott), így a fiatalok Kiskunfélegyháza határain kívül is érvényesülni tudtak.

A festő többször is felidézte beszélgetésekben, interjúkban és nyilatkozatokban a kiskunfélegyházi gyermekkorát – legrészletesebben talán halála előtt, 88 évesen papírra is vetve az emlékeket –, illetve azt a különös viszonyt, ami a fiút annak a gimnáziumnak az igazgatójához fűzte, amelyben maga is tanult.

(A Holló László életéről szóló, „*Szent Antal megkísértése*” című regényemben magam is elbeszéltem a gyermekkori eseményeket, támaszkodva a fellelhető forrásokra, a hitelességre törekvő fantáziával követve azokat.)

Kiskunfélegyháza fejlődése éppen a művész születése (1887) idején indult meg, elsősorban fiatal ügyvédek, tanárok, tanítók vezetésével. Több lett az elemi iskola, látványosan szűnni kezdtek a falusias állapotok, a nád- és szalmatetős házakból álló utcák helyett városias képet formáltak.

Holló László élen járt abban, hogy a korszerűtlen algimnázium helyett egy új főgimnázium alapjait teremtesse meg. Igazgatása alatt a félegyházi gimnázium tekintélyes helyet vívott ki magának az

ország középiskolái között, s újságcikkekben is sürgette a reformokat, a napilapokban tanügyi témájú írásai jelentek meg. Legtöbbet testvére, Holló Lajos segítette ebben, akit éppen 1887-ben választották a város országgyűlési képviselőjévé, miután már korábban bekapcsolódott a '48-as függetlenségi programba, a '48-as Népkör elnöke lett, részt vett a városi képviselőtestület munkájában is.

*Józsa Lajos
Holló László gimnázium-
igazgatóról készített
szobrának agyagterve*

Édesapjuk, Holló Gáspár iparos volt, fésűsmester, majd gazdálkodással foglalkozott. Széles látóköréről tanúskodik (melynek kialakulásához hozzájárultak a segédként külföldön tett tanulmányutak), hogy minden gyerekeről méltón kívánt gondoskodni, egzisztenciát nyújtani számukra. Júlia, a két lánytestvér közül az egyik, szintén pedagógusi pályára került, Sándor nemcsak tanítóképző intézeti igazgató, de jeles bankelnök is volt, Mihályból vasúti felügyelő lett, József pedig nagykereskedőként és ipartestületi elnökként dolgozott. Sajátjuknak érezték a várost, elsősorban Lajos és László, annak ellenére, hogy nem voltak tősgyökeres félegyháziak. A Holló-család ugyanis Borsod északi részéről származott, Domaháza környékéről, és nemesi státusuk volt.

(Holló Lajos egyébként – miután Budapesten jogot tanult – 1884-ben átvette az akkor III. évfolyamában megjelenő *Félegyházi Hírlap* főszerkesztését.

Holló László édesanyja, Kocsis Julianna nehezen szült, és nem is örvendett a legjobb egészségnak. Hadd idézzem fel alább az említett regényben olvasható egyik részletet, Holló László születésének pillanatait:

„– *Ej, te, Kocsis Julianna! Én édes, imádatos asszonyom! – kiáltott fel Holló László, az izgalomtól sietősen nagy léptekkel nyitva be a gyermekágyas szobába, amikor meghallotta bentől a sírást s a bába hangját, hogy fiú született.*

Holló László végigsimított oldalra fésült, vékony szálú haján, s magas homlokán a boldogság verejtékcseppjei jelentek meg sűrű gyöngyözéssel.

– *Hasonlít hozzám – mondta, miután lefürdették az újszülöttet a vértől s ragadós lucskától a születésnek. – Pontosan úgy tartja a fejét, ahogy én.*

– *Nem tartja az még sehogy, nem látja? – ripakodott rá Róza, a bábaasszony. – Hogyan is tudná tartani? Azt se tudja szegény teremtés, hogy mi történt vele. Egyébként meg mit keres itt? Magának nincsen még itt a helye – utasította rendre Róza (az immár idősebb) Holló Lászlót. – Hagyja, hogy megszoptassa előbb Juliska a kincsemet! Reméljük, lesz elég teje.*

– *Nem volt semmi baj? – lépett oda a boldog apa Juliannához, amikor látta, hogy felesége arca igencsak sápadt, az asszony szinte mozdulni sem bír, hanem aprókat sóhajt és ritkán.*

– *Feküdjön itt maga a helyében, majd megtudná, hogy az asszonyok tudnak a legerősebbek lenni ezen a világon – folytatta Róza, s tessékeltel volna ki a férfit a szobából.*

– *Nagyra nőj fiam, legyél erős! Merj belenézni mindig mások tekintetébe! – mondta el fiának az apa az útravalót, s könnyködő szemekkel lépett ki az ajtón.*”

László is egyetértett testvérének azzal a célkitűzésével, hogy a lap legyen egyrészt a közműködés nyilvános őre, illetve az a tér, ahol a belső átalakulások és fejlődések szellemi harcának folyója kell. „Határozottság és erély – írta a beköszöntő vezércikkében –, mely kíméletet és habozást nem ismer senkivel szemben ott, hol a közjó érdekei úgy kívánják”. Egyebek mellett neki volt az is köszönhető, hogy a kormánynak nem sikerült Szegedre költöztetnie a tanítóképzőt. Hangoztatta, hogy Félegyháza körzetében számos város és község áll, „megszámlálhatatlan ős-tanyája a romlatlan magyar népnek ott fekszik durva, nyers anyag gyanánt”.

Ujváry Zoltán a kiskunfélegyházi születésnap ünnepségen adományozta a Kiskun Múzeumnak azt a Holló László-grafikát, melyet ugyancsak 1908-ban készített, és Holló Lajos feleségének portréját ábrázolja.)

Ujváry Zoltán felidézi, hogy Holló az időskori feljegyzéseiben is részletesen emlékezett vissza gyermekkorára. Az iskola, a tanulás helyett – Szászabányán vagy Lugoson úgy, mint Félegy-házán –, sokkal jobban szeretett labdázni délutánonként, amit az édesapja sem vett meg, hiszen gyakran velük játszott. A fiút talán sokan irigyelték is, amikor az apja kézen fogva átkísérte őt az iskolaudvaron, az irodájába, megmutatta a folyosót és a tantermet, hogy szokja az iskolai levegőt.

Holló Lászlónak ez volt az egyetlen, megőrzött képe édesanyjáról (testvérével, Kocsis Sándorral és édesapjával) A fotót a Néző • Pont 2008-as 10–11. kötetében már közöltem (37. o.), s Ujváry Zoltán révén eljuttattam azt a Holló-archívumba

1974 karácsonján Holló László e valóságát bocsánatkéréssel kezdte: „Ha a legkisebbet is vétettem ellenetek, kedves félegyházi testvéreim: bocsássátok

meg – írta. – Mert ha Agócs főtisztelendő úrnak mindazokat végig kellene hallgatnia, tudom, örökre elege lenne a gyóntatásokból. Kezdem tehát bűneim felsorolását avval, mint minden jóravaló fiú, hogy elindul az élet útja, illetve a cseresznyefa felé...”

Számos gyermeki csínytevésről olvassunk, amiért mindig az édesapjának kellett magyarázkodni. Sikerült a vizsgákra „megszerezni” a tételeket, majd jött a magyar nyelv szóbelije, a tételeket megint el kellett lopni valahonnan. A főigazgató édesapa tanította a magyart. „Ez igen különleges történet volt – olvassuk Holló Lászlótól –, bár már nem egyszer megtörtént, hogy édesapámmal egy szobában aludtam, és ki-bejártunk a szobákra, s a rácsos kapun át, mikor ránk jött egy kis mulathatnékunk Miskával. De most sokkal fontosabb ügyről volt szó: megszerezni a zsebből a noteszt, amiben sorra benne volt a fejenkénti mondandó, szóval, hogy mit kell felelni kinek-kinek. Amikor gondoltam, hogy édesapám elaludt, csendben felöltöztem, mint máskor is, lassan lopózva kiemeltém a mindentudó kis könyvet, s csendben, a szokott módon, Klötz Ferivel, s persze a notesszel, a megbeszélte gyülekező helyre mentünk, ahol megboldogult, szeretett Szabó Mihály tanító úr kosztosaival lámpavilág mellett közhírré tétettek a közléteendők.”

A harmadik és a negyedik osztályban is voltak elégtelen az osztályzatai, az év végén pedig pótvizsgával ment át egyik osztályból a másikba, még a negyedikből is, átlépve a főgimnázium első osztályába. A negyedik elemiben, karácsonykor, unva az örökös jó, hanyag és elégtelen beírást (jó a magaviselet, hanyag a szorgalom volt, az elégtelenre odarajzolt egy vesszőt, ami így „elégtelen”-re módosult. Vitte haza a bizonyítványt – majd csak átcsúszik édesapja kezén.

„Gyorsan tintába mártva tollamat, nyújtom kezébe, biztos sikert remélve, hogy most nem vesz észre semmi rosszszat. Igen, de nagyot villant a szeme, s két kezével két vállon ragadott. No, Lacika, kapsz két olyan pofont, hogy míg élsz, megemlegeted... Magához húzott, és két arcomra olyan két csókot nyomott (mint valódi pedagógus), hogy tényleg, míg élek, soha nem felejttem el, azzal a kijelentésével együtt, hogy: te, gazember. De így is: akkor kaptam életem legédesebb két csókját.”

Ujváry Zoltán így ír a Holló által édesapjáról 1908-ban készített szénrajzról:

„Nagyszerűen tükrözi nemcsak a főgimnázium-igazgató jovialis karakterét, hanem a fiú szeretetét és tiszteletét is.

Mindazonáltal arról is tanúskodik, hogy a fiatal művész nem kívánt idealizálni, emberileg és művészileg is az apa megértésére törekedett.

Idősebb Holló László profiljából is jól kitérű a bölcsesség és derű összhangja, ugyanakkor némi szomorúság, megtörtenség is látszik rajta, melyet azonban nagy fegyelemmel igyekszik leplezni.

Tükröződik a felelősség, ám nincsenek rajta ráncok – mégis talán kicsit idősebbnek néz ki, mint amennyi valójában volt, nem sokkal túl az ötvenen. Szemében némi okos huncutság is rejtezik, egészében úgy tűnik, mintha egy mikszáthi alakot látnánk Holló László édesapja személyében.”

Józsa Lajos szobrát

2009. szeptember 2-án
avatják Kiskunfélegyházán,
a Móra Ferenc Gimnáziumban

– Holló László édesapja
(az egykori főgimnázium-
Igazgató) halálának
az idén március 15-én volt
100. évfordulója;

– a Móra gimnázium
(ahol Holló László
festőművész is tanult)
a 2008/2009-es tanévben ün-
nepelte fennállásának 200.
évfordulóját

*Holló László 1929-es
krétarajza*

Az Antal–Lusztig gyűjtemény újabb áttekintése a Modemben

RETURN – A PÉCSI VÁLOGATÁS;

2006 szeptemberében *Kilencvenkilenc év* címmel nyílt meg az Antal–Lusztig gyűjtemény keresztmetszetét bemutató kiállítás a Modemben. A mintegy félezer, a 20. század – maga idejében mindegyik korszakban modernnek számító – magyar művészetét reprezentáló alkotás egyúttal sajátos gyűjtői értékrendet hordozott. Az esemény a debreceni modern múzeum nyitó aktusa volt.

A több ezer műből álló gyűjtemény egy másik válogatása a debreceni bemutató előtt két nappal Pécsen is megjelent, ott szintén egy új művészeti intézmény (az új Városi Képtár) avatásával egybekötve: a debreceni szerződéshez hasonlóan ugyancsak tízéves letét formájában került Pécsre az Antal–Lusztig gyűjtemény klasszikus magyar festészetet áttekintő anyaga.

A két bemutató tulajdonképpen kiegészítette egymást, hiszen míg Pécsen – némi avantgárd kitekintéssel – 1950-ig jelentek meg a magyar festőklasszikusok, Debrecenben a modern törekvések teljes 20. századi keresztmetszetét kaptuk (az életművekkel jelölve együt-

tal a 19. század végi és a 21. század eleji tendenciákat is).

(Az előzményekről, a válogatás szempontjairól, a gyűjteményről és magáról a gyűjtőről, értékrendjéről olvashattak nagyobb interjút a *Néző • Pont* 2007. évi 6–7. kötetében: *Kilencvenkilenc év – és az erkölcsi felelősség. Beszélgetés dr. Antal Péter műgyűjtővel*, 439–449. o.; és ugyanitt írtam Tóth Menyhért

művészetéről – a gyűjtemény részét képező mintegy 80 Tóth Menyhért-festmény, -grafika és -szobor a Modem önálló kiállításán is látható volt – *A „képíró bölcs” öröksége. Tóth Menyhért arcai*, 433–439. oldal).

*Rippl-Rónai József:
Kövezik a kaposi fűtőcát
(pasztell, 1905 k.)*

Már jóval a 2009. január közepén a Modemben megnyílt s május elejéig megtekinthető „*Retúr*” című – a Pécsről idő előtt visszakerült – kiállítást megelőzően tudni lehetett, hogy a pécsi tíz évből csak másfél esztendő lett. A pécsi közgyűlés 2008. /03.06. számú határozata – illetve véglegesen a július 9-ei közgyűlési határozat az Antal-Lusztig gyűjtemény letétének megszüntetéséről szól.

„Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata Közgyűlése úgy dönt, hogy az önkormányzat és dr. Antal Péter tulajdonos, letevő között Pécsen, 2006. szeptember 23. napján létrejött 6-440/2006/8. számú letéti szerződés mellék-

letébe foglalt műtárgylistán tételesen felsorolt műalkotásokat dr. Antal Péter tulajdonos, letevő birtokába visszaadja [és] a Közgyűlés felhatalmazza a Polgármestert, hogy a Pécssett elhelyezett műalkotások visszaadására és a letéti szerződés megszüntetésére vonatkozó tárgyalásokat dr. Antal Péter tulajdonossal folytassa le” – olvassuk a dokumentumban.

Pedig a gyűjteményből szervezett kiállítás (a megszünt új múzeumi intézménnyel együtt) része volt a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa projektnek... Mint ahogy a debreceni pályázatnak is részét képezte az új konferenciaközpont, az új múzeum, az új színház, csakhogy itt meg is valósultak a pályázati tervek, és 2010-ben Debrecen még mindig becsíghet Pécsnek, ami a kulturális fővárosi szerepet illeti...

A hvg.hu *Újra balhé Pécssett: visszaküldik az Antal-gyűjteményt* címmel 2008. április 4-én számolt be arról, hogy Pécs városa visszaküldi az Antal-Lusztig gyűjteményt tulajdonosának.

Az indoklás szerint a kollekciónál installált kiállítás – cáfolva az előzetes elvárásokat – túl kevés látogatót vonzott. „A gyűjteményem nem romlott étel, amit csak úgy vissza lehet dobni” – idézte az internetes portál a csalódott gyűjtőt, „aki folyamatos szerződésszegésről és egy lehetséges perről” is említést tett.

Egyébként a pécsi Városi Képtár honlapján még három nappal a debreceni kiállítás megnyitása előtt is ez állt:

„A gyűjtemény letéti elhelyezésének és állandó bemutatásának kölcsönös szándéka 2003-ban merült fel a felekben, a tulajdonos műgyűjtőben és a befogadásra kész város vezetésében. A szerződés szerint Pécs városa azt a műemléképületét, az 1870-es években épült eklektikus Madarász–Szontágh, később Maléter-féle házat újította fel erre a célra, amelynek homlokzatán emléktábla hirdeti: 102 évvel ezelőtt, 1904-

ben, itt nyitotta meg kapuit az első Pécs Városi Múzeum.”

Gulácsy Lajos: Nénikék (olaj, falemez)

„Pécs városa egy bankkal kötött lízingszerződést az épület felújítására – ismertette a kiállítás megszüntetésének előzményeit a hvg.hu kérdésre Gonda Tibor, Pécs kulturális ügyekért felelős alpolgármestere. – A bank vállalta a teljes finanszírozást, cserébe az önkormányzat 15 évig, évi 40 millió forintért bérlí vissza az épületet. Ezt az összeget akkor is fizetni kell, ha a Képtár üresen áll. Az Antal-Lusztig gyűjtemény évente további 30 millió forintos működési költséget emésztett fel. A Képtár üzemeltetését és a kiállítás kezelését a Pécsi Vagyonkezelő Zrt.-n belül működő Rendezvényszervező Kht. végezte. Az elmúlt néhány hónapban új menedzserment állt mindkét cég élére. Az elődök 480 millió forintos hiányt hagytak hátra, a Rendezvényszervező az ellehetetlenülés szélén áll, ezért kellett annak ügyeit az alpolgármesternek a város kulturális bizottsága elé terjesztenie. Ők az Antal-Lusztig kiállítás alacsony látogatószámát és magas költségeit összevetve nem láttak jobb megoldást a gyűjtemény visszaadásánál.” A cikk is hangsúlyozta az alpolgármester sajnálkozását, mert nagyra értékeli Antal Péter város felé tett gesztusát.

Tovább olvasva a hvg.hu cikkét, abban a műgyűjtő ügyvéd elmondja, hogy a kezdetektől úgy érezte, „mostohagyermekként bánnak egy olyan képzőművészeti gyűjteménnyel, melynek szakmai értékhez kétség sem férhet. (...) A kiállítás gondozása lelkiismeretlen és dilettáns kezekbe került a Rendezvényszervező Kht-nél. Alapszabály, hogy marketing nélkül a világon semmi sem működik. Pécssett, szerintem egyetlen forintot sem költöttek a tárlat propagálására.”

Orosz Zoltán, a hvg.hu újságírója megszólaltatta Várkonyi György művészettörténészt, az Antal-Lusztig gyűjteményből válogatott pécsi kiállítás szakmai kurátorát is, aki szerint a tárlat bevezetéséhez, promóciójához valóban hiányzott a pénz, a szándék és a szakértelem is. A kulturális városvezetés túl későn szerzett tudomást a megfelelő reklám elmaradásáról, az önkormányzatnak csak a források biztosítása volt a feladata, az intézmény munkájának részleteibe nem láthattak bele.

Pedig a Varga Péter, a Pécsi Vagyongazdálkodási Igazgatója szerint a négyszáz millió forintért felújított épületben, a lehető legmértőbb körülmények közé került az Antal-Lusztig gyűjtemény, és nem tartotta jogosnak a hirdetések elmaradása miatti vádakát sem. Igaz, nem készült el a kiállítás anyagát bemutató album – nem úgy, mint Debrecenben, ahol már a bemutatót követően kezünkbe vehettük a reprezentatív kiadványt, s itt már a Pécsről visszakerült anyag is önálló katalóguskönyvben hirdeti a kiállítást.

*Vajda Lajos szénrajzai:
Anna Margit kályha mellett (fent)
Női tanulmányfej (balra lent)*

Várkonyi György úgy véli, hogy „egy egyedülállóan kvalitatív tárlattal” lett szegényebb Pécs, mely a művészeti oktatásban is nagy jelentőségű volt. „Az Antal-Lusztig tárlat, a Megyei Múzeum Modern Magyar Képtárának anyagához kapcsolódva, páratlan lehetőséget kínált az újkori magyar képzőművészetértő feldolgozására.”

A virtuális tér még hónapok múltán sem vett tudomást a valóságról – a debreceni bemutatóra készülve, még mindig hasznos (bár immár debreceni vonatkozású) információkat olvashattunk a pécsi Városi Képtár honlapján található értekező ismertetésből. A művészettörténész kurátor most a Debrecenbe (vissza)került kollektívát ajánló leporellóban (mint a kiállításon elhelyezett ismertető tablókön) összefoglalja az Antal Péter gyűjteményéből való válogatás főbb szempontjait és elveit, rövid áttekintést adva a kiállítás egységeiről vagy a belső párbeszéd lehetőségeiről, a művészet „történeteinek” párhuzamos voltáról, üzeneteiről.

Kötődve az eredeti megfogalmazásokhoz, de immár múlt időben. Mert a leírt konstelláció időközben megváltozott, hogy a „pécsi válogatás” visszakerült abba a közegbe, ahonnan kiemelték. „Post festa, de megtörtént a pécsi válogatás tudományos feldolgozása is. A sors fura fintora, hogy az ezt tartalmazó, minden műtárgyat reprodukáló kötet az egykori pécsi válogatást bemutató debreceni kiállítás alkalmából készíthetett csak el” (lásd fentebb). És ez az anyag gazdagabb is, a pécsi 160-nál több mű szerepel – nem számolva a Nagy István művészetét külön bemutató közel 100 alkotással. Péccsett például nem mutatták be azt a Moholy–Nagy László-műegyüttest, „melynek koronája az időközben megszerzett legjelentősebb 'ithoni' kép, a Budai hegyek 1918-ból” – fogalmaz Várkonyi György.

Antal Péter számos fórumon beszélt arról – hogy e folyóirat mellett csak néhány más orgánusot említsünk: a *Debrecen*, a *Magyar Nemzet*, a *Műértő* (Nagy T. Katalinnal), az *Art Magazin* (Einspach Gáborral), a *Manager Magazin* (Rácz Johannával) hasábjain –, hogy a gyűjtés életforma, a személyhez kötődő műgyűjtemény pedig egyfajta

önarckép, s végső soron maga a gyűjtemény is tekinthető műalkotásnak, talán nagyobb joggal, mint a tudományos módszerességgel, a történeti reprezentáció igényével összeállított múzeumi gyűjtemények esetében.

Az Antal-Lusztig gyűjteményben a magánkollektívák fejlődésének két fázisa egyesült. A nagyapa, Lusztig Sámuel anyagát bővítette, pótolta, s új szempontok szerint gazdagította az unoka, Antal Péter, reprezentálva abban nemcsak a 19–20. század képzőművészetét, hanem az antik iparművészeti emlékeket, a népművészeti, néprajzi tárgyakat is, figyelmét a hatvanas évektől elsősorban az akkor még kellő módon fel nem fedezett kortársakra, s a még elérhető, a közeli utókorban is rangon alul kezelt modernekre koncentráva.

Antal Péter már korábban is felismerte, hogy a gyűjtés célja nem lehet a gyűjtés maga. „Az egyéni érdek és közérdek is a nyilvánosság, ha úgy tetszik, a reprezentáció irányába mutat. A közélet ugyanis nemcsak a tárgyaktól eladdig elzárt köz(önség) érdeke, hanem a gyűjtői 'vízió' kinyilvánításának reprezentatív módja is” – habár egy több ezer darabból álló kollektív hagyományos kiállítási körülmények között szinte rekonstruálhatatlan. A gyűjtemény, illetve annak egyes elemei új sorrendbe kerülve, új kontextust hoznak létre, az értelmezési mezőben bizonyos historikus vagy művészetpedagógiai célok is érvényesülhetnek, a válogatási szempontok lehetővé tesznek újabb és újabb olvasatokat, a hangsúlyt egyegy tendencián belüli folyamatjellegre ugyanúgy lehet helyezni, mint a fragmentumokra, a stílusokra, műfajokra vagy éppen az önálló életművek reprezentálására.

A nagy műegészen belül (amennyiben elfogadjuk, hogy a gyűjtemény maga is alkotás) számos jelentős alkotó mint-

egy kamara-kiállítását is kapjuk – ilyen formában vannak reprezentálva jelentősebb csoportok (a szentendrei és az európai iskola, a Nyolcak és az aktivisták) vagy egyes életművek, életműszakaszok (hogy csak néhány példát idézzünk: Vajda Lajos, Farkas István Czóbel Béla, Mattis Teutsch János, Nemes Lampérth József, Tihanyi Lajos, Vaszary János, Mednyánszky László).

*Gulácsy Lajos: Rokokó
(olaj, vászon, 63,5x37)*

Külön örömet jelent továbbá az is, hogy néhány grafika mellett a posztamenseken egy „debreceni” összeállítást kapunk: Medgyessy Ferenc szobraival, s így például a Medgyessy-életmű egészen másként is „olvasható”, mint néhány száz méterrel arrébb, a művész

emlékmúzeumában, hiszen ott elszigetelt egészében bontakozik ki Medgyessy Ferenc géniusza, míg itt, a Modemben az európai lércéhez viszonyítottan is helytálló klasszikus modern magyar művészet plasztikus felkiáltójeleiként is értelmezhetők alkotásai.

Ha visszatekintünk 2006 szeptemberére, akkor a debreceni bemutató mellett egyértelműen a lokálpatriotizmus és Debrecen „művészeti áttörésének” lehetősége említhető, ám a pécsi helyszín mellett döntést a korábbi szakmai kapcsolatok is indokolták. Debrecenben 2006 előtt csak *A nyolcak és az aktivisták* című válogatás volt látható (2005-ben), ám Pécsen a magángyűjtemény egyes részei már több önálló tárlaton szerepeltek (*Vajda Lajos művei egy magángyűjteményből*. Rejtett kincsek IX., 2001.; *Életművek egy magángyűjteményből: Gulácsy Lajos*. Rejtett kincsek XI., 2002.; *Életművek egy magángyűjteményből: Rippl-Rónai József és Medgyessy Ferenc*. Rejtett kincsek XIII., 2003); *Az avantgárd klasszikusai. Fejezetek egy magángyűjteményből 4. Az Antal Gyűjtemény remekművei*. Rejtett kincsek XIV. (2004).

„A gyűjtemény megosztása azt is jelenti, hogy a pécsi és a debreceni Antalképtárak önmagukban már nem képviselik a gyűjtői önarckép maradéktalanul hiteles vonásait – olvassuk a pécsi új Városi Képtár honlapjáról. – A gyűjtemény egészéhez képest torzók, azért, hogy önmagukban zárt, teljes egységet képezhessenek. Új imaginárius kép alakul a modern magyar művészet egy-egy szeletéről, s a szelekció révén kissé visszaszorul a személyesség. A missziót nem pusztán az önreprezentáció igénye határozza meg, hanem a helynek megfelelő küldetése is. A gyűjtő tudomásul veszi, hogy műtárgyait a nyilvános státusz egy monumentális kirakós játék részévé (is) teszi. Ezért dönt úgy, hogy

Debrecenben a kortárs művészetnek addig ott elhanyagolt pozíciót erősíti gyűjteményével, míg az avantgárd és neo-avantgárd fellegrárának számító Pécssett több hangsúlyt kap a 20. század első fele, azon belül is a helyi közgyűjteményekben háttérbe szoruló 'alföldi' művészet."

Nos, immár Debrecenben is hangsúlyt kapott a 20. század első fele és az alföldi művészet, habár már az első bemutatón is láttunk szeketeket ebből. Munkácsy, Paál, Szinyei, majd a stílus-teremtő Mednyánszky és Vaszary drámai periódusai összhangban állnak Tornyai, Rudnay, Fényes és Koszta alföldi tájakra vetített indulati feszültségével. S hogy teljesebb legyen a kép, a franciás modort, illetve a plein airt erőteljesebben mutatják be Rippl-Rónai mellett a hagyományos nagybányai és a „neós” művek (Ferenczy Károly, Iványi Grünwald Béla).

„A tárlat egészében jelentős a befelé forduló, filozofikus művek súlya” – alapította meg a *Jelenkor* kritikájában Ébli Gábor (*Alföld és avantgárd*), de a kiállítási arányokban felhívta a figyelmet az alföldi anyag nagy súlyára is. Ám „bármennyire nem a formalista kísérletezés vagy a társadalmi aktivitás avantgárd programja áll a magángyűjtemény és a gyűjtő 'személyiségét' reálisan tükröző kiállítás középpontjában, mégis szinte sűt a Nemes Lampérth József-művek ereje, dominanciája, mind a festmények (*Szénaboglya*), mind a Párizstól Kolozsvárig ívelő grafikák, lendületes tusrajzok között. Vagy talán éppen azért is olyan látványos, a sorba nem illeszthető zseni Nemes Lampérth, mert robbanó ereje elít a meditatív vagy narratív, más típusú képcsoportoktól? Akárhogyan is, a kiállítás egyik – nyilván szubjektív, más befogadó által al-

kalmásint nem így megélt – tanulsága, hogy az avantgárd hatás csak kiugrik.”

S a meditatív szemlélődés és a drámai feszültség ellenpontjai a korszakok (és gondolkodásmódok) összetettségét is jól kifejezésre juttatják. A magyar klasszikus avantgárd jól megfér az alföldi festészettel, új hangsúlyokat kap például a több-kevesebb joggal az alföldiekhez sorolt Nagy István is. (A debreceni kiállításon egyébként önálló tárlat-egységet képeznek Nagy István művei. Mint a következő írásból kiderül: inkább kevesebb, mint több joggal szólhatunk itt az alföldiségről.)

Kellően kirajzolódik, hogy párhuzamos tendenciák érzékelhetők a két világháború közötti időszakban is: az úgynevezett nyugat-európai (vagy franciás) igazodás (Czobel Béla, Márffy Ödön, Farkas István) mellett jelen van a poszt-nagybányai iskola, a Gresham-kör (Szónyi István, Berény Róbert, Egry József), valamint a baloldali orientáció (Derkovits és Dési-Huber műveiben).

Már a *Kilencvenkilenc évben* is kiemelt szerepet kaptak a szentendrei művészek, Vajda Lajoson kívül Korniss Dezső megfelelő reprezentálására szintén törekedve, nem beszélve Ámos Imréről, akinek több mint 130 alkotását mutatta be önálló kiállítás keretében a Modem, az Antal-Lusztig gyűjtemény anyagából válogatva.

S most (újra) itt van mellette Anna Margit, Korniss Dezső, Barcsay Jenő, Uitz Béla, Nagy Balogh János, Tihanyi Lajos, aztán Rippl Rónai József (nem csak Medgyessy szobormásában), Gulácsy Lajos, Rudnay Gyula... – s tovább sorolhatnánk a neveket és műveket, melyek közül csupán néhányért is érdemes messzebbre elutazni. Nem beszélve arról, ha ez a „messzebb” egészen közel van: Debrecenben.

EGY ÉLETMŰ KERESZTMETSZETE: NAGY ISTVÁN (1873–1937)

Arra már a korábbi pécsi (Vajda Lajos, Gulácsy Lajos, illetve Rippl Rónai József, Medgyessy Ferenc) és debreceni (A Nyolcak és az aktivisták – majd a Modemben: Tóth Menyhért és Ámos Imre) kiállítások is utaltak, hogy egy-egy „keresztmetszet” bármennyire is törekszik a hűségre, a gyűjtemény teljessége nem mutatható meg egyszerre és egy időben. Sokszegmensű (és -tanulságú) értékhalója azonban jól érzékelhető a tematikus-korszakos rendjében vagy az önálló életművek áttekintésében.

Az is árulkodó egyébként, hogy egy magánkollekción – s a gyűjtői érték-szemponthoz – mely művészek kapnak nagyobb hangsúlyt, kiknek az alkotásai válnak alkalmassá életmű-keresztmetszet reprezentálására is. Természetesen e szándéknak lehetnek objektív (anyagi vagy más) akadályai – sok mű más gyűjteményben lappang vagy közgyűjtemény tulajdona stb. –, de a gyűjtői megszállottság mellett a lehetséges és nagy érték felismerése az egyéni „mániát” közérdekű misszióvá avatja.

A pécsi sorozatnak lett volna része ez a mostani, Nagy István életművét bemutató gyűjteményrész is, ám azt szintén a „Return” című anyaggal együtt láthatjuk a Modemben.

Felvetődhet ilyenkor egy szelektált anyag bemutatásának lehetősége – bár így a csiki-székely „pásztorvándor” Nagy István geológiai mértani rendbe sűrített „lapidáris” drámaisága markánsabb lett volna, ám kevesebbet tudtunk volna meg a művészről. Pedig minden szempont fontos: 2007-ben például Nagy István halála 70. évfordulóján került a figyelem középpontjába – Csíkszeredában egy szimpóziumot is tartottak Nagy István világról és művészettörténeti helyéről. S Baja városa külön örzi emléket, ahol életének utolsó öt esztendejét

töltötte, művei a helyi magángyűjteményekben és a Türr István Múzeumban is szerepelnek; a Vojnich-kúriában 1985 végén nyílt meg a Nagy István Képtár, mely lehetővé tette a hagyatéki anyag másutt nem látható részének bemutatását.

A Csíkmindszentről érkezett nyughatatlan vándor világa első benyomásként itt akár az egyszínűséget (vagy egyszerűséget) is sugallhatja, a megszerkesztett ösztön képlírába öntött balladahangja, a sokszor lélekrajz és cselekmény nélküli rusztikus hallgatagság – benne a hegyi emlékü tájak csöndje mélyéről feltörő egzisztenciális értelemkereséssel – ellenben a vázlatokból is kitűnik. S mondhatnánk: az egyszerűség inkább letisztultságot jelent, az egyszerűség pedig a látvány hivalkodásával szemben a melegséggel játszó ko-

mor belső, valamilyen egyszerre személyes és egyetemes tragikumérzés megnyilvánulását.

Nagy István: *Sárga kendős kislány*

„A vadgesztenyefák zöldje között aranyló foltok hullottak a gyalogjáróra. Fény, fénytobzódás. Egyszer megállt, ránézett. – Ebbe fulladtak bele az impresszionisták, ebbe a fénybe” – idézte a fent említett szimpóziium Nagy István bajai éveit értékelő előadásán Kovács Zita ifj. Éber Sándor ottani festőművész visszaemlékezését, aki szerint Nagy István tisztában volt saját nagyságával, de kellő meg nem értésének tényével is – a művész mindig a zakója zsebében hordott egy színes Van Gogh-reprodukciót, mintegy emlékeztetve is a sorbéli hasonlóságra. – „Pedig én vagyok ma a legnagyobb magyar festő” – mondta, s ez az ösztöni késztetések mellett az öntudatról is tanúskodik. Mint a hitelességre törekvés tudatosságáról B. Mikli Ferenc anekdotikus visszaemlékezése – aki fiatal festőként találkozott Nagy Istvánnal, s a közös festés után elkísér-

te őt otthonába is –, mely szerint Nagy az igazságot fontosabbnak tartotta a szépségnél. A művész felesége éppen akkor hozott két jókora káposztafejet a piacról, amit Nagy István nyomban le is festett. Amikor megmutatta Miklinek, a fiatal művész megjegyezte, hogy jó a kép, de nem lehetne szebb...? Erre ingerülten érkezett a válasz: „Édes fiam, egyet jegyezzen meg magának: Nem szép képet kell csinálni, hanem igazat!”

A gyakran komor tónusú pasztellek a romantikából feltörő expresszivitással talán a hiábalósággal küzdő logikát állítják szembe, miközben e konstruktív látásmód nála még csak a kifejezés lehetséges útjait kereste (mindez később Barcsaynál tudott letisztulni) –; a kréta szinte sikolyt hasított a papírba.

Nagy István: *Hátsó udvar*

Az érvek és anekdotikus igazságok szerint Nagy Istvánt valóban nem lehet az alföldi festők közé sorolni, így éppen a szelektálás hiánya adja meg a nagyobb hitelességet. S ha Lyka Károly a Nagy István-képek által közvetített hangulatnak a szó jobbik értelmében vett ünnepélyességéről beszélt, akkor ebben a hangulatban ott volt (ott lehetett) a döbbenet is – vagy egy másik történelmi korban és léthelyzetben hasonlóan sűrített és egy-szerű drámát, értelemkeresést és küzdelmet a hiábalósággal kifejező Pilinszky költői képét idézve: ez is „a mély-pont ünnepélye” volt.

Nagy István (talán legfontosabb) bemutatóját 1923-ban a Singer és Wolfner cég szervezte a Nemzeti Szalonban – így járulva hozzá a művész anyagi helyzetének stabilizálásához is. Az őt ekkorra már igen jól ismerő Lyka arra hívta fel a figyelmet a kiállítás katalógusában, hogy Nagy István nem utánoz senkit, sem látásmódban, koncepcióban, sem előadásban, sem technikában. Sümei György idézte Lyka Károly summázatát: „A föld kemény hátán gubbaszt a sorsok hordozója, végzetek terheltje, az ember” – kiállítási beszámolójában pedig az „új hangulatokat, geológiai erőt, széles monumentális nyugalmat” emlegette.

Nagy István: Katonafej

Négy év múlva (ugyancsak a Nemzeti Szalonban), egy gyűjteményes kiállításon a képeiből kibontakozó „különös őserőt” hangsúlyozta a sikertelen festőből sikeres kritikussá avanszált művészettörténész – művészetünk „legkiválóbb mesterének” aposztrofálva Nagyt. Majd

az 1935-ös kiállításról azt jegyezte fel, hogy „művészi hatása nem írható át a nyelv szavaira”, mert valóságos képalkotásról van szó, ahol az olyan kifejezések például, mint „az életérés ereje, a teremő őstön, a valóság magasabb rendbe emelése, fölfedetlen mélységekbe való bevillantás” csak súrolják a lényeget, de nem tárják fel azt.

(Sümei György, Márton Árpád, Szűcs György, Murádin Jenő, Boros Judit és Kovács Zita tanulmányai olvashatók a Csíkszereda Kiadó *Nagy István halálának 70. évfordulóján tartott szimpóziumon elhangzott megemlékezések* című kis könyvében.)

Nagy István: Erdélyi táj

Várkonyi György azt írja, hogy az Antal–Lusztig gyűjtemény közel száz darabot számláló Nagy István-kollekciója „a tudományos feldolgozás igénye nélkül” ad módot az életmű pályaszakaszainak bemutatására (még ha nincsenek is jól elkülöníthető szakaszokról művészetében), műfaji változatosságának illusztrálására. „... az irodalomból jól ismert darabok mellett számos újonnan felbukkant műtárgy gazdagítja a gyűjteményt s az életműről kialakított képet. A körülmények alakulásának folytán ezt a kiállítást is Debrecenben láthatja a közönség először.”

1993 márciusában rendezte meg a Műgyűjtők Galériája Aukciós Ház Kádár Jánosné hagyatékának árverését, melyen mintegy 440 dísz- (üveg, kerámia, porcelán) tárgyra, 77 textilre, 33 trófeára és vadászfegyverre, közel 80 csont- és nemesfém tárgyra, 35 órára, 78 ékszerre, 40 bútorra, majdnem 80 festményre és grafikára lehetett licitálni. Egy József, Rippl-Rónai, Bernáth Aurél, Nagy István művei mellett a legtöbb alkotás Szőnyi Istvántól szerepelt, s volt ott egy vegyes technikájú lap Dési Huber Istvántól, a *Birkózók* című, melyet egy debreceni gyűjtő szerzett meg.

Ezt az alkotást nem rég láthattam, s értékét nemcsak az növeli, hogy kevés Dési Huber-mű van magángyűjteményben, hanem az eredeti tulajdonlás ténye is (a műgyűjtés értéknövelő szempontjából nem számít, hogy az egykori tulajdonos megítélése milyen előjeltű).

A HAAS Galéria 2007 októberében rendezett nagyobb emlékkiállítást Dési Huber István életművéből a *Merítés a KUT-ból* sorozatban. Gálig Zoltán az alkalomra kiadott katalógus-tanulmányban azt írta, hogy a megelőző másfél évtizedben alig esett szó róla (képei a műkereskedelemben is ritkán fordulnak meg, mert legtöbb közgyűjteményben van, s a Szombathelyi Képtár Dési Huber-kollekciója önmagában is alkalmas az életmű részletes bemutatására).

*Dési Huber István:
Birkózók
(vegyes, papír, 24x28)*

A festő rövid művészi pályája jól feldolgozott, s a jól hozzáférhető alkotások mellett önéletrírásából, művészeti-elméleti tanulmányaiból, levelezéséből (például az 1915–44 közt bátyjához írott leveleiből *Levelek a szülőföldre* címmel jelent meg önálló kötet) nyomom követhető művészi útja, és meghatározhatók ideológiai alapjai. Mellőzése éppen ez utóbbinak köszönhető: a rendszerváltás előtt „művészetének esztétikai értékelését akarva-akaratlanul ideológiai szempontok befolyásolták”. S valóban nem lehet leválasztani Dési Huber művészetéről baloldali meggyőződését – „számos kompozíciójának szinte szó szerinti megfelelései vannak baloldali irányultságú elméleti írásaiban”.

(A róla szóló szakirodalom mitikussá emelte sanyarú gyermek- és ifjúkorát – anyját négyévesen elveszítette, az apja tönkrement, 12 éves korától magáról gondoskodott, csavargásaiban sok mindent kipróbált stb. – „mert a művész saját maga világnézeti, emberismereti

fejlődése szempontjából döntő fontosságúnak tartotta, hogy ily módon megismerte a társadalom különböző rétegeit”. Ám ez a művek értékelésekor másodlagos: „a képek létformája az önálló tárgyi létezés, a néző számára nem feltétlenül adott és elvárt a kommentár” – írta Gálig. Dési Huber művészete csupán önmagáért megérdemli a figyelmet.

A nagyenyedi születésű Huber Istvánt a kézművesség irányította először a képzőművészet felé. 40 hónapos első világháborús frontszolgálat után tért haza Désre, ahol az apja órásboltjában kitanulta az aranyművességet. 1921-től Pesten dolgozott egy ezüstárugyárban, az Iparművészeti Iskola esti tanfolyamát, majd Podolini-Volkman Artúr szabadiskoláját látogatta. 1924-ben – megélhetési okból és művészetismeret szerzése végett – sógorával, Sugár Andorral Olaszországba ment, Milánóban aranyműves volt, s Krón Bélánál megtanulta a rézkarckészítés alapjait. Karcaival szerepelt a firenzei nemzetközi rézkarcképző kiállításán és a torinói szemlén, s hazatérve lapjait kiállította a Mentor könyvkereskedésben. 1928-ban nyolclapos linómetszet-sorozatát a Kovács Szalon mutatta be.

1929-től az egyre súlyosbodó tüdőbaj miatt több alkalommal szanatóriumi kezelésre szorult, végrehajtottak rajta egy tüdőplasztikai műtétet is. A betegség ellenére ekkor kezdte meg festői világának módszeres kiépítését (váltása a kubista felfogásból az expresszionizmus felé a szanatóriumi léttel is magyarázható), cikkeiben fejtette ki esztétikai nézeteit (1930-ban a *Forrás* közölte *A világnézet mint formateremtő erő a képzőművészetben* című tanulmányát). A progresszív és a szocialista képzőművészek csoportmunkájában vett részt, 1934-ban kommunista felforgatás vádjával letartóztatták, majd szabadon engedték. Több sikeres kiállításon szerepelt, például Barcsay Jenő és Székessy

Zoltán társaságában az Ernst Múzeumban. 1944 elején a budakeszi tudószanatóriumba szállították, itt értesült róla, néhány nappal a halála előtt, hogy neki ítelték a Szinyei Társaság tájképdíját. 1958-ban posztumusz Kossuth-díjjal tüntették ki.

Két meghatározó élménye a proletársors és a természetösszegezés volt – az előbbit megélte, utóbbihoz Cézanne, a kubisták és az expresszionisták (például Van Gogh) kínáltak számára mintát. Az 1930-as évek elején jelentek meg művein a kubista formanyelvi elemek (*Székelly menyecske*, *Nyitott ablak*). 1934-ben már több jelentős képe szerepelt a Képzőművészek Új Társasága (KÚT) kiállításán (*Teréz*, *Öreg csősz*, *Pihenő szénbányász*, *Déli pihenő*, *Vén kubi-kos*), s 1937-től már az expresszionista korszak műveit látjuk (*Budakeszi vörös kémény*, *Keserves*, *Viharmadarak*, *Szalmakalapos önarckép*).

Dési Huber István: *Déli pihenő* (1933–34, tempera, 80x100, MNG)

Sokat idézett vallomása az önképzés nehézségeiről, de a proletárbüszkeségről is szól: „Egy munkássorból festővé fejlődő embernek a mai társadalomban végig kell járni a legkülönbözőbb stílusokat fejlődése során, mert iskolázottság híján csak így szívhatja fel a művészet korszerű kifejezési eszközeit; nem

veheti át az előtte éltek eredményeit mestereitől, mint valami kezdő polgári festő, hanem állandó küzdelem közt, egyedül kell eljutnia hozzájuk."

P. Brestyánszky Ilona így értékelte őt: „Korai képeit erősen legyszerűsített sikokkal határolt formarendben komponálja meg. Később formai eszközei gazdagodnak. Festményein mindvégig a küzdelem, a vívódás feszültsége érződik, amint a táj, a természet, az ember, a forma és a szín egységes, zárt kompozícióba kovácsolódik. Késői stílusa szélesebb, áradóbb; az érzelmeknek nagy szerepet juttat. Fanyar és nemegyszer disszonáns látomásait élete vége felé a színek kavargó, viharos izgalmával, szenvedélyes ecsetjárással örökíti meg.”

*Dési Huber István:
Keserves (1936; olaj,
100x70; a HAAS Galéria
tárlatán szerepelt)*

Fejlődéséről Dési Huber Cézanne levelét idézve írt: „Könnyed, színes logika lép közvetlenül a komor, merev geometria helyébe. Minden organizmussá válik, a fák, a földek, a házak... Új periódus valósult meg. Ez az igazi periódus, melyben már semmi sem csúszik ki, melyben minden tömör és folyékony egyszerre, melyben minden természetes. Csak színek vannak már és bennük világosság, a lény, amely azokat kigondolja, a földnek ez a fölemelkedése a nap felé, a mélységeknek ez a fellélegzése a szeretethez. Nagy szellem mutatkozna meg abban, ha valaki ezt a fölfelé törekvést egyensúlyozva mozdulatlaná tudná tenni a lebegés egy pillanatában, és mégis rákényszerítené a nézőre a föllendülés lendítő erejét.”

Cézanne levele „valóságos revelációként” hatott rá, maga is érezte törekvéseinek eme irányát. „Persze, amint ez már lenni szokott, nálam mégis valahogy más állott elő. Más élet, más indulat, más ritmus; ami ott könnyed, itt súlyos, nehéz, s ami ott folyamatos, átetsző, itt szaggatott, szövevényes. A magyar temperamentum féktelenebb, szélesebben áradó, ritmusa ennek megfelelően szilajabb, raposzodikusabb. Több benne a disszonancia, a lefojtott érzelm, a ki nem mondott keserűség. Azt hiszem, képeimben mindez benne van, de benne van az a sok megoldatlanság is, ami lehúzza, komorrá teszi a magyar életet.”

Gálig Zoltán szerint nem elhanyagolható a tény, hogy épp akkor utazott Olaszországba, mikor ott az európai művészetre is hatást gyakorló neoklasszicizmus kiteljesedett.

E hatások is szükségesek voltak ahhoz, hogy elmozduljon a kubizmus, majd az expresszionizmus irányába. Előbb még a kubista csendéletben látta a lehetőséget „az új szocialista művészet nyelvének” kidolgozására (a műfaj megszokott tárgyvilága mellett itt tűntek fel a „baloldali kultúra kellékei, szimbólumai”). Közben az újjászülető magyar expresszionizmus meghatározó alakja lett, kifejezőmódjában a „nemzeti, néprajzi jellegzetességeket” részesítve előnyben – mint korábban is: „az internacionális kubizmushoz magyar nemzeti motívumokat” társított. Az utolsó évek külvárosi képeinek „esztétikája lényegében a sivárságra épül (...) az élményt a távollevő szépség sejtése, sóvárgása jelenti.”

**MADARÁSZ KATHY MARGIT RUHATERVEZŐ IPARMŰVÉS Z
ÉS MADARÁSZ GYULA FESTŐMŰVÉS Z
„együtt” CÍMŰ KIÁLLÍTÁSA A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN
A DEBRECENI BELVÁROSI GALÉRIÁBAN**

Egy interjúra készültem („Költészet ruhákból” – Csodák a „semmitől”), majd a beszélgetés után Madarász Kathy Margit megkérdezte, idézhet-e néhányat korábbi vendégkönyvi beírásokból.

Másnap telefonált:

„Szépség és hagyomány, múltunk és jövőnk. – Igen, élni, megjelenni, öltözködni is meg kellene végre tanulni! – Költészet: ruhákból; gyönyörű világ. Jó lenne, ha belenőne nemzetünk, s általa magasságokba emelkedne!”

A közös gondolkodásra, a hasonló értékrendre ezek a fenti idézetek is utalnak. Mintha egyfajta státuszt jelentene Kathy Margit-ruhát viselni – s itt nem a társadalmi státuszra, hanem a lelkeségre gondolok. Arra, amit Kathy Margit is számtalanszor megtapasztalt. Hiszen azok számára, akik az öltözékeit viselik, ugyanúgy fontos a magyarság, mint a művész számára. Pedig a ruha nem direkt motívumokban utal erre, ám az egész lelkület magyar. S a múlt értékeinek megőrzése nemcsak egyszerű tiltakozás az elszemélytelenedéssel szemben, hanem a kitartást és a hitet üzeni. Reményt mutat.

*Madarász Kathy Margit munkái;
lent: Templomi viseletek, Menyegzői ruha; István király és a kereszténység felvételének emlékére I–II.*

Együtt, de mégis két önálló, az új teljességre is törekvő keresztmetszet fogad. Jobbról Madarász Kathy Margit ruhái és autonóm textilképei, balról Madarász Gyula akvarelljei, gouache festményei.

Ha megnézzük a ruhacímeket, az egyszerű tárgymegevezések mellett (fekete-vörös vagy zöld sávós kiskabát, hosszú kabát, menyegzői ruha, templomi viselet, nagyünnepi ruha, piros ruha mellénnyel stb.), nemcsak olyanokra bukkanunk, mint reneszánsz vagy népi ihletésű öltözékek (amelyek már

az elvonatkoztatásra alkalmasak), de az önálló műalkotásként való megjelölésekre is. *Megidézett örökségünk, István király és a kereszténység felvételének ünnepére*, nem beszélve az olyan viseletekről, mint a *Vörös szárnyalás* vagy az *Ébredő liánok...* A ruha tehát szándékosan is túllép viseletfunkcióján. A *Megidézett örökségünk* kifejezetten a nagyanyaink viseletét idézi. Egy régi kor életre keltése azonban nem jelenti azt, hogy a mai ember számára nem viselhető. Ezt az is bizonyítja, hogy már a kiállításon is többen jelezték: ők szeretnék azt a ruhát.

Bizonyos motívumok (ornamensek, ritmusok) önálló életre kelnek az autonóm falitextil képeken. A ruhánál lényeges az építkezés: az arányok, felületek, színek és motívumok egymáshoz való viszonya. Ugyanez vonatkozik a falitextilre. A megélt élmény íródik át a síkba. A művész itt már csak formákban, színekben s ritmusokban gondolkodik: hogyan teremthet egyensúlyt. S előfordul, hogy a falikép ad ötletet a viselthez is: A fekete-zöld kabátokon ugyanaz a játék, mint az *Életfa Bethlen Kata emlékére* képen – a formák viszonyában, felépítésében ugyanaz a játék és rend jelentkezik.

Madarász Gyula 28 képével adott keresztmetszetet: földrajzit és lelkit. Erdélytől, Hortobágyon és Pannonhalmán át, Franciaországig vezetnek a kompozíciók. Akár a négy évvel ezelőtti, a Déri Múzeumban rendezett 70. születésnap kiállítással vagy a zsákai Rhédey-kastély állandó anyagával vetjük össze az új válogatást, itt a természetbe is átsugárzó tragikumérzést, az elbeszélő modort háttérbe szorítja az öröms, felszabadult kifejezés. És a megújult színekhez

hozzátesszük még a virágokat. A *Hortobágy virágait*, vagy az *Egy kert impresszióját*. A felszabadultság a természet szabad lélegzetében is tükröződik.

A gyergyói, pannonhalmi, franciaországi művésztelepek rendszeres látogatása, a frissen szerzett természetélmények jó muníciót adnak a festői továbbgondoláshoz. Viszontlátjuk a szavakat: „Pannonhalmán ezer évvel találkoztam, s ez nagy felelősséget jelent.” Madarász Gyula a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep alapító tagja volt, ma is rendszeres résztvevője.

Részlet a kiállításból: Madarász Kathy Margit ruhakollekciói – Reneszánsz ihletésű öltözékek

Madarász Gyula: Tél varjakkal

A legtöbb műve talán hortobágyi ihletésű, de mindig mást ad. Ahogyan ő fogalmazott: „A Hortobágy soha nem unalmas. A nagy ég alatt, a horizont alatt, csodák történnek. A régi mondás, hogy ’festi a nagy sötémit’, nálam átfogalmazódik. Ott mindig történik valami. Az olyan, mint egy óriási színpad. Ahogy megérkeznek a madarak, a vetési ludak, a darvak, amikor megszólal a pacsirta, ahogy változik a természet, ez az én szememben mindig csoda. Talán ezért egyszerűsödnek a képeim is, ezért mellőzöm a novellisztikusabb közlést. S ezért a sűrítés, az összefogottság. Mert ahogy egy apró csodában össze-sűrűsödik, én is azt szeretném, ha egy-egy lapomból kibomlana a világ.”

*Madarász Gyula:
Ellenfényben (gouache)
lent: Pipacsok (akvarell)*

Madarász Gyula most a májusi, kijeji kiállítására készül, mintegy 40 képét mutatja be a Kijeji Művészeti Akadémián. Két éve járt már ott, akkor a hortobágyi és hajdúszoboszlói művésztársaságok csoportkiállításának méltatójaként. A meghívást az Akadémia képviselőjében a hajdúszoboszlói Cívis Nemzetközi Művésztelep záró kiállításán jelentették be decemberben.

„MENYASSZONYI ÉS KORPUSZI SUGALLATOK”

**Kalmárné Horóczy Margit „Rejtőzködő” című tárlata
a Debreceni Mű–Terem Galériában**

Ha egy alkotó valamely motívumáról azt mondják: az „egyszerre menyasszonyi és korpuzsi sugallatú” – mint ahogy tette ezt Kalmárné Horóczy Margit művészetének egyik legjobb ismerője, Szurromi Pál –, csupán e sűrített jellemzésből is felsejlik előttünk egy olyan szakrális világ képe, amelyben az ünnep, a játék s a szimbólum egyaránt jelen van.

Egyúttal az epikus (mítoszi), a lírai (dal- vagy balladaszerű) és a drámai jegyeket szintén felsorolja – miként jelen van ebben a menyasszonyi és korpuzsi sugallatban a világ teljessége, az archaikus, ösztöni (fizikai-érzéki) örökségtől a megváltás szellemi-lelki motívumáig ívelő sors, egy emberi viszony- és norma-rendszerben megvalósuló, de emberfölötti eredőjű erkölcsiség.

A „menyasszonyi és korpuzsi sugallatok” tehát nemcsak hagyomány- és vágyképeket, szakrális és profán idézeteket foglalnak magukba, hanem az ember komplex létszükségleteit (s létmódjait), a művészet eszközeivel kifejezett normakereteit és -struktúráját határozzák meg, hanem teljes kultúrát és szellemiséget (a fizikait és anyagtalant), amelyben egyaránt ott van a helye a világképnek, az élethangulatnak és a morálnak. Kalmárné Horóczy Margit alkotásai tehát a lírát (az érzelmi töltést), az epikát (a mítoszi diskurzust) és a drámát (a fizikai-természeti és szellemi-lelki egzisztencia konfliktusát) egyszerre ragadják meg.

Persze, mindezekről maga a művész nem beszél, s nem szívesen szólna, mint ahogy magáról és alkotásairól általában sem szeret megnyilatkozni. Jól tudja ezt szűkebb környezete, Kecskemét is, ahol még mindig szóvá teszik aényt, hogy

Kalmárné Horóczy Margit visszahúzó, már-már rejtőzködő képzőművész – az internetes művészeti és szakmai portálokon sem olvashatunk tőle ars poétikus vallomást, nem hivalkodik a prófétai művészi célokkal, de még a szakmai eredményekkel sem.

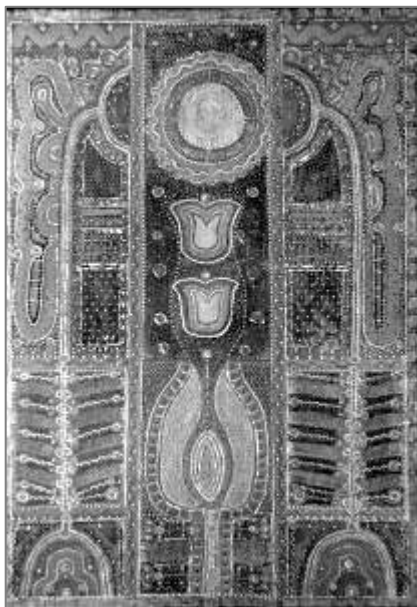

*Kalmárné Horóczy Margit:
Két öreg ember (1980, akrill)*

A kecskeméti „értéktörző helyörténeti weblap” – a *Hírös Naptár – A rejtőzködő művész* címmel 2009. január 20-ai dátummal adott közre a júniusban 75. születésnapját jubiláló képzőművészről egy rövid portrét. Ebben Kállai Erzsébet írja: Kalmárné Horóczy Margit nem tartozik azok közé az alkotók közé, akik művészetük mellett saját magukat

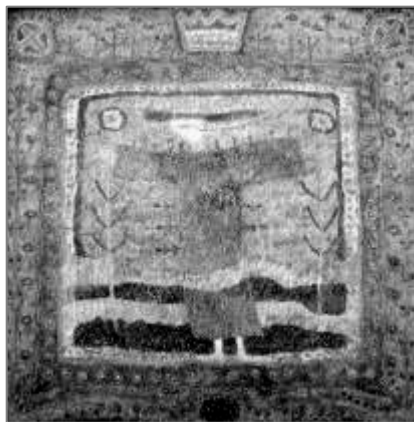
is meg akarják mutatni – például a médiában. Nem érdekli e második nyilvánosság, ő „csak” a lelkét mutatja meg azoknak, „akik kíváncsiak még a mesékre, a jóságra, a szelídségre, de nem fordulnak el akkor sem, ha magányt vagy bánatot látnak”.

A *Rejtőzködő* címet kapta a debreceni kiállítása is. Ez nem feltétlenül csak a saját alkotói habitusra vonatkozik, de az általa felmutatott jelenségekre is. Csupa olyan, lelki és szellemi értelemben vitális értékre, ami nem rejtőzködésre ítéltetett, ám rejtve marad, mert nem a szemmel látható.

Nem a felszínt, hanem a lényegét szeretné megmutatni. S a világ bár változik, a lényeg ugyanaz marad. Nőként a profán menyasszonyiség szentsége, s a műveiből láthatóan a keresztény és magyar, az életmódban és habitusban tárgyiasuló szellemi értékek mellett is elköteleződve, nemcsak a női lét titkoszerűségére, az asszonyi (és anyai) kül-

detés miben-valóságára kíváncsi, de a természeti jelenségben és a szimbólumteremtő látomásban egyaránt megfogalmazódó szakralitásra koncentrál.

Kalmárné Horóczy Margit akrill képei
– balra: *Születés*; fent: *Hírhozó*;
lent: *Öröm*

Az ünnepre. Nemcsak a prófécias ünnepre, vagy az anyagi jelentésűre, de a hétköznapi méltóságra. Az ünnep emelkedettségében soha nem feledkezve meg az alázatról. Az örömről és a hírről. A *Hírhozó* a *Születés*ről is beszél, a születés kitágítja az *Örömet*.

Hiszen tudja, hogy a fizikai megtestesülésen túli végtelen szellemi vagy lelki létezés legfontosabb követelményei közé tartozik a méltóság és az alázat, a klaszszikus hírnév helyett pedig az anonim küldetés a meghatározó.

Személyes visszahúzódásával, de a mindent elmondó képbeszédével mint ha azt üzenné: művei jobban árulkodnak világképről, élethangulatról, erkölcsiségről. A nehezebb, ám izgalmasabb feladat így kizárólag a nézőre hárul. Az esztétikai reflexiótól a befogadás-élmény tudatosításáig bejárhatja maga is a művész „ünnepeit”.

Társa lehet a szimbólum felismerésében, hogy ugyanabba a szellemi közösségbe tartozik, amelyből a művész is táplálkozik. És a legkomolyabb művészi játékot akár úgy is értelmezheti, mint a lehetőséget, hogy részt vegyen a teremtésben, azaz: a világ létező (csak sokszor fel nem ismert) elemeinek új sorrendiségét hozva létre, eljut így a katarziséig, a megtisztulásig – ami természetes módon ötvözi oldja egymásba a „menyasszonyi és korpuzsi” jegyeket.

Mondjuk el azért: Kalmárné Horóczy Margit Kisbéren született (1933-ban), a szegedi egyetemen szerzett kémia-fizika szakos tanári diplomát. 1964 óta Kecskeméten él. Mestere nem volt, nyaranta pedagógus művésztelepekre járt. 1968-ban lett a Tokaji Művésztelep állandó tagja. 1974-ben a Művészeti Alap, 1984-ben a Képző és Iparművészeti Szövetség, 1992-ben a Magyar Festők Társasága választotta tagjai közé.

Félszáz egyéni kiállítása mellett rendszeres résztvevője a régiós és országos tárlatoknak, ahol több mint tíz alkalommal díjazták műveit. Például már 1978-ban díjat és Medgyessy-émlékplakettet kapott a VI. Debreceni Országos Nyári Tárlaton. 1985 óta meghívottja a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelepnek, ahol 1991-ben fő-

díjas lett. Kecskemét és Baja középületeiben pannói láthatók, Illusztrációk sora, lemezborító és két rajzfilm háttérének elkészítése fűződik a nevéhez. 2004-ben a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetést kapta meg.

Kalmárné Horóczy Margit emberi és művészi karakterének egy másik fontos vonására is utal a kritika: a hagyományféltség, a hagyományörzés gesztusára, a tradíció azonban nem zárja ki nála a kompozíciós és gondolati korszerűség igényét. Szuroimi Pál innen származtatja, hogy „a nyolcvanas esztendőktől már egy szintetikus elvont, organikus fel fogás érvényesül képein”.

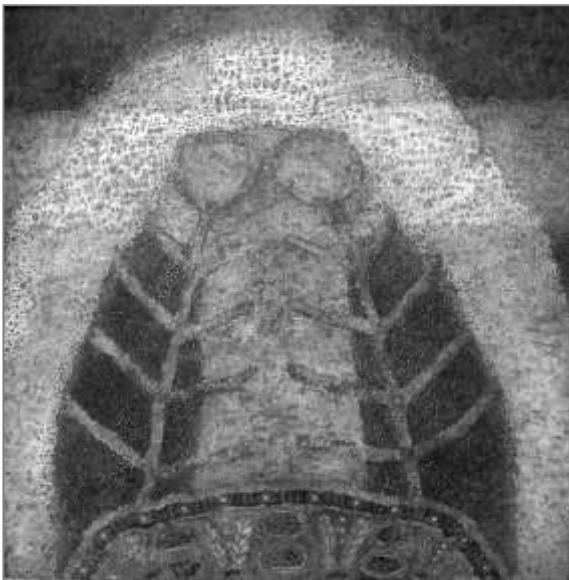
Kalmárné Horóczy Margit: Régi ház (1993, akrill)

A *Forrás* 2006. júniusi számában *Az aranyékes templomtér* címmel olvashattunk elemző esszét művészetéről. „A kortárs festészet egyik legkristályosabb, legrangosabb életművét hozta létre” –

fogalmazott Szuromi. Erről az életművet csupán felvillantó, mégis reprezentatív válogatás alapján szintén meggyőződhetünk.

S megtalálta a katedrális-motívumot ehhez, ami a magasztos architektonikában (de mint az európai műveltséget szintén jelképező szimbolikus épületben is) összefogja és összefoglalja az emberit és istenit, a természetit és az anyagtalant, a földi ösztönlételet (a sötétet) és az örökélet-ösztönt (a fényt), a fenséget és az alázatot, a bűnt és a kegyelmet. S többi műve is azt mutatja immár: „mintha az emberi élet rendje tökéletes összhangban állna a természeti világ kozmikusabb dimenzióival”.

Ma már olyan alkotások kerülnek ki műterméből, melyek összesűrítik festői értékzónáit. „Egy lakonikusan összefogott, egylényegű egyéniség vizuális naplóját böngésszük” – írta a művészettörténész. A számtalan növényi és historikus képelem önkéntelenül is analízisra készíti a befogadót, hiszen a képeknek több értelmezési rétege van.

Az aprólékos motívum-kidolgozás a részletező festői eljárás, melyben a szín és annak értéke hasonlóan fontos, mint a vonal, a stílusban mégsem a tealista, a műfajban nem a grafikai jellegzetességeket hordozza. A festőanyagba, a lasan érlelt festőgesztusokba sűrített lelkeség szinte megváltoztatja az anyagot. A farost- vagy rétegelt falemezt mintha selyemmé varázsolná át, másutt az öselemeket szólítja meg: a földet, a levegőt, a tüzet és a vizet.

Mindaz, ami a felületen színben, formában, motívumban, alakban látható, szimbólumértékkel is rendelkezik – s a szimbólumokról tudjuk: az egymást felismerés jellege és minősége attól függően is változik, hogy a néző milyen szinten érti és beszéli azt a képi nyelvet, amelyen a művész megnyilatkozik.

Tegyük fel, hogy nem beszéli anyanyelvi szinten, illetve már elfelejtette azokat a generatív mélystruktúrákat, melyeket egy adott kultúrába születve örökölt bár, de nem használta, nem művelte tudását ebben a kultúrában. A

kép akkor is tetszik neki, mert egyrészt szép, mint kompozíció, másrészt önkéntelenül is megéri a belőle átsugárzó méltóságot és az ünnepi megnyilatkozás jellegét. Érzelmileg és hangulatilag hat rá a mű, még akkor is, ha a formai és a tartalmi összetevők dekódolására nem tesz kísérletet.

*Kalmárné
Horóczy Margit:
Ketten (1981)*

Ám tegyük fel, hogy az ünnep nem csupán egyéni, hanem kollektív érzelmi képzeteket is felkelt bennünk. A személyes emlék ekkor már a kollektív emlékezet irányában kezd tágulni. A tér és az idő fogalma úgy tudatosul, hogy paradox módon éppen egy tárgyban (egy műtárgyban) veszíti el a fizikai létezésre vonatkozó (tehát tárgyi) jellegét. A közösségi lét olyan, önmagát meghatározó rituális aktusaira gondolunk, mint például arra, hogy a létezés biztonságát keresve, valamikor az időben és valahol a térben ásunk egy kutat és építünk egy templomot. Rádöbbenünk arra, hogy egzisztenciánknak csak akkor van értelme (esélye), ha annak határait kiterjesztjük az archaikumba (a Forrást keresve a Kútban) és a szellemi, lelki komponensek felé (tehát a Templom adhatja meg ezt a biztonságot).

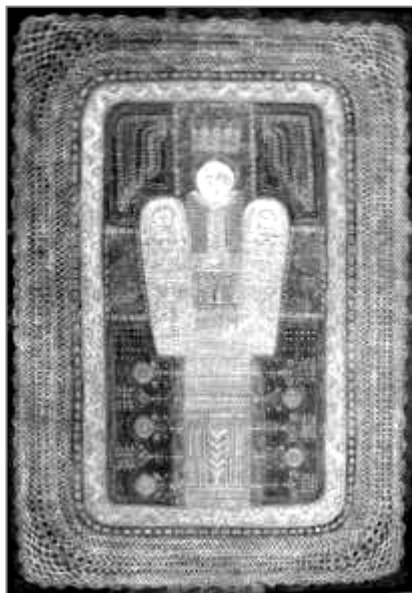
De ha azt mondjuk, hogy Kalmárné Horóczy Margit művészetében egyaránt felfedezzük a szecessziós, az organikus és a szimbolikus jegyeket, egyszerre fordulva a stilizáláshoz és a finom expreszsióhoz, akkor ezek feltételezik például a népművészeti motívumokkal való párhuzamot – és itt nemcsak a tárgykötő, hanem a folklór-megnyilvánulásokra is gondolnunk kell: a népmondák (mítoszok) vagy a népballadák világára, míg az epikus karakter érzéki módon oldódik át a lírai kifejezésformákba.

A tematikus érdeklődésnek keretet adó (máig is visszatérő és meghatározó) flóra-ornamentikából virággént nyílik

meg a személyes lelkiség egy kollektív vagy kozmikus felelősség felé, s még ha nincs is jelen az ember (vagy csak felszajlik, mintegy összerakva az alakot a kép motívumaiból), a természet minden megnyilatkozása antropomorf, emberformájú, embermintájú lesz. Ebből fakad, hogy – Szuromi szavaival – Kalmárné Horóczy Margit „vizuális népballadait”, az organikus látásmód és a „vitális szobrászat” mintáit is alkalmazó műveit „egy-egy átfogó, plasztikai töltött formaképződmény súlypontozza”.

Másrészt az eredendő bűn helyett az eredendő tisztaság hangsúlyozása fontos. Azt hiszem, az alázat méltósággá, a személyes magány kollektív ünnepé, a lemondás megváltássá való átalakulásában ezt a megtisztító szemléletet és szellemiséget érdemes követnünk.

Avagy a „menyasszonyi és korpuzi sugallatokat”.

*Kalmárné Horóczy Margit:
Szárnys oltár (2001, akrill)*

**TITKOS KERTEKBEN – lírai asszociációk
SERFŐZŐ ZSUZSANNA tűzzománcaihoz**

Titkos kertekben, hol kökények sírnak
az őszért, és liliumok birkózzák kelyhük
mélyébe a telet, mikor fénysarkantyú
paripázza a táncot, gyöngyvirágot vajúdik
lépted nyomán a kesernyés avar...

Titkos kertemben rózsafák tövébe gyűjtöm
bűneim, elszáradt tüske mind – s mikor
megszerettelek, én azt hittem, nem nőnek
helyükbe újak. Talán sebedre hinti szét
a szellő ezt a margaréta-dalt...

Titkos kertekben a fák
énekelnek,
leveleik a dallal
égre kelnek.

Bizsereg fenn a felhő,
kék a csokra,
s beleájul a szirma
két karodba.

Titkos kertekben a fák
levelében
lélegzeted lesz majd
menedékem.

Hozzábújok hajnali
álmaidhoz,
s magamból adok tollat
szárnyaidhoz.

Látlak egyszerre tündér
két alakban,
megmártózni benned már
kész a katlan.

Krúgatom büszke éhét
életemnek:
titkos kertekben a fák
énekelnek.

BARÁTH PÁL FESTŐ- ÉS GRAFIKUSMŰVÉSZ ÚJ TÁRLATA AZ ARANYBIKA GALÉRIÁBAN

Régen várta a közönség ezt a hely-berendezésének szempontjából kamara-kiállításnak, a műfajt, a merítés mélységét, a 32 darabos opus-számot illetően azonban egy áttekintő bemutatkozásnak számító tárlatot az Aranybika Galériában.

Baráth Pálnak volt ugyanis évekkel ezelőtt egy önálló kiállítása a Szent József Gimnáziumban, (valóban) kamara-kiállítása a Csokonai Gimnáziumban – aztán kiscsoportos szemléje a gimnázium új épületében –, jelentkezett az általa is látogatott művésztelepek (Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep, derecskei Hajdú-Bihari Grafikai Művésztelep, 2001-2002-ben a Szolnoki Tiszaligeti Nemzetközi Művésztelep) záró, illetve vándor-kiállításain, de az önálló nagyobb és újabb megmérettetés késlekedett. (A groteszk látást, kritikai hangot sem nélkülöző expresszív költőiségé emelő festménykiállítása pedig még 1992-ből maradt emlékezetes az akkor működő Simonyi úti „A” Galériából, melynek darabjaival sikeresen szerepelt Németországban is.)

(Emlékszem, 2000 körül – vagy talán 1-2 évvel később – még Selmeczi László akkori megyei múzeumigazgatóval válogattunk össze egy nagyobb életműanyagot Baráth Pál olajfestményeiből, pasztellképeiből és tusgrafikáiból, de a kiállítás a keretezési nehézségek, majd az igazgatóváltás okán elmaradt...)

Ezúttal a január 15-án a Cívis Grand Hotel Aranybika galériájában installált tárlat képeinek keretezéséhez dr. Rab Ferenc ismert ügyvéd és műgyűjtő (műértő) nyújtott támogatást, a Cívis Hotels Zrt. pedig – mint a Baráth Pál festőművész is tagjai között soroló hortobágyi telep alapítója és fő támogatója – természetesen kötelességének érezte, hogy helyet adjon a tárlatnak.

„Régen vártuk már ezt a kiállítást – mondta dr. Rab Ferenc is a megnyitón, hiszen kiváló esztétikai érzékéről, illetve művészetközvetítő képességéről szintén tanúságot téve, ő nyitotta meg Baráth Pál tárlatát. S egyáltalán nem csupán barát(h)j gesztusként jegyezte meg: – Mivel a kvalitás az őszinte mondanivaló hogyanja, és nemcsak az alkotó egyetemes látása, hanem ez a 'hogyan' is meggyőzően rajzol egyedi arcot a művésznek, így Baráth Pálnak biztos helye van a debreceni grafika több mint 200 éves monográfiájában.”

Baráth Pál festménye: Ketten

(Tegyük hozzá, hogy a rajzdiplomás művész nemcsak a grafikában, hanem a festészetben is jeleskedik. Szegeden tanult, ám igazi mesterének a debreceni Félegyházi Lászlót tekinti, s főleg annak

utolsó, expresszív korszakából sokat merítve alakította ki a „szelídebb” festményekre is jellemző ironikus, a kritikamondás szándékával született képeknél pedig a groteszk helyzetekkel megdöbbentő képvilágát.

Egyfajta expresszív szürrealizmus jegyében fogantak ezek a művek, de kevésbé fogalmazott meg bennük társadalomkritikát. Helyette inkább a helyzetekre és típusokra koncentrált, bennük mindig a saját létszituációkra s karakterjegyekre figyelmeztetve, néha – az önfelismerés tudatában – még a megbocsátás lehetőségét is nyitva hagyva, így itt is utat engedve a líraibb érzéseknek és hangulatoknak.

Eme groteszk-látomásos festményeken kiemelt szerepet kapott például a nő, a művész számára vallomásos témakeretet adó zene és a tánc vagy a Don Quijote-motívum, az allegorikus kibontakozást is érzékeltetve, s ezek a vonások a grafikákon is megjelennek.

S nem festmények helyett a grafikákon, hanem a festői látásmóddal – valamint eszköztárral – is ötvözve a fekete-

fehér felület és a vonalak egyértelműségét. A tustoll mellett itt szintén megjelenik a szín, a lavírozásban olykor kiemelt szerepet kap az akvarell, és születtek az újabb festmények.

Bicikliző Dulcinea (olaj)
Balra: *Don Q (tusgrafika)*
Baráth Pál művei

S nemcsak bátorításként, de a galériák figyelmét is kérve jegyzem meg, hogy 2010 decemberében lesz Baráth Pál 60. születésnapja – a jeles évforduló alkalmából érdemes lenne majd egy teljes keresztmetszetet adni művészetéről.)

De maradjunk most a grafikai kiállításnál, és ha már az őszinte mondanivaló egyedi és hiteles kifejezését említettük, hadd utaljunk az utóbbi évek terméséből válogatott grafikai anyag vallomásos jellegére – amire dr. Rab szintén felhívta a tárlatnyitó közönség figyelmét.

A Baráth Pál egész művészetében visszatérő és meghatározó motívumok – említettem fentebb a zenét és a táncot, a nőt és az úgynevezett donquijotizmus metaforákba aktualizált transzponálását, melyekhez hozzátelhetjük az irodalmi élménykört vagy a szentség nem egyszer profanizáló megjelenítését – nagyjából egész képet rajzolnak a grafikák révén is a művész világról és szemléletéről.

Dr. Rab Ferenc megállapításaival is egyetértve mondjuk: Baráth Pál belülről építkező művész – így tehát a hitelességnek már vallomásjellege lesz. A tollrajz (a tus és vegyes technika alkalmazása) lehetővé teszi számára az újrafogalmazást – ekképp az építkezés különböző fokozatait a vallomás árnyalásával tudja érzékeltetni.

Baráth Pál: Festő és modellje (vegyes)

S bár mindig egyetlen stációt, egy gesztust, egy mozdulatot emel ki (különösképpen így van ez a táncos motívum alkalmazásánál), a folyamatosság-

got – az organikus szóhasználatból kölcsönözve a kifejezést: az állapotot és a növekedést, tehát az emberi létezés állat- és növényyszerűségét – szintén illusztrálni tudja. Talán éppen az emberben rejlő állati jegy felismeréséből fakad a groteszk, a növényi folyamatból pedig a líra!

Baráth Pál: Táncoló (tusgrafika)

Ám Baráth Pál – igaz, vannak konkrét irodalmi mű-illusztrációi is, vonzódva a franciákhoz és a szimbolistákhoz, olykor szöveggel együtt, a szöveget a kép szerves részévé avatva – nem hagyományos értelemben vett illusztrációt készíti. Helyette – miként az igazi átírat együttlélegzik a mű ritmusával, s itt Baráth az inspiráció (ami lehet bármelyik érzékünkre ható valóságos elem vagy fiktív tényező) lényegi magjából, egy gondolati, érzelmi, hangulati csírából növekedik együtt a képpel, „a fölös cirkalmazást levetkőzve, a nyájas naturalizmust elkerülve”.

„Némely vonalvezetése sűrített, feszültséggel teli rajzi költészet az övé” – fogalmazott műértő látlatnyitója, aki az említett vallomássóságot abban az értelemben is érvényesnek tartja Baráth Pál művészetére, hogy bármennyire is jelen van lapjain az irónia és a groteszk, mégis arról számol be, amiben hisz. Ebből pedig ki lehet emelni a harmóniát, amire vágyik.

A művész grafikákban is megnyilvánuló hite nem lehet tehát más ebben az értelmezésben, mint a vágyakban való hit, a vágyak helyességében való konok meggyőződés.

Baráth Pál: *Ezékiel* (tusgrafika)

Igen ám, de ezek a legutóbb bemutatott grafikai lapok nem idilleket és nem illúziókat mutatnak be! Igaz, legelső benyomásként gyakorolta a szépséget idézők fel, és valóban szólnak a szépségigényről, s a nézőben is felkeltik ezt az igényt. Ám egyúttal – mint azt dr. Rab is érzékelte – az esendő emberről is beszélnek munkái, és róla szóló véleményt foglal-

maznak meg. S hiába oly meseszerűek például a női aktok, „az erőteljes vonalak jelzik a helyzet drámaiságát”.

Én mégsem beszelnék a szó szoros értelmében vett drámáról (vagy inkább tragikumról) – még ha a Don Quijoték feltűnése és örökös helykeresése (számos alteregójával itt) magában hordozza a hős bukását.

Baráth Pál bukásra ítélt hősei – legyenek azok költők és festők (hiszen a művész saját magára és közvetlen környezetére is reflektál, a továbbgondoló képzelet mellett valós helyzetekből és élményekből merít), s legyenek azok a folyton a halállal játszó táncosok, küzdő zenészek, legyenek nők (romlani vágyó lányok és a megtisztulásra áhító asszonyok), legyenek az élet ízét próbálgató angyalok – mégsem buknak el.

A bukás bennünk van, ugyanolyan egzisztenciális elem, mint a szépség és a felemelkedés.

Azért nem buknak el, mert Baráth Pál nem a bukást és nem az apoteózist ábrázolja, hanem a kettő közötti állapotot és a folytonos mozgást. A lehetőségeket, a csábításokat, a döntési kényszereket. S itt semmi nem végleges. A művész a szomorúságból is kikacsint, de az örömpillanathoz is odaidézi a szomorúságot. Ezért hisszük néha sírásnak a mosolyát, s ezért boldogságnak az elfojtott könnyet.

Baráth Pál hősei éppen a Purgatóriumban járnak. (Itt, a földiben.) Még nem lehet tudni, merre vezet tovább az útjuk. De abban is fokozott irónia van, hogy a rajz már tudja, amit mi még nem tudunk. S abban is van valami groteszk jegy, ahogy marasztal bennünket a bizonytalanságban.

De csak addig, amíg az ösztönös gestusok, az életigények nem válnak bennünk tudatossá. Önismeretté. Akkor már tudjuk, hogy a földi szépség úgy múlik el, mint Baráth Pál képein – azt

látjuk szépnek, amit annak akarunk látni –; s tudjuk, hogy a szépség maga is a vágyból és a hitből fakad.

A művészi kifejezés fent említett hogyanja pedig az élet teljességének módjára szintén vonatkozik: nemcsak a mit és miért hiszünk és vágyunk kérdésére kell válaszolni, hanem arra is, hogy ezt miképpen szeretnénk megvalósítani.

Ha másért nem, már csak azért is érdemes erre választ adni, hogy megszünjön bennünk a bizonytalanság érzése ebben a földi purgatóriumban. (Mert annyit azért biztosan sejtünk, hogy itt még nincs semmilyen pokol, de nincs mennyország sem.)

Baráth Pál: Angyal

A művész izgalmas sorozata volt a mozaikkeretes tablókompozíció, ennek első nyoma már az 1990-es évek elejének egyik festményén (*Negatív szentek*) is felfedezhető volt. Tíz év múlva néhány festmény s több grafika állította középre a főtémát, melyet körbeölelt az önmagukban is értelmezhető miniatűr grafikák világa – a több krocki így épült szerves, egész kompozícióvá.

*Baráth Pál:
Henri de Toulouse-
Lautrec (tusrajz)*

MAKAI IMRE FESTŐMŰVÉSZ ÜNNEPI TÁRLATA HAJDÓBÖSZÖRMÉNYBEN, A HAJDÚSÁGI MŰZEUMBAN

Ennek a kiállításnak az előzetes híre (a címe: *Új képek* – úgy jutott el hozzám, mint Makai Imre 50. születésnapjának tárlata. Nos, ő a születésnapot – melyből egyébként az idén májusban már az 52. következik –, illetve az összeállítás címét olyannyira komolyan vette, hogy az itt kiállított 30 festmény java része az óta született, mióta a művész évfordulót ünnepelt.

S igaza is volt. Hiszen mondhatjuk: az 50. év (benne két-három aktív, alkotó évtizeddel) inkább csak állapotfelmérésre, aktuális helyzetrajzra alkalmas, de nem a visszatekintésre, avagy összegzésre. Makai Imre várt még egy kicsit.

Illetve dehogyan várt: nagy energiákkal festett!

Makai Imre: Parkban

Néhány korábbi, például a 2006-os országos nyári tárlaton vagy az újabb tavaszi tárlatokon szereplő művét (mint a *Parkban*, a *Piacon*, az *Angyalok*) természetesen az új képekhez sorolta. Tudniillik, azok stílusban, szemléletben is az érett Makait mutatták – és születtek sorra a lírai expresszív, a lírai-groteszk festmények (még idei alkotásokkal is találkozunk a válogatásban).

A debreceni nyári tárlatok (mint a 2008-as is) vagy más országos szemlék már megmutatták azt az utat, amelyet Makai Imre úgy jelöl ki ecsetjével, hogy ma már másokkal összetéveszthetetlen a festészete, és e mai kiállítás maradandó névjegye a művészeknek.

Talán azt is tudta – jegyezhetjük meg némi iróniával, ami egyébként a művésztől sem áll távol –, hogy az ő személyes évfordulójával meg kell várni a közösség jubileumát: a hajdúk Böszörménybe telepítésének 400. évfordulóját. Keresve sem lehetett volna az alkalomhoz illőbb művészt választani!

Makai Imre nem tősgyökeres hajdú, mint ahogy a hajdúk sem tősgyökeres helyi lakosok voltak.

Debrecenben született, de már több mint negyedszázada Hajdúböszörményben él. A „böszörményi” jelző elválaszthatatlan tőle, és tudjuk, hogy ez szinte már olyan, mintha a vére lenne az. A jelleme legalábbis rokon: van benne konokság és büszkeség, ragaszkodás a közösséghez, de azzal a nyakas öntudattal együtt, hogy „egyedül is képes vagyok rá”.

S kötődik a hagyományokhoz, miközben képes a megújulásra. Ezt a legjobban festészetében lehet lemérni. Még az újabb szín- és formaabsztrakcióknál is érzékelhető, hogy realista alapközből táplálkozik. Figurális képein, a tájat témakeretként használó vagy az életképi szituációkat bemutató műveken még jobban megfigyelhető ez a kötődés, ámbar művészetét ma már nem a realizmussal mérjük. Mondhatni: ott van benne az alföldi – szűkebb

értelemben hajdúsági – levegő. Makai Imre ugyanúgy megőrzi ennek a festőhagyománynak a lírai és drámai, mint az expresszív indíttatásait.

Nagyon izgalmas ellenben a személyes szemléletből eredő módszer. A táj poézise, a környezet és az ember (tágabb értelemben a sors) drámai magában-valósága, illetve a történelmi sors példázatjellege vagy épp allegóriája egy egyéni világkép és belső érzésvilág, a gondolati összegzés kifejezője lesz. A belülről jövő kifejezést, az érzelmek indulattá formálását, a belső élménykör, a szellemi asszociációk érzékvé tételét értjük itt az expresszivitás alatt.

Makai Imre: Kocsmai magány

Érdeemes megfigyelni, hogy még az olyan klasszikus zsánerszituációk, mint a piaci életképek vagy a kocsmai és társasági jelenetek is elveszítik az idea-

lizáló és epikus jelleget. Nem a helyzet és a szereplő lesz a fontos, nem az ábrázolás, hanem a környezettel, a világgal kialakított vagy létrejött viszony megragadása és kifejezése.

Tehát maga a festőgesztus, a szín és a forma, a színek és formák (alakok) egymáshoz való viszonya, az igazi művészetet jellemző festészet mikéntje.

Makai Imre: Poéták

Ezért beszélhetünk egyfajta, metaforákkal jelzett és allegóriákba rejtett belső önarcképről az életképi jelenetben is – még ha történetesen annak egyik lehetséges szereplője a művész (vagy a művésztársak sora, mint a *Poéták* című képen). S még inkább valószínűsége lesz a festménynek, amikor az eleve transzponált helyzetet mutat meg: *Angyalok*, *Jelenés* – vagy *A zenés álma*.

Utóbbi nemcsak a téma és a cím miatt juttatja eszünkbe az úgynevezett muzikalista irányzatot, hanem az absztrahált, elvonatkoztatott, átszűrte kifejezés miatt is. Makai Imrének nemcsak az a képe kelti fel bennünk azt az érzést, hogy mintha valamilyen zenei tartalmat, megfoghatatlan, anyagtalan, mégis lüktető élethangulatot fejezne ki, de más említett művein hasonló az érzékivé formálás módja.

A leginkább meglepő ez a fajta belső élményfestés akkor (még ha külső mintákat, látványt, életanyagot fel is használ a művész), amikor történelmi témákhoz közelít, például a hajdúkhoz, vagy egyháztörténelmi motívumokat applikál általános és mai üzeneteibe.

Mert itt sem az epikum, az elmesélés, a történelmi tablófestés Makai szándéka, nem a hagyományos mementóállítás izgatja, hanem az: hogyan él bennünk a múlt, az emlékezet, maga az idő. Hogy milyen a viszonyunk az időhöz – és ezen a ponton a történelmi idő mindig személyes idővé, megélt idővé alakul át. Ezért foglalkoztatja Makai Imrét például a harc, az ütközet motívuma, vagy általában az olyan helyzetek, ahol küzdelemről van szó.

Makai Imre festményei

Fent:
Hajdú mítosz

Balra, középen:
Történelmi töredék

Lent:
„Az egyház nevében...”

Azért, mert a művész egy történelmi apropóból kiindulva mindig az egyes ember harcáról, küzdelméről és ütközeteiről is beszél, saját maga harcáról, valamint a közösségbe csatlakozó ember viaskodásáról, a helykereséséről, a megmaradásról, megmaradni akarásról. Ezzel is ki tudja fejezni a belső mozgalmasságot, a változás dinamizmusát, a szellem harcát az egzisztenciális értelemkeresésért, vagy a lélek harcát az elmúlás ellen.

Makai Imre tehát belső küzdelem-élményeket fest aktuális külső vagy tör-

ténelmi szituációkba helyezve, miközben nem hiányozhat ebből a látomás, a képzelet és az álomfikció – mely néhány képén szürreális távlatokat sejtet (*Zarándok, Egy fáradt nap után, Végzet*) –, és nem hiányozhat a kívülről szemlélés motívuma sem.

A művész képes arra, hogy kilépve önmagából, megfelelő távolságtartással

és kritikával szemlélje a jelen időt és a múltat, önmagát és a másik embert is. Ezért a perspektíva gyakran nem a képben van, hanem a festmény és a néző között, így hangulati és érzelmi távlatokról kell beszélnünk.

Ebből a határozott művészi alapalásból fakad a kifejezés lírai (személyes, belső) jellegén túl – olykor azzal együtt – az ironikus, gyakran egészen groteszk festészete. A groteszk és a líra csak látszólag jelent ellentmondást. Ez a művész katalógusának rövid kritikaidézeteiből is felsejlik.

Makai Imre (balra) és Tarczy Péter a kiállítás anyagát válogatja; Lent: Makai Imre Zarándok című festménye

Kerégyártó Kálmán azt írta róla, hogy „festményei nem előre átgondolt alkotások, hanem a pillanatnyi látvány és a nagy ívű mozdulatok eredménye, melyet (...) belső harmónia formál egészé”.

Tarczy Péter – aki egyébként ennek a kiállításnak az ösztönzésében, válogatásában is közreműködött – Makait úgy jellemezte, mint aki „a lírai szépségre figyel, amit a még megmaradt természeti

harmóniákban talált meg”. S tőlem is idézett (a debreceni orvosgyetem galériájában rendezett kiállításának megnyitójából, melyben azt olvasom vissza), hogy: egyik izgalmas újítása „az expresszív esetkezelés és a lírai színvilág között feszülő disszonancia”.

Most talán még erősebb ez a finomra hangolt színvilág, a gyakran pasztelles árnyalatú poézis a színekben – értve ez alatt a törekenységet, az érzelmegzsdagságot is –; és még erősebb a festészet gesztusjellege, már említett szellemi-lelki és érzéki indulat-kifejezése, a kettő harmóniában egyesülő harca. S ehhez csatlakozik az iróniában és groteszkben megfogalmazódó kritikai hang, mely sok esetben nem egyszerű típus-, jellem- vagy helyzetbírálat, nemcsak reflexív önkritika, hanem rejtett társadalombírálat is.

Persze, a festőművész nem programos képeket alkot, nem illeszkedik ideológiákhoz – habár van festőprogramja. Ez csak az egyéni világvéleményhez, a művészi hitvalláshoz alkalmazkodik. Makai Imre festőprogramja egyszerre fakad az élet örömeiből és a kételkedésből.

A pillanat belső átlényegítésének mámorából, és abból a pillanattól, amikor kis terpeszben, zsebre dugott és csipőre

tett kézzel fordul oda a világ dolgaihoz. Mintha ezt mondaná – legyen az egy fa, egy ház, egy kert, egy másik ember (vagy éppen a történelem): „Nekem te ne beszélj! Majd én megfestem, milyen vagy. Én már nem hiszek a látszatoknak, csak a mélyből feltörő ösztönöknek, melyek mind egy érzékfölötti valóság felé tartanak.”

Nos, én itt a látványnak hittem, a festményeken újrateremtett, megsíratott vagy éppen a kimosolygott életnek, amit az öröm mellett éppen a kételkedés motívuma tesz hitelessé.

(Ez a szöveg Makai Imre január 23-án, a Magyar Kultúra Napja és a hajdúk Böszörménybe telepítésének idén szeptemberi, 400. évfordulója alkalmából hirdetett emlékév nyitó rendezvénynek részeként hangzott el a Hajdúsági Múzeum Vármegye Galériájában.)

S lehet, hogy Makai Imre majd megfesti, mit kellett volna mondanom (csak egészen röviden) e sok beszéd helyett...

Az idén 400 éve telepítették a hajdúkat Böszörménybe

Hajdúböszörmény Város Önkormányzata 2009. január 23-án tartotta a hajdúk letelepítésének 400. évfordulója alkalmából szervezett programsorozat nyitórendezvényét.

Az ünnepi program bevezetése volt a – fent hosszabban ismertetett – Makai Imre-kiállítás a Hajdúsági Múzeum Vármegye Galériájában, majd este 6 órától a Silye Gábor Művelődési Központ színháztermében (ahol a Hajdúböszörményi Utósegíjtes fogadta a vendégeket) Hajdúböszörmény Város Önkormány-

zatának kihelyezett ünnepi képviselő-testületi ülésén Kiss Attila polgármester, országgyűlési képviselő nyitotta meg az emlékévet.

Szólláth Tibor, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés alelnöke köszöntőjében a hajdúk egyik legismertebb erényeként a „nyakas kitartást” emlegette, ami ma különösen szükséges lehet az értékörzéshez. Kiss Attila polgármester a 400 éves Böszörmény múltjának fordulót és jeles alakjait idézte fel, ugyancsak a példaértéket jelölve meg például Silye Gábor, Nagy István, Molnár István vagy Káplár Miklós életművében.

A *Szabadhajdú* című városi hetilap tudósítása a polgármesteri üzenetből kiemelte: „Hordoznunk kell az öntudatot, a ragaszkodó hűséget, mely tartásunkban erősítve megtart Böszörmény-

ben – őseinkhez, Báthory hajdúhoz hasonlóan.” Az ünnepi testületi ülés egyetlen határozata a 2009-es év emlékévvé nyilvánítása volt.

Az ünnepi műsor keretében Dánielfy Zsolt és Garay Nagy Tamás, a Csokonai Színház művészei adták elő Székelyhidi Ágoston *Egy darab föld* című színpadi művét. A darab – melynek ez volt az ősbemutatója – Böszörményi vonatkozású, de nemcsak Hajdúböszörményről szól, nemcsak a helyieknek üzen, hanem általános és aktuális problémákat is feszeget. A középpontba döntéshelyzeteket állít, és megjelennek benne a generációs konfliktusok.

*Székelyhidi Ágoston
(mögötte Kiss Attila polgármester)*

A szünet után a városban működő művészeti együttesek produkcióit láthatta és hallhatta a közönség. Az 1966-

ban alakult Városi Ifjúsági Fúvószenekar repertoárja a barokktól egészen a népszerű musical feldolgozásokig terjed. A Cserfes Együttes székelyföldi és alföldi népdalokat adott elő. Az idén 31 éves Városi és Pedagóguskórus nemcsak a városban elismert, de a megyei és országos rendezvényeken szintén rendszeresen szerepel, meghívásokat kap a nemzetközi kórusfórumokra. A Hajdúböszörményi Ifjúsági Musical Szintársulat műsorát követte a Hajdúböszörményi Népzenei Együttes fellépése (ők szintén gyakori szereplői a megyei és országos fórumoknak, népzenei találkozóknak. A művelődési központ mazzorett csoportjai, a Salida Tánc Sport Egyesület fellépése után a legrégebbi művészeti csoport, az 1952 óta működő Bocskai Néptáncgyüttes hajdúsági csárdást, magyarbódi karikázót és rimóci táncokat adott elő.

A hajdújog elnyerésének 400. évfordulóján 2009-ben egész évben kulturális, tudományos, szórakoztató és sportprogramokkal várja a város a helyieket és a vendégeket. Kiemelt rendezvény lesz a Város Napja, a XIV. Országos Főépítészeti Konferencia, illetve a már nagy hagyományra visszatekintő Hajdúhét. A képviselőtestület 50 millió forintot különített el az emlékévvé megünneplésére, s az eddig be-adott támogatási kérelmek közül már további 5 millió forintot nyertek a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázatán.

A Hajdúböszörményi Népzenei Együttes

**EGY ARISZTOKRATIKUS SZENVEDÉLY (13–14.)
KIÁLLÍTÁS CSERNÁTH GÁBOR KISGRAFIKAI GYŰJTEMÉNYÉBŐL
AZ ÉLETTUDOMÁNYI GALÉRIÁBAN**

Ha megkísérelnék a kisgrafika- (ezen belül az exlibris-)gyűjtők csoportosítását, számos típust kellene felsorolnunk.

Van, aki csak alkalomszerűen gyűjt, képzőművészeti, könyvszerzési és irodalmi érdeklődéséből fakadóan találkozik ezzel az izgalmas műfajjal, külön becsben tartja az exlibrisrel vagy más egyedi jelzéssel ellátott könyveket, a képgrafikák sorában nyilvántartva exlibriseit is.

Néhányan fiatalabb korban (valamely más gyűjtőszenvedélynek köszönhetően) találkoztak a könyvjegyekkel, de kedvet kaptak azok gyűjtéséhez, és érdeklődésüknek szervezeti formában (kisgrafika-barátok körében, gyűjtőkörökben, egyesületekben) kívánnak súlyt adni, mások idősebb korban, kezdetben kedvtelésből, majd egyre elhivatottabban (ha lehet ezt mondani: megszállottan) keresik az új lapokat és a kapcsolatokat.

A lelkes amatőrből előbb-utóbb avatott szakember lesz, igényli a hasonló érdeklődésűek társaságát, hiszen állománya gyarapításának egyik fontos forrását nemcsak az egyéni megrendelések, ajándékozások, hanem a cserelehetőségek is jelentik.

Számos exlibriskészítő művész a sokszorosító grafikai eljárásokat (is) művelő alkotók közül kerül ki, és néhányan közülük gyűjtőkké válnak. Arra szintén van példa, hogy valaki kezdetben csak a gyűjtéssel foglalkozik, majd – meglévé hozzá a szükséges tehetség- és eszközbeli adottságai – a nyilvántartáson túl az installálással (a tablók készítésével), esetleg magas- és mélynyomású sokszorosítással, ne adj’ isten, kiterjesztve passzióját, ő maga is könyvjegykészítéssel foglalkozik.

A Hajdúböszörményben élő, az idén 78 éves Csernáth Gábor ahhoz a típushoz tartozik, aki elég későn, jó egy évtizeddel ezelőtt, magára maradván „menekült” az exlibrishez, aztán a menedékből tartalom, mára teljes életforma lett. Nemcsak a grafika, hanem általában a képzőművészet, illetve a könyvek és a könyvszerzés iránti érdeklődés is társul ehhez az életformához, s elárulhatjuk, hogy mivel fél évszázadon keresztül a lakatos mesterséget űzte, maga tervezett egy rézkarcok lehúzására is alkalmas nyomógépet, a régiségpiacon pedig egy fadúcokról való metszetnyomásra alkalmas prést szerzett be.

Csernáth Gábor a gyűjteményéből rendezett kiállításán

Mára már van egy négyezer darabos gyűjteménye több mint hatvan, különböző nemzetiségű alkotótól, akik között vannak spanyolok, olaszok, argentinok, s természetesen a legnagyobb számban hazai művészek szerepelnek, s ott vannak ebben a gyűjteményben a már el-

hunyt művészek (Fery Antal, Várkonyi Károly) lapjai is. A legtöbb munkája Szilágyi Imrétől származik.

Részlet a Fery Antal könyvjegyeiből összeállított tablóból

Lent:
Egy tabló a kiállított Szilágyi-exlibris sorozatból

Ennek nem csupán az a magyarázata, hogy Szilágyi kisgrafikai oeuvre-je immár meghaladja az ezeregyszáz tételt, vagy hogy igen jó személyes kapcsolatban van a művésszel, hanem Csernáth Gábor könyvjegy-gyűjtése is Szilágyi Imre műveivel indult, illetve egy vállalással: hogy elkészíti a grafikusművész alkotásjegyzékét.

Akkor még nem tudta, hogy milyen óriási feladatot vállalt magára, de az említett jegyzék 2007-re elkészült, 1043 tételt sorolva fel és írva le módszeresen a 2006. évvel bezárólag. Így azon sem csodálkozhatunk, hogy a legújabb debreceni kiállításon a 30 tabló közül 13-at ő kapott – a legújabb lapokból összeállított tablóit is láttuk. A több mint 120 nyomata között rézkarc, egy- és többszín-nyomásos linómetszet, hagyományos könyvjegy, alkalmi lap és képgrafika egyaránt fellelhető.

Csernáth Gábor nemcsak belépett az országos Kisgrafika Barátok Körébe, de Hajdúböszörményben is létrehozott egy gyűjtői kört, szorgalmazza a debreceni gyűjtőélet újraélesztését. A műfajt és a mozgalmat is népszerűsítve, kollekcióját kiállításon mutatja be, a képzőművészetnek újabb pártolókat szerezve. A hajdúdorogi Görög Katolikus Gimnázium, a hajdúböszörményi városi könyvtár és a Hajdúsági Múzeum mellett már a debreceni Medgyessy Gimnáziumban szintén bemutatkozott.

Egyfajta önportrénak is tekinthetjük ezeket a bemutatásokat, hiszen a gyűjtő arcképe és értékvilága ugyanúgy megjelenik a kollekcióban, mint a művészé. Nem beszélve arról, hogy az exlibris

lényegéhez tartozik a külső vagy más tulajdonságok, a tárgyi jegyek, sokszor a foglalkozásra való utalások és a szellemi örökség miniatűr lapon való ábrázolása mellett a „tulajdonos” (megrendelő) jellemének s értékvilágának megérettítése.

A gyűjtő pedig arra is büszke, hogy minél több olyan lap van a birtokában, amely kifejezetten neki készült. Ezeket ugyanúgy cseréli a különböző fórumokon, illetve levelezés útján, mint a többi lapot (az installált bemutatás mellett ezért is törekszik arra, hogy kellő számú duplikátuma legyen), a cserék útján pedig neve, gyűjteményének egyes darabjai, illetve a lapot készítő művész bekerül egy nemzetközi áramlatba, így mind több helyen megismerik.

S így fedezzük fel például egy Argentinában, Buenos Aires tartományban, a Taller el Zaguán Galériában 2008 szeptemberében rendezett exlibris kiállítás-

son készült fotón Csernát Gábor könyvjegyét, Szilágyi Imre alkotását. A többi Szilágyi Imre-exlibris társaságában, hiszen a debreceni művésznek Csernát Gábor közvetítésével rendeztek ott tárlatot, s Anteo Scordamaglia, aki gyűjtő és grafikusművész egyszerre, 2007 őszén bemutatta őt a Xilon Argentina negyedéves szakfolyóiratban.

Csernát Gábor levelezés útján került kapcsolatba az argentin művésszel, majd grafikákat cseréltek, ekképpen ismerték meg Argentinában is Szilágyi Imrét, így lett kiállítása ott, s így láthattunk most Debrecenben egy Anteo Scordamaglia-tablót (12 exlibrist mutatva be rajta), Csernát Gábor gyűjteményéből.

Nemcsak a művészeknek, hanem szinte mindegyik lapnak külön története van – minden más mellett ez is izgalmassá teszi az exlibrisek gyűjtését, s ugyanilyen hosszan lehetne mesélni a többi tablóról. Most azonban elégedjünk meg egy rövid

felsorolással, esetenként néhány – a művészre, a technikára vagy a témára vonatkozó – megjegyzéssel kísérvé azt.

Az új kapcsolat gyümölcse: az argentin Anteo Scordamaglia exlibriseiből készített tabló részlete

Az ismert debreceni grafikusok közül egy-egy tablóval van jelen a két világháború közötti nagy grafikus generációt a maival összekötő (2001-ben elhunyt) Várkonyi Károly (12 remekbe szabott fametszettel), továbbá Burai István, László János és Tamus István. (Ők egyébként kevésbé művelik a klasszikus exlibris műfaját, bár a Grafikuművészek Ajtósi Dürer Egyesületében tőlük is egyre több ilyen lap születik – évfordulókra s az ünnepi könyvhét alkalmából. Több mű tekinthető önálló, kisméretű képgrafikának és illusztrációnak, de a technikai témabeli gazdagságot jól reprezentálják, s hitelesítik a művészre jellemző stílusról is.)

Józsa János alkalmi kisgrafikai és exlibris-művészetét itt két tabló mutatja be (20 lappal) – habár alkalmi grafikáinak, illusztrációinak, exlibris és „ex musicis” műveinek száma megközelíti a 400 dara-bot. A gyűjtőnek csak nemrég sikerült felvennie a kapcsolatot vele, s több munkájához ajándékozás és csere útján jutott.

A Moskál Tibor exlibriseiből készített tabló közepső szelete

A magyarországi exlibris-grafikusokat mutatja be Moskál Tibor, dr. Tóth Rózsa, illetve Fery Antal egy-egy tablója. Utóbbi alkotó a hazai exlibrisművészet kiemelkedő alakja, hagyatékában két és félezer könyvjeggyel a szakma magyar stílusteremtő művésze volt. A határon túli magyarságot a Szlovéniában élő és alkotó Salamon Árpád két

tablója reprezentálja – e vonzódása templomábrázolásaival és épületidézéssel talán a Cseh Gusztávéhoz hasonlítható.

Ugyancsak két tablót kapott az összeállításban az olasz Angelo Arrigoni, aki a hidegtű rézkarcteknikát alkalmazza. (színes nyomatai akár autonóm lapoknak is tekinthetők), végül egy újra egészen sajátos világot mutatnak be a spanyolországi Oriol M. Divi kisebb méretű lapjai (3 tablón összesen 40 fametszete mű).

Az idős spanyol szerzetes a gyűjtő tudomása szerint ma már nem képes dolgozni kezének betegsége miatt. De a mester fametszeteinek sajátos hangulatát épp a hite és hivatása adja meg, domináns ugyanis az egyházi tematika, ugyanakkor a végtelen gondolatgazdagság a jó könyvjegyekre jellemző meditatív, illetve asszociációs karaktert szintén kölcsönzi Oriol M. Divi műveinek.

Nem beszélve a humorról, a játékos-ságról, a gyermeki átszellemültségről, a szimbólum intelligenciájáról és a szinte asszonyos érzékenységről, amely tulajdonságok általában is jellemzik a könyvjegyeket

Az exlibris valóban intim műfaj, igen személyes, a kis méreténél fogva is a közelséget igényli a befogadásban. Ezzel együtt ez a személyessé sűrített tér arra is alkalmas, hogy megnyíljon a meditatív végtelenség felé, s hogy a rendkívül gazdag képzettársítási lehetőségek révén

összekösse a múltat a jelenel, miközben megszünteti az idő érzetét.

Valamilyen hasonló állapotot idézhet elő az exlibriszel való találkozás, mint amit a gyűjtő érez, aki megmutatja azt a közönségnek. Az állandó jelenléte az időben, így az időtlenség mámorát, vagy az abban való hitet, hogy bár az élet oly törekény és rövid, s néha uralkodik a kiszolgáltatottság, mégsem hiábavaló.

Egy részlet Oriol M. Divi három tablójának egyikéből

Megalakult a Déri Múzeum Baráti Köre Grafikusok és Kisgrafika-barátok Tagozata

A Déri Múzeum Baráti Körének 2008. április 30-ai Közgyűlése szándéknyilatkozatot fogadott el a baráti kör grafikusok és kisgrafika-barátok tagozata megalakításáról. Az alakuló összejövétel 2009. január 29-én egyúttal a Csernáth Gábor exlibris-gyűjteményéből a Debreceni Egyetem Élettudományi Galériájában rendezett kiállítás baráti kör tagoknak szervezett rendhagyó tárlatvezetése volt.

A tagozat a Déri Múzeum Baráti Köre szervezeti keretein belül működik, de a részvételnek nem követelménye a baráti kör tagság. A tagozat a baráti körön belül az 1970-es években még működő kisgrafika- és exlibrisgyűjtői hagyományokat kívánja újjáéleszteni, szeretné a műfaj programjaival és bemutatóival, találkozók és előadások szervezésével népszerűsíteni, új híveket toborozni, új könyvjegyek és alkalmi lapok készítésére ösztönözni a társuló művészeket.

Találkozóit – melyek keretében az ismeretterjesztő előadások, az új művek bemutatása, a gyűjtéssel és rendszerezéssel kapcsolatos gyakorlati tudnivalók megbe-

szélése mellett mód nyílik a lapok cseréjére, megrendelésére is – havonta egy alkalommal a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Katonaszobájában tartja, az időpontok és a helyszín megválasztásával egyetértésben a Baráti Kör, illetve a Déri Múzeum vezetésével.

A tagozat létrejöttét pártolja, megvalósulásának sikerét kívánja a Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, mely az idén ünnepli fennállásának 50. évfordulóját. A tagozat vezetősége a Déri Múzeum Baráti Körének mindenkori elnökéből, ügyvezető alelnökéből, titkárából és szervező pénztárosából tevődik össze, a kifejezetten a tagozat működésére vonatkozó társadalmi szervezői feladatokkal az alakuló összejövetelen résztvevők dr. Vitéz Ferenc főiskola docens művészeti író, baráti körű tagot bízták meg.

(Részlet Déri Múzeum Baráti Köre Grafikusok és Kisgrafika-barátok Tagozata megalakulásának jegyzőkönyvéből)

*Erdélyi Márta,
a Déri Múzeum
Baráti Körének
szervezője (jobbra)
és a tárlatvezetésen
megjelent
vendégek egy
csoportja*

Fotók:
Várkonyi Zsolt

*Pillanatképek
a tárlatvezetésről;
balra dr. Csedreki László
szobrászművész
éppen a róla s neki készített
Szilágyi Imre-exlibrist
tanulmányozza;*

*a grafikusművész jobbra,
a két hölgy között,
a művet lásd a szemközti
oldalon;*

*Szilágyi Imre:
Ex libris
dr. Csedreki László
(linó, op. 752)*

A 115 ÉVE SZÜLETETT HARANGHY JENŐ EXLIBRISEI

115 éve, 1894. augusztus 1-ején született Debrecenben Haranghy Jenő festő- és grafikusművész. (57 évesen, 1951-ben halt meg Budapesten. Családi vonatkozásában ritkábban említik, hogy a szobrászművész Medgyessy Ferenc unokatestvére volt.)

Tanulmányait a Mintarajziskolában, majd a Magyar Iparművészeti Iskolában végezte, ahol 1915–1918 között előbb tanársegédként, majd tanárként is oktatott – 1934-ig a díszítő festői, később a grafikai szakosztályon (utóbbinak 1945-ig volt a vezetője). Húsz éven át állatrajzot és anatómiát is tanított.

A rajzolás iskolája. Kezdetől a művészetig című könyve 1942-ben jelent meg; 1944-ben adták ki a *Haranghy Jenő vázlatkönyvéből* című munkát, s

1947-ben a *Vidám és igaz történetek a régi pesti állatkertből* című könyvét.

Az alkalmazott (plakát és bélyeg), illetve az alkalmi grafika (exlibris) műfajai-ból utóbbiakat és a könyv-illusztrációkat emelhetjük ki. Mintegy 200 könyvhöz készített illusztrációt, borítótérpet – például Csokonai Vitéz Mihály, Madách Imre, Vörösmarty Mihály, Móricz Zsigmond, La Fontaine és mások műveihez.

Haranghy Jenőék könyve
(vonalas klisé, 1930;
100x72 mm – op. 247)

Az említett műfajok és technikák alkalmasak voltak arra, hogy nevét a szélesebb közönség is megismerhesse, s szintén szerteágazó tevékenységet folytatott az úgynevezett közösségi művészet területén is, hiszen az olajfestmények mellett számos monumentális alkotást (falfestményt, üvegablakot, mozaikot) készített.

Csokonai a pegazuson – Haranghy Jenő illusztrációja a Dorottyához (megjelent a Nyugatban is – 1931/13.)

Művészetpedagógusi teljesítménye is jelentős volt. Méltatói kiemelik, hogy bár ő maga dinamikus rajzos, stilizált, de alapjaiban naturalista felfogásban dolgozott, a tanítványait nem korlátozta a másfajta törekvésekben. (A tanítványok között volt egyébként Varga Mátyás, Reich Károly, Szántó Piroska, Márk Tivadar és Amerigo Tot.)

Haranghy Jenő köztéri kategóriába sorolható murális művei között számos debreceni munkát találunk, habár első

itteni közösségi művei előtt Berettyóújfaluból kapott megbízást. Tíz kerámia faliképe került 1927-ben az ottani kórház épületébe, melyek Haranghy divatos, közkedvelt alkotásai lettek. A mozaikkészítés hagyományait elvetve, itt az üvegablakra emlékeztető kontúrozással kísérletezett.

1932-re épült fel a Borsos József által tervezett Debreceni Köztemető, ahová már az 1930-as éveke elején elkészültek Medgyessy Ferenc, Némethy László, Szentgyörgyi István, Debreczeny Tivadar, Lóte Éva, Füredi Richárd, Nagy Sándor János szobrai és domborművei, a Debreceni Műkőgyár termékei, Harkányi Endre és Poroszlai János faragásai. A Krematórium és a ravatalozók díszítésére 1931-ben pályázatot írtak ki, s ennek eredményeként kerültek ide Holló László, B. Kokas Klára, ifj. Kovács János és Toroczkaik Oszvald faldíszítő alkotásai mellett Haranghy Jenő üvegablakai és freskója (*Attila temetése*) – a secco tematikájához összesen 18 üvegablak kapcsolódik.

Haranghy üvegablakokat és pannókat készített 1932-ban az Angol királynő Szállóba – ezek elpusztultak, miként a debreceni egyetemi templomba 1942-ben festett üvegablakok is. 1936-ban a Kossuth utcai református templomot díszítette a bibliai jelenetek és zsvoltárszövegek illusztrációival (ezek üvegablakokon s falfestményeken jelennek meg). 1937-ben emblémákat, ornamenseket és bibliai jeleneteket készített a Dóczygimnázium számára, s Haranghy alkotása a Déri Múzeumban az alapító Déri Frigyesre emlékeztető frízszerű mű – a kereskedelem, ipar, földművelés és művészet jelképes tárgyaival ábrázolt puttók között Déri Frigyes arcképe látható.

1934-ben kapott megbízást a dorogi bányászotthon dísztermének falfestményeire (*A szén keletkezése, felfedezése és bányászata*), egy év múlva szintén Dorogon, a plébániatemplom számára

készítette el az *Árpád-házi királyok* üveglak-sorozatát. Falképek és üveglakok illusztráltak 1937-ben Mátyás király életének és korának epizódjait, s falképek festésére kapott megbízást az egykori Britannia Szállóba (*Jelenetek Shakespeare-színművekből*, 1937). Parádifürdön a mátrai vadászatot és Kosuth Lajos 1840-es látogatását festette falképekre, 1941-ben a Múcsarnok homlokzati timpanonjára kerültek mozaikjai (*Országépítő Szent István*). A négy evangélistát és Mária mennybemenetelét 1947-ben festette üveglakokra a budapesti, Petőfi téri görögkeleti templomban, a Béke Szállóba pedig Szondy Györgyről és Szondy két apródjáról készített mozaikokat, de számos üveglaka, mozaikja és falfestménye került az ország különböző helyeire még életének utolsó éveiben is: Körmend (*Gyógyító szentek*), Aldebrő (*Háromkirályok imádása, Utolsó vacsora*), Domszló (*Mária mennybevitele*).

Haranghy Jenő exlibrise:
Francisci Doszkar St. Franciscus – Szent
Ferencsel (vonalas klisé, 1929;
85x60 mm – op. 220)

Haranghy Jenő születésének centenári-
umán, 1994-ben a Petőfi Irodalmi Mú-
zeum rendezett műveiből emlékkiállítást, és erre az alkalomra jelent meg Palásthy Lajos és S. Haranghy Judit összeállításában Haranghy Jenő exlibriseinek alkotásjegyzéke is.

Ezt a kiadványt – a jegyzékben összesen 386 opus leírásával s mintegy negyedszáz illusztrációval – Palásthy Lajostól, a Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület titkárától 2008 őszén kaptam meg, az exlibrisgyűjtés- és készítés múltjával s jelenével foglalkozó sorozatban alább mutatom be.

Haranghy Jenő művészete kikerülhetetlen a kisgrafika kutatók számára – állapította meg az alkotásjegyzék bevezetőjében Szűcs György –, nem véletlen, hogy Sylvia Wolf (*1000 Beispiele aus fünf Jahrhunderten, München, 1993*) képes katalógusába hat könyvjegyet is beválogatott a művésztől.

Az exlibrisek számbavétele 1994-ig nem történt meg (korábban Pinterits Tibor kívánta összegezni az életmű e szejétét). A család által megörzött lista és a Palásthy Lajos tulajdonába került – Pinteritstól származó – exlibrisek alapján állt össze a 15 évvel ezelőtti, ám az újrakiadásra talán ma is érdemes jegyzék, mely a teljességre törekvően veszi számba Haranghy exlibriseit. Az 1948-ig készült, dátum szerint is azonosítható 365 tételt még további 21 követi – a szerkesztők ezeket a készítési év hiánya miatt nem tudták időrendbe sorolni.

Magda könyve
Haranghy Jenő exlibrise
(vonalas klisé, 1924; 44x57 mm – op. 99)

Haranghy gyakran illusztrált könyveket – amit a fenti, 200-as nagyságrend is jól jelez –, ám jobban szerette a nagyobb szabadságot kínáló másik könyvészeti műfajt, az exlibris készítését – „ahol a művész a könyv tulajdonosa, az olvasó oldalára áll, s a nyomtatott, sokszorosított könyvet a könyvbarát figurájának felvillantásával nemcsak egyedivé, hanem személyessé is teszi. A könyv elejét díszítő kicsiny, címerszerű kép ’megnemesíti’ az olvasót: s a könyv maga a művész által adományozott címer heroldjává lép elő” – írja Szűcs György.

Hivatkozik Semsey Andor adatokban gazdag összefoglalására is (*A Kisgrafika Barátok Köre tíz éves működése, 1969*), melyből megtudjuk, hogy Debrecenben Nagy József ismertette meg az akkor 17 éves Haranghyt a könyvjegyzék készítés lehetőségeivel. De sokat hallhattott tanáraitól a 18. századi debreceni rézmetsző diákok tevékenységéről is, és Nagy József ösztönzésére elkezdte az exlibrisek komponálását. 1913-ban Siklóssy László *Az ex libris Magyarországon és külföldön* című művét a fiatal Haranghy egy színnyomásos könyvjegyzékével zárta (*Nagy Buda és Attila könyve* – a 8. opus, 1911-ből). Az alkotásjegyzékből kiderül, hogy Haranghy ekkorra már mintegy 20 exlibrist készített, többnyire vonalas kliséket, illetve sokszorosításra nem került könyvjegyzékeket (a saját exlibrisek mellett a Nagy család tagjainak, Csanakéknak és Szász Pál könyveihöz).

Haranghy Jenő: Nagy József könyve
A hátán sziklatömböt tartó férfiakot a művész 1928-ban készítette (vonalas klisé, 70x60 mm – op. 205)

„A kis műfajok iránti fogékonyságára, a képtér kompozíciós sűrítésére példa az a három kis rajz, amely Ferenczy Ferenc *Debreceni legenda* (1911) kiadványában látott napvilágot. A lovon vágató kaszás itt még szecessziós vonalvezetésű figuráját viszontlátjuk később – az első világháború hatására – a Halál allegóriájaként plakáton, rézkarcon, majd 1934-ben Arady Kálmán ex librisén is.”

*Sasi Szabó Klára könyve
Haranghy Jenő exlibrise
(a keleti motívumokat használó,
szecessziós vonalas klisé 1926-ban
készült; 90x62 mm – op. 146)*

Szűcs György azt is megemlíti, hogy a könyvjegykészítés profán körülményeihez nem mindig az emelkedettség érzése társul – a családi visszaemlékezésekre hivatkozva írja: az 1920-as évek elején az alacsony tanár fizetés mellett Haranghynak szinte egyetlen pénzkereseti forrása volt, hogy debreceni, buda-

pesti és sümegi polgároknak ajánlotta a megrendeléseket. Ebből az egzisztenciális kényszerből azonban művészeti érték lett, ami azért is kapott később különösen nagy jelentőséget, mert Haranghy az 1920-as évek végétől, a '30-as évek elejétől elsősorban monumentális műfajok alkotójaként vált ismertté, mely alapvetően más gondolkodásmódot igényel a művésztől.

Az életrajz egyébként arról is tanúskodik, hogy Haranghy nem egyszer párhuzamosan számolt be a faliképekhez készült terveiről és az újabb könyvjegyek megszületéséről. „Érdekes megfigyelni, hogy egy-egy kedvenc alakja hogyan vándorol az intímabb területről a nagyobb, reprezentatívabb faliképek világába.” A *Haranghy Jenő 12 rézkarca exlibrise* című, 1935-ben megjelent kiadvány bevezetőjében Siklóssy János úgy fogalmazott – idézi Szűcs –, hogy „Haranghyban látom azt a művészt, aki monumentalitásra törekvése közepette is szíve ügyévé tudta tenni az exlibrist”.

*Erödi Harrach Tihamér Könyvtára
Haranghy Jenő exlibrise
(vonalas klisé, 1927; 85x70 mm
– op. 163)*

Szűcs György kiváló összegzése szerint: „Az ex librisek többsége a jól felismerhető 'Haranghy-stílusban' készült, melynek jellemzője az aprólékos rajzolat, a feszes kompozíciók megoldás, a dús virágornamentika, s a gyakran építészeti részformákat felhasználó keretezés. Ugyanakkor művészetének egészét tekintve feltűnő a rendkívüli stílusbeli változatosság, az ábrázolt jelenethez igazodó formai megoldás. A korai ex librisek még a magyaros szecesszió képi világát jelenítik meg (*Szél kántor könyve*, 1914), később antikizáló férfiak, középkori tudós szerzetesek, elegáns hölgyek, vidám állatfigurák népesítik be a képteret. Néhány esetben Haranghy pár vonallal 'keleties' képet készít, melynek hatását a függőleges felirat is erősíti (*Bertus és Pista könyve*, 1924).

Haranghy Miklós könyve
Haranghy Jenő exlibrise
 (vonalas klisé, é. n.; 77x62 mm
 – a jegyzékben 372-es tételszámmal)

Haranghy Jenő a legtöbb könyvjegyet természetesen saját magának (összesen 17-et), illetve a család számára (Erzsé-

betnek, Juditnak, Lászlónak és feleségének, Mártának, Miklósnak és Péternek szintén 17-et) alkotta, de kiemelkedik a sorból Pinterits Tibor, Haranghy legnagyobb gyűjtője, az 1915–35 között neki komponált összesen 21 könyvjegyvel. (Pinterits a „majom” gúnynévre hallgatott, ezért lett ez az állat a neki készült exlibrisek visszatérő szereplője.)

Haranghy Jenő: Exlibris Bauer
 (vonalas klisé, 1929; 80x60 mm
 – op. 236)

Nagyobb számban készültek könyvjegyek Furherr Magda (10), Jósa László és Szász Pál (5–5), valamint Nagy József (7) számára. Nagy József 1928-as exlibrisén három angyal szerepel, mely szomorú eseményre, korán elhalt gyermekeire emlékeztet. Nagy József nemcsak az exlibris lehetőségeivel ismertette meg Haranghy Jenőt, hanem kisgrafikai tevékenységének egyik legnagyobb támogatója is maradt. 1928-ban a *Debreceni Szemlében* adott közre róla egy

ismertető cikket, közölve mellette mintegy 40 exlibrisét is, a debreceni Ajtósi Dürer Céh 1935-ös kiállításán pedig a több ezer könyvjegy között a Nagy József gyűjteményében addig őrzött 265 Haranghy-lapot is bemutatták.

A művész legtermékenyebb könyvjegykészítő időszaka 1924–1934 közé esik. Amint az alkotásjegyzékből kitűnik: ebben az évtizedben született ilyen lapjainak majdnem kétharmada; különösen kiemelkedő volt az 1926–30 közötti 5 év a maga másfélszáz exlibrisével.

Habár Haranghy Jenő rézkarcot, fa- és linómetszetet egyaránt készített, legnagyobb számban a vonalas klisékkel találkozunk, köztük néhány két-, illetve háromszínűvel. Viszonylag ritkák az in memoriam jellegű vagy az intézmények (könyvtárak és egyesületek) számára született, de az évfordulós aktualitású lapok is. A barátok és gyűjtők, művész-társak mellett gyakran felbukkannak a debreceni családok, köztisztviseltekben álló személyek vagy a nemesi leszármazottak nevei is.

*Pinterits Tibor
könyve
Haranghy Jenő
exlibrise
(vonalas klisé,
1931; 96x80 mm
– op 283)*

50 ÉVES LESZ A KISGRAFIKA BARÁTOK KÖRE

Fennállásának 50. évfordulója alkalmából országos találkozót és ünnepi közgyűlést szervez a Kisgrafika Barátok Köre április 18-án (szombaton) Budapesten, a Józsefvárosi Galériában. Ebből az alkalomból ünnepi kiállítást rendeznek, s kiadvány megjelenését szintén tervezik.

A jubileumi tárlat mellett kiállításon szerepel a Szent László-pályázat anyaga, s az 50. évfordulóra tették közé a harmadik kiállítást előkészítő grafikai felhívást. Január végéig vártak minden olyan exlibrist, emléklapot és kisgrafikát, amely a hagyományosan elfogadott sokszorosító grafikai technikákkal, valamint számítógépes eljárással készült (kizárva természetesen az egyedi grafikai műveket és a fénymásolással előállított lapokat). A kisgrafikának tartalmazni kellett a „KBK 1959–2009” feliratot.

A művész tagtársak mellett az egyesület felhívással fordult a gyűjtőkhöz is. Tőlük olyan lapokat vártak, amelyekkel a már eltávozott művésztársakra emlékezhetnek. A beadott művek az egyesület tulajdonában maradnak további bemutatás céljából, illetve egy, az erre az alkalomra megjelentetni kívánt katalógusban szeretnék felhasználni.

(A pályázat eredményéről és a kiállításról – valamint a felhívás eredményéről – egy későbbi folyóiratszámomban magam is igyekszem majd beszámolni.)

Kőhegyi Gyula

*50 éves a Kisgrafika Barátok Köre
Kőhegyi Gyula fametszete*

*A logó Kerékgyártó László
számítógépes grafikája*

A Kisgrafika Barátok Köre Egyesület internetes honlapja
a www.kisgrafika.hu címen érhető el

„FÉNYVERSENGÉS” – SZÍINTEREMTÉS
(ZSÖGÖDI) NAGY IMRE
SZÉKELYFÖLDI FESTŐMŰVÉS ZSÖGÖDI NAGY IMRE EMLÉKKIÁLLÍTÁSA

Már több mint egy évvel ezelőtt, 2008. január elején olvashattuk a hírt: a csíkszögödi festőművész, Nagy Imre hagyatékából 60 alkotás járja majd több mint egy éven keresztül Magyarország városait. A vándortárlatot a Csíki Székely Múzeum és Csíkszereda önkormányzata szervezte, mely során a zsögödi Nagy Imre-galéria anyagát felhasználva, reprezentatív válogatást mutatnak be az életműből: festményeket és grafikákat az alkotó minden korszakából.

A tárlat célja az is, hogy a ma Csíkszeredához tartozó Csíkszögödön 1893-ban született Nagy Imre festésétét újra integrálják az összmagyarság művészetébe, mert bár ismertségével s elismertségével sokáig nem volt gond – 1922-től egészen 1976-ban bekövetkezett haláláig évente több kiállítása is volt az országban és külföldön (47 önálló és 74 kollektív tárlaton szerepelt) – Magyarországon utoljára 1976 februárjában, halála előtt fél évvel, a Magyar Nemzeti Galériában állították ki képeit. (László Gyula a megnyitón „a tiszta élet” és „a néphez hú ember” példajaként jellemezte Nagy Imrét.)

A vándorkiállítás 2008. január 22-én indult útjára. Az első helyszín Kaposvár volt (viszonzva a 2005-ben Csíkszeredába onnan vitt Szász Endre-kiállítást), májusban Tiszaújvárosba utazott, majd Miskolc és Gyula után Százhalombattán mutatták be a kiállítást összfel.

A debreceni megnyitón a művek mellett film és két, a Nagy Imre-életművet ismertető kiadvány (Szabó András: *A bőfény forrása*, 2006, monográfia; valamint *A mi Nagy Imrénk – Válogatás Zsögödi Nagy Imre festőművész*

műveiből Szabó András bevezetőjével, 2008; mindkettő csíkszeredai kiadás, a szerző a Csíki Székely Múzeum főmuzeológusa, a Nagy Imre-hagyaték kurátora) segítette a tájékozódást.

*Zsögödi Nagy Imre:
Őnarckép palettával
(1956, olaj, vászon, 74x63,5)*

Amikor Nagy Imrét a „fényvel festő művész” titulussal jellemzik, nem a valós természetélményt rögzítő plein air impresszionizmusra kell gondolnunk, s még csak nem is a Balaton lelkét faggató Egry József metafizikai fényértelmezésére, inkább a rejtett fénybőségből lassan kibontakozó levegős látványfestészetre. Ebben szerepet kapott a neoklasszicista tömegalakítás, a szinte plasztikus formaképzés, miközben a művész – az általában felülnézeti térben – nagy jelentőséget szánt az alakok méretezésé-

sének. A formaképzés szinte plasztikus tömegű megjelenítésének hatását csak tovább fokozták alkotóközegének természetes és sajátos fényviszonyai, az úgynevezett csíki „telivilágítás”.

Ha némi rokonságot vélünk felfedezni Aba Novák Vilmos erdélyi élményeit, valamint az újklasszicista és kubista expresszionista hatásokat is ötvöző művei – ilyen például az összefoglaló jellegű, monumentalitást sugárzó *Fény* című kompozíció – és a Zsögödi Nagy Imre művészetének kifejlődött egészére jellemző ábrázolások között, e párhuzam nem lehet véletlen, de nem is arra utal, hogy egyik művész mintának tekintette volna a másikat. Maga Zsögöd, a székely táj és atmoszféra, a primer élmény rokonította egymással az egyébként a készetéből és alapszemléletből fakadó, a másikhoz hasonló alkotásokat.

Aba Novák és Nagy Imre nemcsak iskolatársak, de barátok is voltak, jártak együtt nyugat-európai tanulmánykörüton. Aba Novákot az ösztöndíjjal párhuzamosan, az itáliai iskolát jellemző újklasszicista látással való megismerkedésével szinte együtt érték először a zsögödi hatások. A szűkebb művészeti közvélemény általában csak arról tud, hogy Aba Novák Vilmost Nagy Imre 1935-ben látta vendégül, mikor is több székely tematikájú alkotása született, ám az elementáris első hatás hat évvel korábbi volt.

*Zsögödi Nagy Imre:
A bőség forrása
(1959, olaj, vászon;
170x124)*

Nagy Imre 1954–55-ben Kolozsvárott írt *Följegyzések* című emlékezésében az Aba Novákkal való kapcsolatról több helyütt és hosszabban is beszélt:

„Úgy emlékszem, 1929-ben volt az első kiállításom Pesten. Akkor szagolt bele Aba-Novák Zsögödbe. A képek Zsögöd levegőjét hozták. Pesten nála laktam, mint mindig. (...) Vili távirata jelezte érkezésüket. (...) Családján kívül két fiatal angol kollégát is hozott magával.

Az első pillanattól kezdve az idegekkel együtt Vilit is lekötötte és megbabonázta Zsögöd. Ez a táj megzavarja az embert. (...) Az egyik például ordított és kiabált. A természet szépsége annyira kikényszerítette hangjának fokozását, hogy a végén csak állati hangok jöttek ki belőle. Mint csendes szemlélő csak mu-

lattam rajta. A magam régi élményeit volt alkalmam így másokon megfigyelni.

Megindult a nagy anyaggyűjtés. A kocsmában sok ember megfordul, s a jellem egypár pohár pálinkától megsza- badul a gátlásoktól. A kocsmá itt sűrítve adta a környező világ minden feszítő rugóját. Itt szedte össze Vili sok anyagát, amit a Csíkszeredai vásár címen megfes- tett, azzal a súlyos tévedéssel fűszerezve, hogy a nagybányai jegyzeteit használva, a csíkszeredai vásárba a Bánya-vidéki román viseletet is behozta.

(...) Amikor már a környező népet és a vidéket megnéztük, kirándulást tervezt- em a hegyekbe. Alig értünk fel az első hegyig, megtámadott egy olyan eső, ami elől nem lehet a fa alá menekülni. Besza- ladtunk a tőlünk nem messze levő csán- gó lakására. Az asszony éppen font. Minden csupa színes szöttebe öltözött kockás világ. Úgy vetették rá magukat rajzolóson, feljegyzésen keresztül, mint a ragadozók.

(...) Szolnokon nagy művésztalálkozót rendeztek a Pólya fiúk, s Vili erre visszai- sietett, sok témával és élményanyaggal megrakodottan. Sokszor mondta is: 'Te Emre, Zsögödből élek.' Fenét. Magadból élteél. Most látom, az volt a bajod, hogy a sok elfoglaltságod miatt már nem tudtál a sokféle zsögödi újrászületési élmény- hez hozzájutni.

(...) Fejlődése rendkívül érdekes sza- kaszában nem tudtam egészen nyomon követni. Amit írt nekem, azt néha már freskókban festette is. Elképzelési se- matikusak, dekoratívak, zártak, hidegek. A freskók természetévé váltak. Alapjuk kétségtelen a rajztudás volt. Minden megnyilvánulást zárt, egységes, világos formába szorított. De a folyton magából merítés olyan világ felé vitte, amiből hiányzott az élet élménye. Erre a töltésre már nem tudott visszajönni a nagy ter- mészetbe. A megerőltetéstől elpusztult. A kormányost elfújta a keréktől a vihar."

Olvastuk itt Nagy Imre kritikáját is – korábban a tempera őt meg nem érintő csábításáról szintén beszélt, bár az olaj mellett később ő is megpróbálkozott az új festőanyaggal (ilyen mű például az 1957-es *Vihar* című festmény).

A zsögödi táj sajátjának is tekinthető, az említett atmoszférakeretet (vagy a ki- fejezési párhuzamokat) adó „bőfényre” Szabó Andrásról a következő magyará- zatot kapjuk *A mi Nagy Imrénk* című albumban:

„Motívumai majdnem mindig a csíki tájban jelennek meg (...) Színeit pedig a naponta többször változó csíki fényha- tásokra figyelve és alapozva választotta meg, amit legalkalmasabban a párás napok déli fényében lehet megfesteni.

Miután a medencéből felszáll a köd, eltűnik a homály. Bő fény – bőfény –, 'telivilágítás' van. És minden tájrészlet fénytől egyenletesen betérít- ve, tisztultan csillog (...) Csak ennek ismeretében érthető meg igazán, hogy koloritja – ami jórészt ennek a természeti hatásnak a következtében alakult ki, és vált egyedien harsánnyá –, miképpen hatá- rozta meg életművét. Képein a fényversengés következté- ben jött létre a szín színte-

remtése. Szándékosan kerülte a silány színviszonyt. Csak néhány téli képet festett.”

S *A bőfény forrása* című könyvében ezt olvassuk: „A korán kelő ember – mint amilyen Nagy Imre volt –, reggel, amikor kitekint az ablakon, nem mindig láthatja a környező völgyhatár-dombokat, először opálos fehérség tűnik a szemébe. Oszlását követően, majdnem egyszerre jelennek meg a környező dombok, hegyek. A homály- s ködoszlás után, a déli órákban percek alatt tisztul ki a levegő, és egyenesen bőfény szállja meg a vidéket. Olyan a fényáradat, mintha nem lenne iránya, mintha mindenfelől egyszerre érkezne. Nem fokozatosan vetülve világít, hanem belep, beterít, átítat, áthat; egy időben válik minden világossá, sugárzóvá, fényessé. Nyugat felől, a Hargita felett töményebb; megtámasztja a tekintetet, szín- nel telíti a szürkéket.”

Zsögödi Nagy Imre: *Akt pisztráanggal* (1966, olaj, vászon; 100x80)
A túldalalon: *Pihen a család* (1930, olaj, vászon; 47x62,5)

(Zsögödi) Nagy Imre, az Erdély dél-keleti részén, a Csíki-havasok és a Hargita hegység közötti medencében, az Olt folyó partján fekvő szülőfalujától kölcsönözte előnevét (a szülőfölddel és az ott élő emberekkel való lelki egységét kifejezendő). Eredetileg szobrásznak készült, Stróbl Alajoshoz járt, ösztöndíjasként Kecskeméten tanult, majd az akadémián Olgyai Viktor tanítványaként lett rézkarcoló művész (habár a főiskolát nem fejezte be. Olyan jelentős művészekkel járt együtt az évfolyamon, mint például Aba Novák Vilmos, Barcsay Jenő, Hincz Gyula, Istókovits Kálmán, Patkó Károly vagy Vadász Endre.

Zsögödi Nagy Imre: *Vihar* (1957, tempera, rétegelt lemez; 59,5x49)

1924-ben tért vissza a szülőfalujába. 1949-ben Kolozsvárra költözött, de továbbra is ám Zsögöd maradt az állandó feltöltődés helyszíne, nyaranként rendszerint ott dolgozott.

Életművében a technikai és műfaji építkezés fokozatossága is megfigyelhető, a ceruza- és tusrajzokat, réz-karcol,

fametszetek követték, majd az alaknélküli tájképek, végül a többalakos kompozíciók, de grafikákat, egyedi rajzokat és fametszeteket a festményekkel párhuzamosan mindvégig készített – több olaj- és néhány temperaképen megfigyelhető az akvarell-, illetve a fametszet-vázlatok felhasználása.

Zsögödi Nagy Imre: Csűrök mögött (1959, olaj, vászon, 64x75,5)

„Én is ekkor állítottam ki Csíkban először [a *Följegyzések* szöveggörnyezetében egy 1929-es néprajzi kiállításról van szó, melynek összeállításában ő is közreműködött, egy Csíkszeredában helyet kapó néprajzi múzeum alapjait fektetve le]. Zsögödre való két-három éves visszavonulásom alatt művész számára való anyag kötötte le a figyelmemet, olyan, amin dolgozni valóban lehet. Az apróbb vonalas tusrajzot felváltotta a merészebb, nagyobb igényű és egyszerűbb nád, amit az Olt partja elegendőt termelt, mert már nem bírtam a folyton csődöt mondó pennahegygel dolgozni. Festettem, és megkezdtem a rézkarcot is, amit kevés ideig folytattam, aztán abbahagytam. Kívánczott a nagy folt, a dekoratív látás megszerzése. Megindul a fametszés –

vagy hetven dűcot csináltam –, majd azt is abbahagytam. Néha próbálkoztam akvarellal, de nem ment. Nem ment, mert még bizonytalan volt nálam a kép-látás, a vonalvezetés, a szándék, a színek hangolása s a legvégén, hogy mit is akarok.

Az akvarellt mint a legjobb adatgyűjtő és feljegyző módszert, mint eszközt kompozícióimhoz, Párizsban kezdtem meg nagy indulattal. Ettől kezdve nem maradt el, sőt lassan megláttam, hogy mennyi lehetőség rejtőzik benne a gyors, ötletes kifejezésre. Ma már önálló szerepkört tölt be nálam: az új kísérletek s azok eredményei most különösen akvarellbe kíváncsoznak, s csak később kerül sor arra, hogy olajban vagy temperában is végigvigyem az új szemléletet a képen.

Egy pillantásra átfut agyamon a művészetek útja. (...) Mi is hát a művészet? Írja, vési, festi, énekl az élet, a szellemi kényszer hatása alatt, megszüli, megalakítja a belső és külső világ képét: 'a szépet', ami az örökkévalóban él.”

Zsögödi Nagy Imre akttanulmánya

Életképei nem zsánerek, inkább expresszív vallomások. Nemcsak környezetét, az emberrel és munkájával annak emberségét és hitét mutatja be, hanem sokszor magát is eme környezetbe helyezi. Önportréiban vagy tematikus arcképeiben is a festőgesztus és -helyzet a domináns, a feladat kényszerében való extázis szemlélődő-rendszerező stációja, s ugyanez a konok következetesség, eltökélt tartás figyelhető meg más figura- és arcképbábrázolásain.

*Zsögödi Nagy Imre:
Az én falum (1962,
olaj, vászon, 133,5x111);*

lent: 1937-es grafikája

Tájképei, figurális jelenetei, aktjai és festményportréi mellett kiemelkednek az életműből a portrét ábrázoló tusgrafikák és metszetek is.

Sümegei György arra is felfigyelt: életművében számos nagyságrendben található művészarcképek: fa- és linómet-szetekben, tus- és ceruzarajzokban, festményekben (*Nagy Imre Tamási-portréi, Korunk, 1979. augusztus*). Gazda József szerint pedig – olvasható az 1972-es monográfiában – Nagy Imre egyenesen „ezekkel érte el rajzművészte csúcását”, a nagyszerű jellemlátást, a lélekrajzot, az expresszivitást, az üres formai bravúrok kerülését, a komolyságot tartva a művész legfontosabb jellemzőinek bennük.

S azért áll itt csupán az idézet, mert ezek a karakterjegyek tulajdonképpen Nagy Imre festészetét is jellemzik. Hiszen mint Sümegei hivatkozik a Nagy Imre-kortárs Fáy Aladár megállapítására: „Nem pillanatnyi indulatról beszél, hanem állandó jellemről. Annyira a belsőt látja, hogy a külsőségek nem is érdeklik. Tónus is, vonal is csak eszköz a kezében. Nem a technika diktálja neki

a stílust, hanem ő hajtja a technikákat egységes célja felé”. S ebben az értelemben az egységes cél, melyhez csupán eszköz a grafika és a festészet is – legyen szó annak bármelyik műfajáról –, nem más, mint a természetet és az ember indulatfeszültségeinek kifejezése, képharmóniába oldása. (Önábrázolásaiban tulajdonképpen ez az indulatfeszültség ragadható meg.)

„(...) más értelmet kapott előttem a tájkép – olvassuk a már idézett *Följegyzésekben*. – Nem a tárgyak utánzását tekintettem feladatommak, mint amiből ifjúkorunkban kiindultunk, hanem egyre több teret kapott a rendszerezés, a tér felismerése, annak első, második szakasza, a távlat, a tárgyak felülről vagy alulról nézése, a rövidülés, a színnek problémája, kifejező hatása, ereje.

(...) Zsögödön újrakezdtém s az anyag ismeretén vezettem végig művészetemet. Első a rajz, a végén tussal, azután a fametszet, ez már közelebb áll a színkérdéshez, utána az olaj, végül a tempera. A téma mindenik anyagban más-képp jelentkezett. Ezáltal saját munkámat jobban ellenőrizhettem, az önkritika, a művész vészjelző készüléke, szabályozója akadálytalanul működhetett. A művészet mesterségbeli titkai egymás után szabadultak ki az anyag börtönéből, hogy a művészt közelebb segítsék mondanivalójának kifejezéséhez.

A portréban Tamási, Nyíró, Tompa jelzik utamat, s a többiek, összesen tiztizenöt portré, amelyeket a Helikon-tagoktól készítettem. Így vetette fel Kós Károly és Kovács László, hogy nem csinálnám-e meg valamennyi Helikon-írónak a fejét...”

Zsögödi Nagy Imre alkotótevékenységének fontosabb elismerései: 1939 – a Szinyei Merse Társaság Zichy Mihály grafikai díja; 1942 – a kolozsvári Művészeti Hetek nagydíja; 1957 – a Művészet

Érdemes Mestere; 1963 – a Munka Érdemrend I. fokozata; 1968 – a Kulturális Érdemrend I. fokozata; 1969 – a Magyar Képzőművészek Országos Szövetsége tiszteletbeli tagsága; 1973 – az Augustus 23. Érdemrend I. fokozata; 2005 – posztumusz Magyar Örökség-díj.

Köz- és részleges magángyűjteményi hagyatéka, amely a vázlatokat és a kész műveket egyaránt magába foglalja, mintegy 7 ezer darabból áll.

Szabó András muzeológus kimutatása szerint mintegy 100 műve van magyarországi magánkollekciókban, egyegy, illetve néhány-néhány dara a nürnbergi és a velencei városi múzeumban, a londoni, a kecskeméti képtárban, a nagyszombeni, kolozsvári, bukaresti, székelyudvarhelyi, székelykeresztúri múzeumokban. 12 műve található a Magyar Nemzeti Galériában, 35 a Petőfi Irodalmi Múzeumban, és 69 művével büszkélkedhet a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum; 130 alkotása van a Marosvásárhelyi Művészeti Múzeumban – a Csíki Székely Múzeum pedig több mint 6 és félezer művet tartalmaz nyilván a Nagy Imre-hagyatékban.

Zsögödi Nagy Imre tudatában volt alkotásai értékének, bár műveiből 52 éves alkotói pályafutása során viszonylag keveset adott el.

S amit tudott, azt később visszavásárolta, hogy munkái lehetőleg ne szét-szórva, hanem gyűjtemények részeként maradjanak az utókorra. Marosvásárhelynek 1959-ben adományozott egy kollekciót, és Zsögödön 1973-ban hozta létre a Nagy Imre Képtárat.

*(Az emlékkiállítás
január 16. és február 15. között
tartott nyitva a Déri Múzeum Zoltai
Lajos Termében.)*

Két anekdota Zsögödi Nagy Imrétől

„A piktúra s a kiállítások nagyon lekötöttek. Képeimen a természetben lassan megjelent az élet, állatban, emberben egyaránt, sőt meg is sokasodott. A ház körül mindenki és minden élőlény sorra került modellnek.

A tehenet, amelyet festettem, eladtam. Eladtam a képét is, de a tehenet nem vihették el addig (körülbelül egy hónapig), amíg a képét meg nem festettem.

Nagyot néztek a szomszédok, hogy a képért többet fizettek, mint az élő tehénért, pedig még borja is volt.”

*Zsögödi Nagy Imre:
Noé bárkája felé
(1967, olaj, vászon, 99,5x79)*

„Gyimesi első utamban egy lakodalmat néztem végig a teljes, szép népszokások szerint, kezdve a házi leányasszony elsiratásától, elbűjtetésétől, a koszorús leányok felvonulásával, táncsal a nyílt arcú, nap barnította deli szép férfiak megjelenésével együtt. A jó kedély sem volt kutya.

Egy gyönyörű leányra lettem figyelmes. Sokáig izgatott Zsögödre való visszautazásom után. Akkor már sokat foglalkoztam az egyiptomi művészettel. A gyimesi alakok között sok hasonlatosságot fedeztem fel az egyiptomiakkal. Szikár, magas szál emberek, hosszú nyákkal, kifejező, derűs arcúkkal. Az egyszerű élet, a pásztorélet, a nyugodt, harmonikus világ mindenkire rányomta bélyegét. Kövér embert nem láttam. A nők, mint egy virágszál. Az a bájosság, közvetlenség egészen kihozott a sodromból. Írok a húgomnak, tudja meg, hogy az a bizonyos szép leány nem állna-e modellt nekem. — Nagyon szívesen — kapom a választ. Teljes apparátussal felkészülve, festékkel, vászonnal megérkeztem Gyimesre. A kítűzött napra szentől szembe állok az istennővel. A húgomat kioktatom, adjon valami kombinéfélet a nőnek, hogy ne egyszerre kezdjük az aktállást.

Megkezdődik a munka: így álljon, úgy álljon. Végre rajzolok. Egypár órai munka után elengedem annak az ígéretnek az ellenében, hogy holnap folytatjuk.

Eltelik egy nap, el kettő, az istennő sehol.

Visszautaztam Csíkba. Csak jóval később tudtam meg, miért nem jött a nő másnap: nem így gondolta a modellállást, hogy sehol semmi...”

A Magyar Kultúra Napja – szódavízzel (is)

Földi János Könyvtár, Emlékház
Hajdúhadházi Galéria
4242 Hajdúhadház, Dr. Földi János u. 8.
E-mail: mail@lib-hhadhaz.koznet.hu
Web: <http://lib-hhadhaz.emagyarorszag.hu>
Tel/fax: 583-047

„... Mert a szódavíz nem ásványvíz, ezt jegyezzük meg jól. A szóda már a civilizáció, ez igaz, de nemzedékek és évszázadok fortélyá kellett hozzá, míg a magyar megtanulta és feltalálta a fröccsöt, ami a hosszú élet titka.”

Ezzel a Márai Sándor-idézettel csalogatott a Földi János Könyvtár, Emlékház, Hajdúhadházi Galéria a Magyar Kultúra Napján, január 22-én megnyílt szikvíztörténeti kiállításra.

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum Bánffy István gyűjteményéből összeállított vándorkiállítás – mely 1826-tól, Jedlik Ányos találmányától, a mesterséges szénsavas víz előállításának kezdetétől mutatja be a magyar szikvízipar történetét – *Szódavíz, egy magyar kultuszital* címmel február 28-áig volt megtekinthető, s ez idő alatt számos program kapcsolódott a bemutatáshoz.

A megnyitót követően Erdei József előadóművész „Törtetlen hittet ember és magyar” címmel mutatta be irodalmi műsorát, melynek darabjait Wass Albert legszebb verseiből válogatta, majd a Hajdúhadháziért Közhászni Egyesület által alapított díszokleveleket és érmekeket adták át.

A vendégeket természetesen fröccsel kínálták (melyet a néhai Balázs mester gyűjteménye alapján keverték); a szódavíz és a fröccs, illetve a gasztronómia kapta a főszerepet a február 24-ei programsorozat is a Földi János Emlékház-

ban. Korompainé Mocsnik Mariana múzeumpedagógus tárlatvezetése után Tóth Alíz *Gasztronómia az irodalomban* címmel tartott előadást; Sipos Sándor helyi szikvízkészítő a hajdúhadházi szikvízgyártásról beszélt, a bor felé fokozatosan haladva – míg végül Takács Ferenc *Borászat és a szódavíz* című tárlatbúcsúztató előadása kereste a hosszú élet titkát – Máraival.

Munkácsy Mihály közönségei, közösségei

Folytatódott a Déri Múzeum *Munkácsy Mihály közönségei, közösségei* című, még 2008 végén megkezdett programsorozata. Az előadók közül január 29-én Bellák Gábor művészettörténész látogatott Debrecenbe, aki a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Látványtárában *Karrier vagy művészi ambíció* címmel beszélt az egyik örök alkotói dilemmáról, annak Munkácsy életében és művészetében tetten érhető érvényességéről.

Az idei programterv szerint további fórumok és előadások foglalkoznak például a festő magyarságával, a Krisztustrilógia apropóján pedig arról a kérdéstről rendeznek vitát, hogy a „szentkép” önmagában elegendő-e egy hely szentté avatásához.

A Bocskai a Déríben

A *Megyénk múzeumainak bemutatkozása* című kiállítás-sorozat keretében a hajdúszoboszlói Bocskai István Múzeum anyagából nyílt egy ízelítő válogatás január 28-án a Déri Múzeum Kupola-termében.

Kocsis Róbert, a megyei közgyűlés alelnöke a Méliusz Központ által kezdeményezett *Megyejáráshoz* hasonlította ezt a múzeumi sorozatot, értékét abban is mérve, hogy a Debrecenbe látogató közönség a megyei múzeum szervezethez tartozó intézményeken keresztül az adott települések és régiók értékeibe is bepillantást nyerhetnek.

A közgyűlési alelnökhöz hasonlóan dr. Sóvágó László hajdúszoboszlói polgármester is felidézte a múzeum helytörténeti anyagának alapját is szélesítő gyűjtés folyamatát, azt remélve egyben,

hogya a Hajdúszoboszló értékeiről kialakított idegenforgalmi képhez a gyógyvíz mellett a jövőben egyre nagyobb mértékben járul hozzá a kultúra.

(A megnyitót követő beszélgetésből tudtuk meg: a szoboszlói önkormányzat erejéhez mérten, kellő módon, anyagiilag is támogatta az egy éve elhunyt képzőművész alkotóházának felújítását, így hamarosan a látogatókat is fogadhatja a Rác György Emlékház.)

Kövári Attila: *A barna lazúr támadása*

A barna lazúr támadása

Kövári Attila festőművész rendhagyó megnyitóval indított kiállítása február 10. és március 8. között fogadta a látogatókat a Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum Kortársművészeti Galériájában.

A megnyitó alkalom társprodukciója Dr. Kondor Múzeum *performance orgonára* című műsora volt. A kiállítást Fátyol Zoltán festőművész ajánlotta.

A bemutató záró rendezvényeként is egy asszociatív zenei „kísérletet” választott a debreceni alkotó: Dr. Kondor és Dr. Deep *Industrial opera* című alkotását.

A Déri Múzeum Baráti Köre 2009-re tervezett programjaiból

Február 8–15. között

a természetbarát hét rendezvényei

Március 21.

Serfőző Attila kiállítása; a Héttorony-antológia bemutatása
(Déri Múzeum, Dízsterem)

Április 17.

Gall Gábor festőművész kiállítása;
Taggyűlés – beszámoló a 2008-as év pénzügyi tevékenységéről
(Déri Múzeum, Dízsterem)

Május 18.

Gyermekrajz-kiállítás – meseillusztrációk bemutatása Szabó Antónia *Ébredj, Mátyás király!* című 2008-as kiállításához kapcsolódóan
(Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum tornáca; Múzeumok Majálisa)

Június 5–28.

Tanév végi záró kiállítás a Medgyessy Ferenc Gimnázium és Művészeti Szak-középiskola tanulóinak vizsgamunkáiból – a 2008-ban megkötött együttműködési szerződés alapján;
a DMBK tagjainak tárlatvezetés;
Alkotónap Kővári Attila és Szabó Károly művésztanárok vezetésével

Június 12.

„Végé karjaidra, idő” – Sinka István-émléket (halálának 40. évfordulóján); az életművet méltatja: dr. Görömbei András akadémikus, közreműködnek: Galánffy András és László Attila

Szeptember–október

„Büszkeségem, sirásom, mosolyom” – verses teadélutánok (Sinka István himnuszversei, balladái, szerelmi költészete); közreműködik: Schild Éva hegedűn (Medgyessy Ferenc Emlékmúzeum, Katonaszoba)

November 16.

Gyurkovics Tibor-émléket (halálának egyéves évfordulóján)
(Déri Múzeum, Dízsterem)

December 4.

Lovas Kiss Antal festő- és grafikusművész évzáró kiállítása
(Déri Múzeum, Dízsterem)

Déri Múzeum Baráti Köre Holló László Hagyományápoló Tagozat

2008-ban szerveződött a Déri Múzeum Baráti Körén belül a Holló László Hagyományápoló Tagozat.

A Kossuth-díjas művész tiszteletére 2009ben is folytatódik az emlékhelyek látogatása azzal a céllal, hogy jobban megismerjék a festő életét, művészetét.

A tagozat segítője a Holló László Alapítvány Kuratóriumának elnöke, a DMBK tiszteletbeli elnöke, dr. Ujváry Zoltán professor emeritus.

Március 6.

Koszorúzás a Holló László Emlékmúzeumban (a festőművész születésnapján)

Március 14.

Gyomaendrőd – a Holló László Emlékszoba avatása

További helyszínek:

Kiskunfélegyháza (a művész szülővárosa) – Kiskun Múzeum, Holló László Emlékszoba;

Tiszadada – Holló László Általános Iskola (a falu a művész kedvenc nyári alkotóhelye volt; itt készült az egyik ránk maradt filmtöredék is)

Putnok – a Holló László Galéria és a Gömöri Múzeum megtekintése

7torony irodalmi délután és antológia-bemutató Serfőző Attila képzőművész, író kiállításával a Déri Múzeumban

Március 21-én 16 órától rendezi meg a Déri Múzeum baráti Köre a Déri Múzeum Dísztermében Serfőző Attila képzőművész festményeinek és grafikáinak tárlatát, és a 7torony irodalmi portál (internetes folyóirat) alkotóinak bemutatkozó délutánját. Ekkorra jelenik meg a második Héttorony-antológia, melyben több mint hatvan szerző versei és prózái olvashatók mintegy harmadfél száz oldalon.

*Serfőző Attila: A város (olaj);
lent: Társak (tusgrafika)*

Egyelőre csak bérelhető lesz a *Krisztus Pilátus előtt*

Munkácsy Mihály *Krisztus-trilógiájának* első darabja 1881-ben készült Párizsban. A monumentális műalkotás Amerikába került, a kanadai Joseph Tanenbaum 1988-ban vásárolta meg azt, s 1995-ben kölcsön adta a Déri Múzeumnak. A festményt először 2001-ben szállították el a kanadai Hamilton Galériába, ahová Tanenbaum jelentős adókedvezmény fejében ajándékozta a művet. A galéria egy ötéves kölcsön-szerződés keretében a 2002 és 2007 decembere közötti időszakra visszaadta a Munkácsy-festményt a Déri Múzeumnak. Az 5 és fél millió kanadai dollárra értékelt alkotás gyakorlatilag „ugyanabban a ládában van”, melyben elszállították. Kósa Lajos debreceni polgármester és Rácz Róbert, a megyei közgyűlés elnöke az idén januárban tárgyalt a Hamilton Galériával, keresve a lehetőséget, hogy Debrecenben újra együtt legyen látható Munkácsy világhírű *Krisztus-trilógiája*. A kanadai adó-törvények szerint az alkotást 20012-ig nem lehet eladni, ezért a két önkormányzat csupán bérleti szerződést köthet a galériával, az esetleges megvásárlásról ezt követően lehet szó. A bérleti konstrukcióról a *Néző* • Pont márciusi kötetének lapzártája után dönt az önkormányzat és a közgyűlés.

Vojtina Bábszínház

4026 Debrecen, Kálvin tér 13.

Tel. / fax: 06 (52) 418-160

e-mail: vojtina@vojtinababszinhaz.hu

A VOJTINA BÁBSZÍNHÁZ tervezett előadásai MÁRCIUSBAN

Suttogó fizesek – cigány legenda

„FigyeljeteK, mert mesét mondunk egy anyáról s az ő hét szép fiáról, s az őket elragadó bűzös sárkányról. Meseszónkban lesz kaland, izgalom, lesz derű és fájdalom, lesz e világnak rosszra fordulása, majd a játék végén vigasztalódása.”

(7 éves kortól)

2. hétfő 14 és 18.00 óra 3. kedd 14.00 óra

A kisgömböc

Honnan jött és hova tart a kisgömböc? Nem tudja senki sem, gurul, mint a labda, s aki útjába akad, azt bizony bekapja. Eszi a csigát, annak a házát, a templomnak tornyát, a harang kondultát, a villamos sínét, az óra tik-takját, eszi az ángyomnak térde kalácsát. Hamm, hamm, ami még van, az már csak volt neki. De mielőtt megenné a mesénknek végét, foglalja el mindenki bábszínházi székét!

(4 éves kortól)

4. szerda 10 és 14.00 óra 4. péntek 10 és 14.00 óra
5. csütörtök 10 és 14.00 óra 8. vasárnap 10.00 óra

Vitéz Kukoricza János históriája

„Hóha-hóha fiúk-lányok / Nagymamák, és Nagypapákok, / Most füleljen minden ember, / És tágranyílt, éhes szemmel / Egye-igya ezt a mesét...” – Ekképpen csalogatja közönségét a vásári bábos, de ezúttal nem Paprika Jancsi, sem derék sógora, Vitéz László a paraván-hős, hanem maga Kukoricza János csetepatézük banyákkal, fenevadakkal meg óriásokkal. Komoly a tét: Iluska szerelme, no meg önnön lelki békéje. A Bábjátékos mellett a Krónikás-fotográfus, a Körhintás legény, Muskétás Mari meg Bözsi, a zsidó is ott lábatlankodik, hiszen nekik is lesz néhány keresetlen szavuk a nevezett históriához.

(4 éves kortól)

12. csütörtök 10 és 14.00 óra 18. szerda 14.00 óra
13. péntek 10 és 14.00 óra 19. csütörtök 14.00 óra
15. vasárnap 10.00 óra 20. péntek 14.00 óra
16. hétfő 14.00 óra 22. vasárnap 10.00 óra
17. kedd 14.00 óra

Andersen-mesék (A császár új ruhája – A rút kiskacsa)

29. vasárnap 10.00 óra (4 éves kortól)

ÁPRILISBAN Bemutató előadás: AZ ÖRDÖG SZIKLÁJA
19. vasárnap 10.00 óra

Az ördög sziklája

Négy jó barát él egy távoli kis faluban: Andris, Ivica, Hászim és Mirella. Ők a Négy Igazságosztó, a falucska rettegett csibészei. Örök barátságot fogadnak, és úgy tűnik, ez soha nem is ér véget, de egy napon különös Idegen jelenik meg a közösségben, és minden összeomlik. A fiatalok megpróbálnak ellenállni és a maguk módján felvenni a harcot az Idegennel. Vajon győzhetnek-e ők négyen az egész világ ellenében? Megmenthető-e a béke, az otthon, a boldogság vagy legalább a négyük barátsága?

(6 éves kortól)

21. kedd 14.00 óra
22. szerda 14.00 óra
23. csütörtök 14.00 óra
24. péntek 14.00 óra

26. vasárnap 10.00 óra
28. kedd 14.00 óra
29. szerda 14.00 óra
30. csütörtök 14.00 óra

TÉLKERGETŐ – TAVASZVÁRÓ

Telet űznek, kerepelnek,
a gyerekek feleselnek
a télnek.

Kicsi tündér, cica-Luca,
boszorkányos réce-ruca
nem félnek.

A cica nagy bajuszától,
a boszorkány vasorrától
jaj, a fagy! –
vissza se néz, úgy megijed,
kikacagják ezer-színek,
s elszalad.

Vitéz Anna Veronika rajzai

(...)

Nyoma sincs már a télnek,
tavaszi szellő-ének
simogatja a kerteket.

A rosszkedv száll a füsttel,
s beterítik ezüsttel
nyíló virágok szívemet.

„KINEK A DOLGA?”

Néhány (támogató) megjegyzés egy cirkuszvilágot ábrázoló gyerekrajzokkal foglalkozó cikk apropóján

Eredetileg az *Olvasó* rovatba szántam volna a *Fordulópont* című folyóirat 40. számának (2008/2.) ismertetését, mely az iskola és a család válságára hivatkozóknak teszi fel a kérdést: Akkor mégis kinek a dolga a gyermekek életre nevelése?

A címlapon megfogalmazott vezérgondolathoz kapcsolódik a tíz éve alapított folyóiratban Heltai Miklós vitairata (*Azonos feladatok két helyen: családban és iskolában*), de olvashatunk a kortárs amerikai gyermekirodalom oktatásban való felhasználásáról (Makkos Anikótól) vagy a mese hatásmechanizmusáról is (Bíró Tímea dolgozatában a gyerekek és a mesék kapcsolatáról, a mesék csodájáról, a benne foglalt etikai és érzelmi reakciókról, a morális tartalmakat közvetítő mesemotívumokról ír).

Jól ismerve azonban a debreceni Vojtina Bábszínház figyelemre méltó törekvéseinek eredményeit a színházi (mese)élmény gyermekrajzokban való feldolgozásáról, e rovatban alább csupán egy tanulmányt ismertetek részletesebben – a tanulságok végett is – a cirkusz- témájú gyermekrajzokról.

Az összeállításhoz – az ismertetett téma illusztrálásához – a debreceni Vojtina Bábszínház gyermekrajz-gyűjteményéből válogattam. A kisebbeknek szóló verseim közül már számosat illusztráltak eddig is a „Vojtina-gyerekek” rajzai – sőt, eleve a rajzok inspirálták a verset! –; a 2007. évi *Mutatványos vitézek* című pályázati sorozatból már többet közöltem, s mivel jól illik a tematikához, további rajzokat adok itt közre.

Vágó Borbála
(Hajdúszoboszló) rajza
A Vojtina Bábszínház
2007. évi *Mutatványos
vitézek* pályázatáról

VOIGT Vilmos: A cirkusz világa. Mit látnak és mit festenek a gyerekek a cirkuszi előadásból? *Fordulópont 40. szám (2008/2.) 95–108.*

A pszichológusok és pedagógusok elsősorban fejlődés-lélektani és személyiségfejlesztési szempontból készítették és vizsgálták a gyermekek rajzait (házánkban is, jó egy százada, mióta felismerték ennek fontosságát) –, de a valóságról alkotott kép rajzban megjelenő alakulása és a gyermeki lélek változása mellett a családi konfliktusok háttérére szintén rávilágítottak a különböző életkorokban született rajzok.

Voigt Vilmos úgy látja: a gyermekrajzról általában a feladatként (pszichológusnál vagy rajzórán) készített munkák alapján szerzünk kutatási tapasztalatokat, miközben a spontán gyermekrajzot kevésbé tudjuk vizsgálni. (A néprajzkutató egyébként érdemesnek vélné összegyűjteni a pszichológusok és rajzpedagógusok által készítettet és birtokukban lévő munkákat, hiszen a megszokott – személyiségi, családképi, valóságértelmezési stb. – szempontokon túl még igen sokféle aspektusból vizsgálhatók e lapok.)

A gyermekrajzok cirkusz-ábrázolásairól írva fogalmazza meg: a témák között ő nem elsősorban ezeket kereste, hanem általában érdekelte a valóság és a fikció összefüggése a gyermekrajzokban – „valamint a szubnormális és a hipernormális világának megjelenítése a cirkuszban”. (Ehhez az olyan tematikák is alkalmasak egyébként, mint a kisiskolások társadalmi évfordulók alkalmával készített rajzai vagy az olyan szabad témájú alkotások, mint a családi hétvége és a kedvenc időöltés.) Megállapítja, hogy a cirkuszábrázolások még a '70-es években is ott voltak a meghatározatlan témájú gyermekrajz-gyűjteményekben – „ám ezek számaránya egyenletesen csökkent: és mára igazi ritkaság a cir-

kuszt bemutató spontán gyermekrajz”. Sem a pszichológusok, sem a pedagógusok nem kérnek ilyen rajzokat, és az ide vonatkozó újabb szakirodalmakban sem lehet a nyomukra bukkanni. Talán ezzel is magyarázható, hogy az ilyen témájú alkotások korábbról maradtak fenn, mikor a hagyományos cirkusz még nálunk is a társadalom ismert intézménye volt, s ha egy-egy gyerek mégsem jutott el a cirkuszba, tudta, hogy ebben a színes és fantasztikus világban semmi nem látszik lehetetlennek.

Béres Bettina, 10 éves:

„A kedvenc bohócom”

(„Igazgyöngy” Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, Berettyóújfalu;

felkészítő tanár: Rácz Erika

– a Vojtina Bábszínház Mutatványos vitézek pályázatáról)

Voigt Vilmos így most azokat a gyermekmunkákat vizsgálta, amelyek még 2000 elején készültek a Fővárosi Nagy-

cirkusz országos gyermekrajz-pályázata, s melyek közül egy kamara-kiállításon mutatták be az egyik budapesti általános iskola 7–11 éves diákjainak alkotásait. A kutató a pályázati kiállításra szelektált mintegy 150 gyermekmunkából 14 rajzot kapott meg, ezeket mutatta be tanulmányban, megjegyezte, hogy ilyen kisszámú alkotás nem feltétlenül alkalmas reprezentatív következtetések levonására.

A színek gazdagsága (a cirkuszi tematika miatti sok kontraszt) mellett figyelemre méltó a részletgazdagság, mely egyrészt a jó megfigyelő képességről tanúskodik, de arról is, hogy a cirkusz világában megjelenő tárgyak, állatok és szereplők más vizuális élményforrásaik között is megtalálhatók, így nem feltétlenül (vagy nem minden esetben) az egyszerű látvány visszaadásáról van szó, hanem a gyerekek alkalmazták a már meglévő ismereteiket is. (Voigt Vilmos megjegyzi: mivel csak budapesti gyerekek rajzait vizsgálta, s tudni lehet, hogy ebben az időben a fővárosi előadásokon sem fakír, sem kígyóbűvölő nem szerepelt, nyilvánvaló, hogy ezek szerepeltése más élményből származik.)

Több rajzon is megfigyelhető, hogy a különböző műsorszámokat egymás mellett, egyidejűleg ábrázolják. (S azt már magam teszem hozzá, és egy korábbi esszében külön is szóltam erről – *Időtlen-ájtatos lelkek. Néhány párhuzam a gyermekrajzok és a naiv festmények között*, *Néző • Pont*, 2007/4–5. kötet, 252–260. o. –, hogy a tér- és idősűrítés, a kronológiát megszüntető egyidejűség nemcsak a gyermekrajzokon, hanem a naiv művészek alkotásain is megfigyelhető –, illetve ezen túl is számos párhuzam mutatható fel a gyerekek és a naivok munkái között.)

A gyermekek számára a cirkuszon belül leginkább vonzó a bohócok és a légtornászok bemutatása – az utóbbi-

akról mintha „pillanattfelvételek” készültek volna –, az állatok közül pedig az elefántok a legnépszerűbbek. Visszatérően megjelenik a közönség, ám „a közönséget nem individualizálják” és a közönség egyes tagjai között nincsen interakció. A vizsgált vízfestmények általában utalnak a gyermekrajzok jellemzőire, érdekes módon azonban „nem jelent meg a hiperbolizáció” (tehát a valóságnak eltúlzása), és nincs a képeken interiorizáció sem, amikor is az egyén (jelen esetben a gyerek) saját magát is bevonja az eseményekbe”. Ennek talán éppen az a magyarázata, hogy a klasszikus cirkuszi körtér eleve arra utal, hogy az események a „mi körünkben” zajlanak, és a néző nemcsak az eseményeket, hanem a közönség többi részét is figyelemmel követi.

Zagyi Tóth Mária: „Akrobata”
(Bárdos Lajos Ált. Iskola, Hajdúszoboszló; felkészítő tanár: Tokaji Mária)

(A budapesti gyerekek Voigt Vilmos által szemlézett kisszámú rajzában ez a fajta interiorizáció valóban nem figyelhető meg, a Vojtina Bábszínház felhívására érkezett debreceni és hajdú-bihari gyermekrajzokban azonban jelen van az említett karakterjegy – s nemcsak hogy bevonja magát az eseményekbe, hanem egy-egy szereplővel azonosul is a rajz készítője.

Magam húsz rajzot vizsgáltam konkrétan az anyagból, s ezek szinte mind egyikén megjelent a gyerek is. A bűvész előtt látható volt a gyerekközönség egy részlete is, és igen sokatmondó, hogy mindegyik gyereknek egyforma, mintegy kis bűvészarca lett. Az akrobaták között ott vannak a kicsik, a bohóc néha egyes szám első személyű – a „Bohi Bohóc az én nevem” felirattal a „mágikus azonosítás” szintén megtörténik –, a gyakran ábrázolt szívvel (szívekkel) a gyerek az érzelmeit, a szeretetét szimbolikusan fejezi ki.

Néhány rajzon látunk továbbá gólyalásba gyerekeket, az egyikén pedig a tanító néni egyensúlyoz a porondon, a kezében egy szívvel díszített léggömböt tartva. – Meg kell jegyezni azonban, hogy itt a valódi, hagyományos cirkuszi és a bábszínházi, mutatványos élmények keveredhettek.)

Mindenesetre, visszatérve Voigt Vilmos cikkére – bár a cirkusz (mint metafora) ontológiájában utalhat (miként ez több helyen meg is történik) a bemutatott színes és boldog világgal szemben az annak mélyén rejlő tragikus létre, az elmagányosodásra, illetve a cselekvés reménytelenségére – a gyermek számára mindig egy, a látható és megtapasztalható valóságba hozott mesei (varázslat) minta ez a világ.

Voigt Vilmos ezért is támogatná az a törekvést, hogy a gyerekeket minél több valódi (hagyományos és megfizethető) cirkuszba kellene elvinni a manapság egyre divatosabb látványparádék („új-cirkuszok” és revüik) helyett.

(Mi pedig arra az eredeti kérdésre – hogy „Kinek a dolga?” – azt a választ adjuk: a Vojtina Bábszínház mindent megtesz azért, hogy nemcsak kivége a részét a gyerek szellemi és lelki neveléséből, de jól együtt is működik az erre nyitott pedagógusokkal és családokkal, ne adj Isten, még pótol is azokból a hiányokból, melyek a nevelés hagyományos színterein keletkeztek...)

*Fejes Gyula:
„Rodolfó
és a tanítványok”
(„Igazgyöngy” Alap-
fokú Művészetokta-
tási Intézmény,
Berettyóújfalu;
felkészítő tanár:
Kovács Lajos
– a Vojtina Bábszín-
ház 2007. évi Mutat-
ványos vitézek című
pályázati anyagából*

LUCZI JÁNOS 70. SZÜLETÉSNAPI TÁRLATA (DOTE Elméleti Galéria)

Több mint másfél évtizede követem figyelemmel a február 1-jén 70. születésnapját kiállítással ünneplő Luczi János művészetét. Neve nagyjából az 1990-es évek közepén tűnt fel egyre gyakrabban az önálló és csoportszemléken. Rendezett vegyes, grafikai és festménytárlatot, önálló grafikai kollekción mutatott be rajzaiból és sokszorosító grafikai eljárású lapjaiból, s újabb olajfestményeit is több helyen szemlélhettük. Legutóbb a Református Nagytemplom Kálvin Toronygalériájában állított ki (annak felújítása és átalakítása előtt).

Számos alkotóközösség tagja (Gáborjáni Alkotótábor, Csontváry Alkotótábor, Szarvaskői Alkotótábor, Tiszaligeti Művésztelep, Országos Képző- és Iparművészeti Társaság debreceni csoportja s a frissen alakult nagybányai Maticskakör), azok csoportbemutatói folyamatosan jelen van, de a művészettel nem 15 éve, hanem 15 évesen találkozott.

Luczi János: Sütőtökös csendélet (1962)

1954-ben az Aranybikában működött debreceni képzőművészeti körben nyolc éven keresztül dolgozott (Holló László, Veress Géza, Nagy Ferenc és Menyhárt

József irányítása alatt), s mint ma is: néhány lapjával szívesen emlékeztet a kezdetekre. (A 60-as évek ígéretes indulást sejtető grafikai, finom és karakteres rajzai sajnos, nem megfelelő tálalásban kerültek a paravánsor külső oldalára – ennek bizonyonyal anyagi okai voltak, de az áldozatot megérte volna a keretezés.)

Luczi János: Akt szobában

A festés nélküli három évtized nem múlt el nyomtalanul, s ez nem a felejtésben testesül meg, éppen ellenkezőleg: a kétkezi munka, az egyszerű ember kiszolgáltatottsága, a természettel és az alkotással szembeni alázat a nyugodt derűt közlő, a sorsot elfogadó szemlélettől átítatott műveket eredményezte. Nem harsánykodik, alapvetően realista felfogású képein inkább szemlélődik, a

természettel együtt zöldül ki újra meg újra, habár azt is megmutatja, hogy ha felbontja a zöldet, a megvillantott vörösekkel vagy sárga-kékekkel az elfogadó szemlélődés mellett hangot tud adni az életerőnek is. Nem beszélve a portrékról, melyek a művészetismeret mellett a mély emberismeretről is tanúskodnak.

Luczi János: Kíváncsiskodók

Elsősorban azonban saját békéjét keresi a munkában, s ez alapvetően meghatározza Luczi János festését. Nem azzal foglalkozik például: a látványfestészetnek van-e jogosultsága, és hogyan szublimálja, majd deformálja önmagában a látványt – csöndes sztoicizmusa (bölcse belátásokon alapuló szilárdsága) megengedi, hogy szabadon áramolhasson át saját hangulata a környezetbe, a táj hangulata elkeveredjen az alkotóéval.

Mégsem vezet mindez a szenvedélymentességhez, s nem is vezethet, hiszen nem tagadja a nagybányai ihletést, az alföldi lírai realista hatásokat és annak expresszivitással telített irányait. Habár a korai korszakból idézett képek talán nagyobb erőt sugalltak (akár egy csendéletben is), az erő most nem a tájban vagy az enteriőrből, hanem az emberben jelentkezik. S van benne valamilyen jó értelemben vett, az alkotáshoz szükséges huncutság, mely szerves része egy paraszti habitusnak és életbölcsségnek, ami nem engedi meg a lemondást, az önfeladást.

Ez akadályozza meg abban is, hogy a magány képeiben magányossá váljon. Az emberi magányérzést tiszta fényekkel igyekeznek oldani, s szinte belezöldül a fény is ebbe a szűnni nem akaró, ám csöndes reménybe.

A kiállítás részlete; lent: Pipás Pista, Tóth Miklós, Makai Gyula portréi

A Maticska-kör tagjainak kiállítása a Benedek Galériában

Maticska Jenő Alkotó és Képzőművészeti Kör alakult Nagybányán – hajdú-bihari és debreceni alkotókból (a képzőművészeti érdeklődés mellett a fotót és a költészetet is képviselve – például a kezdeményező és szervező Kerégyártó Kálmán révén).

A Nagybányán 2008 augusztusában szervezett egyhetes alkotótáborban született műveket (Farkas Anikó, Király Antal, Luczi János, Makai Gyula, Makai Imre, Pallás Ferenc, Sulyák Imre alkotásait és a szintén Nagybányához kötődő fotókat – Kato-

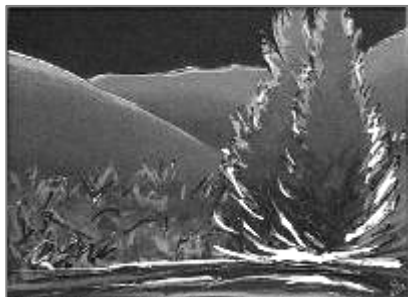

Óváros; Hegyek – Király Antal festményei

ka Erzsébettől – és verseket: Kerégyártó Kálmántól és Keresztúri Máriától) januárban állították ki Debrecenben, a Piac utcai Benedek Elek Könyvtár galériájában.

A nagybányai kiállítást a Maticska Jenő Alkotó- és képzőművészeti Kör idei nyári kurzusának megnyitójával együtt rendezik az ottani Teleki Házban. A tervek szerint akkorra a katalógusuk is elkészül.

(Varga József reprodukciói)

A névadó Maticska Jenő Nagybányán volt Hollósy Simon tanítványa – tájképei hamar feltűnést keltettek, s általában a nagybányai iskola legtöbb ígérő tehetségének tartották. Művészi kibontakozását azonban korai halála megakadályozta, 1906 februárjában, 21 éves korában, tüdővészben hunyt el.

Műveiből 1910-ben rendeztek emlék-kiállítást Nagybányán, több festményét a Magyar Nemzeti Galéria őrzi.

Pallás Ferenc: Gyerekek

Székely Géza „Színterei” Kézdivásárhelyen

A kézdivásárhelyi Céhtörténeti Múzeum Incze László kiállítótermében a Kolozsvárott élő Székely Géza grafikusművész *Színterek* című képzőművészeti tárlata nyílt meg január 14-én, itt mutatva be a Pallas–Akadémia Könyvkiadó gondozásában megjelent *Műterem* sorozat 28., Székely Gézáról szóló kötetét is.

Csernáton, a szülőhely, máig az elszakíthatatlan gyökereket jelenti a tanítás, az alkotás és a család révén egészében Kolozsvárhoz kötődő Székely Géza számára, meghatározva egész látásmódját, élményvilágát, talán még formavilágát is – vallotta a *Székely Hirmondó* interjújában (*Otthonról jött haza*) Farkas Imolának –, s azzal szintén tisztában van, hogy a gyermekkor első tíz éve egész személyiségének alapja. A szülőföldet nem tagadja meg választott életterében sem, ahol igen mozgalmasan telnek napjai.

Az Apáczai Csere János Líceum tanára – ahol Közép–Erdély egyetlen magyar nyelvű képzőművészeti tagozata működik –, de képzőművészetet oktat a Babes–Bolyai Tudományegyetem pedagógia karán is. Rendszeresen részt vesz az anyaországi képzőművészeti életben: tagja a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelepnek, a hajdúszoboszlói Cívis tagozatnak, a Derecskei Grafikai Művésztelepnek, önálló és csoportos kiállításokon mutatkozik be (2007 végén éppen a debreceni Kölcsey-főiskola Bakoss galériájában rendezett kiállításán kapott meghívást, eddig egyetlen határon túliként, a debreceni Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete tagjai közé).

„Racionális és irracionális rétegeket érint a magammal vitt ’örökség’, gyakran felbukkannak olyan érzések, amelyek nem a tudatosból származnak – vallja Székely Géza a fent említett beszélgetésben. – Úgy gondolom, a falu, az archaikus motívum- és érzésvilág bennem gyökerezik, bár vannak városi témájú munkáim is, azokon is visszaköszön. Nem az átmentés szándékával jelenítem meg képeimen, számomra ez életérzés, az irracionális réteg, amely részben a falu titokzatosságából, misztikumából táplálkozik, a gyerekkoromban hallott babonákból, hiedelmekből. A falusi ember (akkor még legalábbis) figyelt a mágikus jelentéstartalmakra.”

Székely Géza: *Tavaszwáró* (akrill, 80x60 – Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep, 2007); H. Csongrády Márta reprodukciója

JUHA RICHÁRD ÚJ DOMBORMŰVE KÓS KÁROLYRÓL

Kós Károly (1883–1977) építész, grafikus és festő, író születésének 125. évfordulóját ünnepeltük az elmúlt évben. Ekkor volt 25 éves a centenáriumon alapított debreceni Kós Károly Művészeti Szakképző Iskola és Kollégium.

Juha Richárd, az iskola szobrászművész tanára elkészítette a névadó domborművét, melyet február közepén avattak fel az iskola aulájában.

Kós Károly gondolata az iskola szellemiségével megegyezik:

„Üzenetet írok mindazoknak, akik közülünk valók voltak, és elindultak új világba, új emberek közé, mindazoknak, akik új utakat akarnak törni, és rombolni akarnak mindent, ami régi. Üzenek nektek, ti új emberek, én a régi ember. Valamikor nemrégén még többen jártuk ezeket a hegyeket. Sokan és fiatalok mind, és magyarok mind, de magapadtunk. Többen más utakra fordultak, könnyebb utakra. Sima völgyi utakra tértek, mert nehéz hegyet járni. De én itt maradtam a hegyek között. Járom a tövises ösvényt és hosszú esztendőkön által körülűjt fagyos szél és perzselt a nap, és nemsokára talán utolsó leszek az utolsó között.

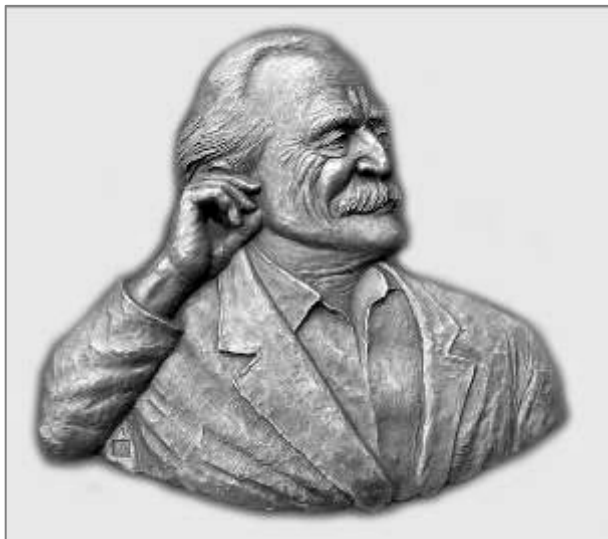
De lesznek, akik utánam jönnek, az én maradékaim. Amikor én már elpihenem, erős ifjú lábakkal nyomomba lépnek ők. És nem szállnak le a hegyről, hogy láncos rabjai legyenek hírnek, dicsőségnek és idegen kultúrának. Mert erősek lesznek. Hatalmasok és Magyarok. Az én lábam nyomát pedig eltemeti a hó, de

síromon sohasem lesz korhadt a fejfa, de a felém boruló domb virágos lesz mindig, tudom. És emlegetni fognak engem is, apáimat is az én véreim. Az én munkámat folytatják ők és az én életem örökkévaló lesz bennük.”

A dombormű felirata:

KÓS KÁROLY
1883–1977

„TETTEM, AMIT
KELLETT, AHOGY
LEHETETT ÉS
AHOGY TUDTAM”

A Kós Károly Művészeti Szakképző Iskola és Kollégium 5 évfolyamos párhuzamos képzést nyújt a 8 általánost végzett diákoknak. 1992 óta fogadják a művészetek iránt érdeklődő, kreatív fiatalokat, akik már a 9. évfolyamtól „párhuzamosan” készülnek az érettségi és szakképesítő vizsgára. Érettségit a 12. évfolyam, szakképesítő vizsgát a 13. évfolyam végén tesznek. Szakmai gyakorlatot az iskola korszerű tanműhelyeiben, műtermeiben szereznek a tanulók képző- és iparművészeti egyetemet végzett művésztanárok irányításával.

Botanikus kert. A Kós Károly Művészeti és Szakképző Iskolát övező Diószegi Sámuel Botanikus Kert kialakítása is 1983-ban kezdődött a 2 hektáros területen. A botanikus kert sajátos karakterénél fogva az élőgyűjtemény fenntartása, a természet értékeinek védelme és megőrzése mellett jelentős szerepet vállal a környező iskolák diákjainak képzésében és az ismeretterjesztésben is. Látogathatósága nemcsak a közművelődési igények kielégítését szolgálja, hanem a környező kertés városrész kertépítészeti megoldásaira, növénytelepítéseire is hatást gyakorol. Jelentőségét hangsúlyozza az is, hogy hazánkban középfokú oktatási intézmény által épített és fenntartott hasonló gazdagságú dendrológiai gyűjtemény nincs.

A kertben található fás taxonok száma megközelíti a nyolcszázat. A lágyszárú flóra és az üvegházi gyűjtemény emeli 1000 fölé a taxonok számát. A kertbe telepített növényanyag túlevélűekre, örökzöld és lombhullató fákra és cserjékre tagolódik. Különös értéket képvisel a mintegy 120 fajt számláló hidegtűrő bambuszok gyűjteménye, mely nemcsak meghatározója a kert karakterének, hanem az itt folyó bambuszhonosítási kísérletek alanyául is szolgál. Az objektumhoz 120 négyzetméter alapterületű üvegház is tartozik, mely trópusi és szubtrópusi növényekkel van betelepítve, és egyben az iskolában folyó virágkötő-berendező szakmai képzésben résztvevő diákok dísznövény termesztési gyakorlati helye is.

A Diószegi Sámuel Botanikus Kertet Debrecen 1991-ben védett területté nyilvánította. A botanikus kert vezetője: Tihanyi György.

JUHA RICHÁRD egy másik új szobra is elkészült 2008 őszén.

Tavaly nyáron emlékeztünk MEDGYESSY FERENC szobrászművész halálának 50. évfordulójára.

A fiatal művész ezzel az alkotásával is tiszteleg az egyik példakép, a 20. század magyar szobrászatának meghatározó (legnagyobb) alakjának emléke előtt

SZABÓ MAGDA VIRTUÁLIS KIÁLLÍTÁS

látható a Debreceni Városi Könyvtár honlapján (www.dbvk.hu/szabomagda)

A virtuális kiállítás anyagának jelentős részét a Debreceni Városi Könyvtár Helytörténeti Fotótára bocsátotta a honlapszerkesztők és felhasználók rendelkezésére.

A kiállítás egységei:

Szabó Magda debreceni eseményeken; „Büszke debreceninek neveltek”; Szabó Magda drámáinak debreceni bemutatói; Szabó Magdának Debrecen a „holtig haza”.

Már a debreceni Dóczy Gimnáziumban 2008. október 5-én felavatott Szabó Magda Emlékszoba képei is láthatók az összeállításban

Emlékhelyeket inspirál Turcsányi Béla Szabó Magda-portrékiállítás

A debreceni festőművész 2007-ben, a Kossuth-díjas író 90. születésnapjára készítette első Szabó Magda-portróját (ezt a Tóth Könyvkereskedés Szabó Magda Könyvesboltjában avatták). 2008. október 5-én egy egész kiállítás mutatta be az író életét és művét a portrékon keresztül az Aranybika Galériában (ekkor avattak emlékszobát a szállodában is, ahová Turcsányi egyik festménye került), majd a könyvesbolt melletti Szabó Magda Kávézóban voltak láthatók a művek. 2008. november 18-án Budapesten volt névadó: a Bimbó úti Szabó Magda Magyar–Angol Kéttannyelvű Általános Iskolába szintén egy Turcsányi-festmény került, miként a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Szabó Magda-olvasósarkába is. *Szabó Magda életútja* címmel rendeztek január 20-áig festmény- és szoborkiállítást (Turcsányi

Béla és Juha Richárd műveiből) Szentmártonkátán, a községi könyvtár és teleház épületében. Január 22-én, a Magyar Kultúra Napján nyílt meg Kerepesen az emlékkiállítás, ahol Szabó Magda élete utolsó éveit töltötte (itt is hunyt el 2007. novemberében). Az egy hónapig látható anyag ezt követően a Pest megyei Felsőpakony művelődési házába utazik, amelyet még Szabó Magda életében az írónőről neveztek el.

Turcsányi Béla portréfestménye a kiállítás a gyerekkortól az utolsó napokig követi az író életét

**Horváth Ibolya révén
debreceni művész is szerepel
a Fáy András-pályázat
országos kiállításán**

Az idén 145 éve halt meg reformkori irodalmunk jeles alakja, Fáy András. Ő nemcsak az Aesopus- és La Fontaine hatását mutató állatmeséiről vagy társadalmi tanregényéről (*Bélteki-ház*) ismert, de sokoldalú gyakorlati közéleti tevékenységéről is. A pest megyei reformnemesség vezérekörének volt tagja, 1835-ben követté választották, pártolta Széchenyi politikai eszméit, s már 1816-ban könyvet adott ki a

nevelés hibáiról. Fáy András volt (Mikszáth szóhasználatával) a „nemzet mindenese” – „ha Széchenyi nincs, őt illeti a ’legnagyobb magyar’ titulusa, ha Deák nincs, ő nevezhető a ’haza bölcsének” – írta. A Pest megyéhez beadott 1825-ös feliratában követelte a magas iparárak és a céhrendszer eltörlését, a koldulás intézményes megszüntetését, tudós társaság létrehozását, a múlkiállítások szervezését, számos szociálpolitikai írás fűződik nevéhez, illetve az első magyar takarékpénztár megszervezése.

Utóbbi tevékenysége miatt hozta létre az OTP a Fáy András Alapítványt, melynek a tehetséggondozás és tudásátadás támogatása is feladata. 2008 végén több szakterület és korosztály számára írt ki pályázatot, s képzőművészeti kategóriában a pályázati kiállításra bevalogatott mintegy 30 alkotó neve között fedeztük fel a debreceni Horváth Ibolya nevét is (*reprodukciónkon az ő vegyes technikájú műve látható*).

AZ ÚJSÁGTÁRCÁT AZ IRODALOM RANGJÁRA KELL EMELNI – KRÚDY GYULA PUBLICISZTIKAI KITELJESEDÉSE

Sajtó- és publicisztikatörténeti kurzusaim, előadásaim vagy a főiskolán hozott gyakorlati publicisztikai példáim sorából korábban sem hiányozhatott Krúdy Gyula, mint a 19. század végén jelentkező s a 20. század első harmadának egyik meghatározó szépíró-publicista alakja. Figyelmem akkor koncentráldott még inkább publicisztikai (a folyóirat- és hírlapirodalomban betöltött) szerepére, amikor a Kalligram Könyvkiadó *Krúdy Gyula összegyűjtött művei* sorozatában rábukkantam előbb annak 7. kötetére, mely tartalmazta a fiatal hírlapíró teljes cikkgyűjteményét a legelső, még gimnazista szárnypróbáktól 1895 végéig, Debrecenből való távozásáig. (Sőt, a Bezeczy Gábor által szerkesztett, jegyzetekkel és kommentárokkal, függelékkel együtt mintegy hetedfélszáz oldalán a feltehetőleg Krúdy által írt, neki tulajdonított vagy tulajdonítható cikkeket is megtaláljuk.)

Teljes képet kaptunk Krúdy publicista indulásáról, debreceni időszakáról, s ezt külön tanulmányban mutattam be a *Néző • Pont* 2008. évi 12–13. kötetében, némi kitekintéssel rövid nagyváradi tevékenységére, majd a sorozat 11. kötetében található publicisztikák által vázolt 1895. december és 1900. január közötti időszakra. Már ez a két kötet is óriási hiányt pótol (különösen az első), hiszen korábban csak alig néhány írás volt ezek közül ismert a közönség előtt.

A publicisztikai írásokból (ide sorolva a novella- és elbeszéléskötetekben napvilágot látott tárcákat, történelmi vagy íróportréit) több Krúdy-kiadás is közölt (csak néhányat sorolok: *Magyar tükör*, *Pesti album*, *Egy krónikás könyvből*; *A tegnapi ködlövágjai*, *Írói arcképek*, *Irodalmi kalendárium*), s külön kötetben láttak napvilágot az író *Nyugatban*

megjelent cikkei. A Krúdy-publicisztikák bemutató sorozatomban Márai Krúdy-képének vázlata után (2008. 14–15.) az íróportrékat tekintetem át (*Tudósok naptára. Krúdy Gyula irodalomszemléletéről. Néző • Pont*, 16–17. kötet).

Az életműsorozatban azonban mind-egyik nem jelent meg a publicisztikai oeuvre folytatása, bár Kelecsényi László szerkesztésében lapozhatunk egy kétkötetes válogatást (1995-ből), az I. világháború kitörésétől az író haláláig, 1933-ig adva közre egy 112 cikkből álló gyűjteményt, kiegészítve az 1984-es *Magyar tükör*ben és az 1985-ös *Pesti Napló*ban kiadott publicisztikák sorát. A válogatást kísérő szövegben azt olvassuk, hogy ebből az időszakból mintegy 600 cikk állt a szerkesztő rendelkezésére, ám a szélesebb értelemben vett irodalmi vagy szépírói publicisztika műfajgazdagságát (s az újabb rendszerezéseket) figyelembe véve, feltehetően nagyobb ez a szám.

Az újságíró Krúdy művének áttekintését és értékelését (a sorozat következő, műfajkörünkbe tartozó darabjainak megjelenéséig) az 1995-ös *Öreg szó az ifjakhoz* alapján folytatom. Bár a *Magyar tükör* 1913-ig alig több mint 10, de 1914–19-ből már 170 cikket közölt, és a *Pesti album*ban is több mint 140 jelent meg az 1919–33 közötti időszakból, az *Öreg szó...* ad hitelesebb Krúdyt – épp a kihagyott cikkek hangvétele s tartalmi jegyei miatt. (A publicista Krúdy-monográfia elkészítésekor természetesen a fenti köteteket is figyelembe kell venni.)

A századfordulón már tekintélyes írói múlt állt Krúdy mögött, aki akkor még csak 22 éves volt: mintegy félezer, különböző lapokban közölt tárcanovella és elbeszélés, két novelláskötet, hat kísérőgény, számos cikk és riport, színházi kritika, könyvbírálat.

Az irodalom és a hírlapírás minden korábbi kételye ellenére elválaszthatatlan lett egymástól, ám ez az életmódban is megtestesülő szimbiózis egyik monográfusa, Szabó Ede szerint a nyugtalan barangolás vágyából ugyanúgy adódott, mint a lázas sikerre való áhítozásból. S úgy lépett át „az irodalom felnőtt világába, hogy elvágódása, hivatásérzete, becsvágya és álmodozása azon nyomban irodalmi formába” ömlött át.

A *Nyugatban* eleinte nem jelentek meg Krúdy írásai, majd csak 1910–12 között tűnt fel egy rövidebb rövid időre a folyóiratban, illetve majd csak az 1920-as években, amikor írói arcképeit közölte. Pártolta és ismerte az új irodalmat, gyakran és meleg hangon írt Cholnoky Viktorról, Ady Endréről, Móricz Zsigmondról, nem tartozott azonban közéjük, mint ahogy a konzervatív tábor sem tudhatta a tagjai között.

Mindvégig a saját külön útjait járta, sokszor magányosan, és szívéhez a legközelebb „a másik romantikus lovag”, Bródy Sándor állt.

„Nem érdekelt az újságban más, mint a tárcarovat.” Krúdy 1895 végi, Debrecenből Nagyváradra való távozásáról és rövid váradi kirándulásáról a pályakezdő író publicisztikai karakterét ismertető írásban már szóltam, utalva arra is, hogy Debrecenből menekült, de Nagyváradon még inkább átélte a kétes lét csömörét. Néhány hónap múlva, 1896 májusában hazautazott Nyíregyházára. A *Szabadságban* 1895. december 7. és 1896. május 1. között mindössze nyolc írása jelent meg, ugyanebben az időszakban az induló *Magyar Csendőrből* hat cikket publikált, két írását közölte az *Ország-Világ*, és három cikke debreceni lapokban jelent meg (*Debreceni Hírlap*, *Debreceni Ellenőr*), ahová nyáron is küldött néhány cikket, illetve feltűnt neve a *Magyar Szemle* hasábjain is.

Nyár végén Pestre költözött, szeptemberben a *Képes Családi Lapok* novellapályázatán első díjat nyert, az *Örök szeretet* című lírai kommentárját szeptember 20-án az *Ország-Világ* még közölte, de a következő újságírói megjelenéséig majdnem fél esztendő telt el. 1897 márciusától júniusig kilenc cikke jelent meg a *Szabad Szóban*, a *Magyar Szemle*ben és a *Fővárosi Lapokban*, utóbbi újság rendszeresen közölte novelláit is. Majd újabb kilenc hónap múlt el (tényleges publicisztikai nyom nélkül), s az esztendő hátralevő részében Krúdynak hat cikke jelent meg. 1899: 18 újságcikk, 1900 első fele: 5 cikk. Nem éppen hivalkodó mennyiségű publicisztikai teljesítmény, s nem is érzett igazán inspirációt az újságírói robotra.

Katona György vázlatja Krúdyról

Szépíróként jelen volt a lapokban, s 1900 őszéig, 22 éves koráig három novelláskötetre való színvonalas prózá-

ja volt, és elkészült első nagyobb terjedelmű regénye, *Az aranybánya*, amely a következő évben jelent meg könyv alakban. Előtte írt ifjúsági műveket, 1897-ben a *Fővárosi lapok* (*Szeretlek*), 1899-ben a *Művészlátó* (*Pál apostol levelei*), 1899–1900-ban az *Előkelő Világ* (*Száll az ének szájáról szájra*) közölte kisebb regényeit.

Krúdy a szokásos hírlapírói életet élte, de már ideje korán érzekelte ennek az életmódnak az árnyoldalait. (Regényeiben – például *A vörös postakocsi*-ban, a *Hét bagolyban* vagy az *Ady Endre éjszakáiban* – a közvetlenül szerzett tapasztalatok hitelesítették az életforma kétes, lélekpusztító, testi és szellemi egészséget egyaránt aláásó jellegét, avagy erkölcsstelenségét. (Felerősítette ezt az életérzést egyébként az ekkor rohamosan terjedő szexuálisajzó is, a romlottság még inkább transzparens lett, legalábbis jobban hatott a szellemre és érzékekre egyaránt.)

Az 1897. március 6-án a *Szabad Szó*-ban megjelent *Budapesti éjszakák. Urak és inasok* című tárcájának bevezető sorai így szólnak:

„Jönnek a napok, és lassan, ez fájdalom, mindig sűrűbben, mikor elkezdem utálni a világot. Különösen a nagyvárosi bűnt, amelyik itt repked körülöttünk a levegőben. Mennyi gyalázatos fürtelem egy rakáson! Azt hiszem ilyenkor, hogy bűnt lehel mindenki, nincs egy tiszta ember a földkerekségén. Néha napokig járkálok a világban azzal a gondolattal, hogy itt körülöttem mindenki gazember. – Van egy kiskocma a József utcában, beülök ide egy zugba, és nézegetem a pohár fenekét; ez a bor legalább tiszta.”

A kritikus szemű Krúdy az 1900-as évek elejére már felismerte és tisztán látta az általa bomlással és rothadással minősített társadalmi bajokat, ám az írói karrier mind jobban izgatta. Szabó Ede az *Arcok és vallomások* sorozat

Krúdy-monográfiájában idézi e következő passzust:

„Bár a politikai pályára készültem, nem érdekelt az újságban más, mint a tárcarovat. Azt figyelmeztetem gondold és kíváncsisággal, és hetenként magam is írtam egy-egy beszélyt, amelyet manapság csodálkozva olvasok. Nyilván nem én írtam ezeket a tárcaelbeszéléseket, bár az én nevem van aláírva. Vajon ki lehetett az a tréfás fiatalember, akinek huszonöt esztendő alatt abban telt passziója, hogy fiataltsága ködjét és harmatát, fosztóka-hangulatú mesélgetését és kisvárosias ábrándozását az én nevem alatt elkövesse? Ez a régi fiatalember a *Magyarország* tárcarovatában megírta egész Szabolcs vármegyét, a nyírségi bánatos falvakat, a nyíregyházi varrótányokat, a táncmestert, a félbolond Andeicset, vörös képű falusi urakat...”

Markáns egyéni nyelvtveremtő képessége volt. Cikkeiben – hasonlóképpen novelláihoz – gyakran nem leírt, hanem költött. Igyekezett távol tartani magát mindennemű politikai csoportosulástól, amit úgy fejezett ki, hogy szinte mindenhová írt, mindenkivel jó kapcsolatot tartva fenn. Pártállástól és szellemi orientációtól, sajtóműfajtól függetlenül nehéz lenne olyan napi- és hetilapot találni a korban, amelyben ne jelent volna meg írása.

Az első számú publikációs fórumot kezdetben az említett *Fővárosi Lapok* jelentette számára, s később a függetlenségi párti napilapba, az *Egyetértés*be dolgozott zíviesen. Az egymásnak elmentmondó visszaemlékezések szerint ez utóbbi újság szerkesztőségében ismerkedett meg Satanellával, a lap népszerű íróőjével, az első magyar feministával, s az írói álnév mögött rejtőző, Krúdynál csaknem hét évvel idősebb, Bogdán Bellaként szintén ismert Spiegler Bellát feleségül is vette.

Húsz évig tartott a házasságuk, ám az első tíz évben Krúdy alig volt együtt a

családjával. Szabó Ede külön hangsúlyozza: írói körökben 1910-ig nem is annyira a műveiről, mint inkább kalandos életéről beszélnek, a szerelmekről, a párbajokról, a kártyaveszteségekről.

Valószínű, hogy az effajta újságíróélet romantikája is felerősítette Krúdyban az általa később egyre gyakrabban, s az egyre erősebb hiányérzet nyomán visszasírt boldog békeidőket, a „rég Magyarországot”...

Spiegler Bellát Krúdy 1897. december 27-én vette feleségül, a következő év októberében megszületett a család negyedik Gyulája, 1902-ben Ilona, hat év múlva Mária. 1902 és 1910 között tíz novelláskötete jelent meg, majd a *Szindbád ifjúsága* hozta el számára a nagy sikert, ezzel együtt egy új stílus-korszak kezdetét is jelentette. Diószegi András írta, hogy Krúdy pályakezdése igen hosszúra nyúlt: „teljes évtizedre lesz szükség ahhoz, amíg a Krúdy teremtette sajátos romantika jellegzeteségei kibontakoznak, megérlelődnek.

Ebben az időszakban rendszeresen a *Fővárosi Lapok* és az *Egyetértés* mellett rendszeresen írt a másik nagy függetlenségi napilapba, a *Magyarország*-ba, a katolikus *Magyar Szemlébe*, a polgári-liberális *Pesti Hírlap*-ba, a *Nyugat* egyik előfutárának számító *Magyar Géniusz*-ba, de nem kerülte el az olyan, „konzervatív nagypolgári arisztokrata” olvasóközönséget szolgáló divatalapokat sem, mint amilyen a *Divat Szalon*, a *Művészvilág* és az *Előkelő Világ* volt. Czére Béla arra is felhívta a figyelmet: Krúdy mindig azt az elvet vallotta, hogy jobb akár a ponyván is megjeleneni, mint sehol. Publikációs fórumai mindinkább tágultak: írt a vidéki középosztály számára szerkesztett *Vasárnapi Újság*-ba, Rákosi Jenő *Budapesti Hírlap*-jába, a modernebb esztétikai ízlést tükröző irodalmi hetilapba, a *Hétbe*, a nemzeti párt lapjába, a *Magyar Hírlap*-ba, de az egyre jobban szaporodó

bulvárlapok hasábjain is feltűnt a neve. A „Nagy-Magyarország” minden orgánuma szívesen közölte.

Szokatlanok tetsző nézőpontok és témaválasztások jellemezték cikkeit. A történelmi események, a számvetésre készített dátumok és ünnepek gyakran megihlették. Jelentősebb esszéi – gyakran emelte bár a balladai világ felé a hangnem és a fragmentum jelleg – szintén történelmi rajzok voltak. Nem egy alkalommal lett ötletadó alkalom számára a séta helyzete, az emberekkel (egyszerű és különös típusokkal, továbbgondolható sorsokkal) való véletlen találkozás szituációja. Foglalkozott az idő problémájával, a magánnyal, az időnek az emberi életen hagyott nyomaival, így például szívesen ábrázolta az öregeket is.

Gyakran találkozunk továbbá az országgal, a nemzet sorsának a kérdéseivel, a titokzatos szellem keresésével, illetve a nők mindent átható nagy kegyével, mint írásainak középponti témáival. S ha publicisztikáit lapozgatjuk, ugyanúgy ott találjuk a témák között az írók sorsát, a költők (általában az alkotó géniuszok) s az egyszerű emberek (például postamester, cukrász) párhuzamát, mint a nemzet nagy alakjait is.

A háttérország publicistája. Gazdagon áramló, az első világháború éveiben és az azt követő időszakban különleges értéket felmutató publicisztikai írásai a történelem és a társadalmi élet legfontosabb eseményeire figyeltek. „Az események és következmények láncolatát ontológiai, kauzális és perspektivikus szempontból vizsgálták, de krónikás-ként – a magyar élet publicistájaként – úgy élte át a történelmet Krúdy, hogy annak konfliktusait, változásait a mindennapi magyar lét életképeiben s drámáiban mutatta meg rögtön: mint történyszéki következményt – állapította meg róla Czére Béla. – A pesti utcák életéből szőtt lírai história ez, expresz-

szív visszaigazolása és dokumentálása a történelem eseményeinek. Bár fontos írások szólnak a Nyírségről és az ország más tájairól is, a tárcák mégis a budapesti létformát és gondolkodást tükrözik elsősorban, hiszen a történelem változásai is a fővárosban alakították át leghamarább a magyar életet.”

1. Krúdy szemléletének alakulása az első világháború alatt. A világháború kitörésekor még Krúdy sem érezte a nemzet felé közelgő katasztrófát, 1914-ben írt cikkeiben az újráéledt nemzeti szellem nevében helyeselte Magyarország belépését a háborúba. A háború éljenzése ugyanis úgy lett elfogadható – illetve teljesen természetes – számára, hogy valamilyen nemes humanizmussal rokonította azt, és e viszonyt még elmentmondásosabban árnyalta a patetikus hőskultusz.

„A háború szent dolog, Istentől kaptuk, mint a születést vagy a halált. Háborúba menni annyi, mint szolgálni a legnemesebb és legbensőbb emberi érzéseknek. A háború oly ősi életmegnyilvánulás, mint a közet a föld gyomrában, vagy a szerelem. A háború igazabb, nemesebb és emberibb, mint a béke hazug érzéseivel, „ – írta *A nők és a háború* című tárcája-kommentárjában a *Magyarország* hasábjain reagálva a háború kitörésére 1914. augusztus 2-án.

Álmodozó költőként vont párhuzamot a háború és a szerelem között, de ezt – a pszichologizálást sem nélkülöző (nem véletlenül hivatkozik Ferenczi Sándorra is) – naiv emelkedettséggel, nem pedig forradalmi hevülettel tette:

„A háborút oragutan korunkból hoztuk magunkkal (...) A szerelem is innen jön velünk. Gyönyörűségemre szolgál a megfigyelés, hogy az ősemberi tulajdonságok mily pontosan és csalhatatlan biztonsággal jelentkeztek Budapesten, midőn a háború kitört, és egyszerre mindenki szerelmes lett a városban.”

A háború kitörése Krúdyt sem a moralizálásra indította – látni fogjuk, hogy első háborús cikkeiben a propaganda is jól megfért az ideológiai távolságtartással –, az etikai viszonylatok érzelmi színekbe formálódtak át, s újabb alkalom volt ez számára, hogy a férfiakról és a Nőről beszéljen, hogy a háború is (mint izgatószer) a szerelmet juttassa eszébe. A szerelmet általában, mint ideát, mint hajszolt eszményt, s nem mint konkrét személyhez kapcsolódó érzést:

„A háború és a szerelem a legérdekesebb testvérek. Nem is kell hozzá nagy lelki elvetemültség, hogy a bevagonírozott tartalékos, amint elhagyott kedvesei miatt érzett fájdalma csillapodik, titkon már úgy színezi a jövőt, hogy a messi, idegen országokban új, ismeretlen nőket talál.” – A figyelmeztetés sem vehető komolyan (...ne hagyjuk vigasztalás nélkül a szegény özvegyeket, valamint az árva gyermekeket”), inkább csattanónak szánt befejezés, cinkos oda-kacsintás a férfiak felé.

Az általános örömmámorban Krúdy hiszékeny idealizmusát – az újságíró-társadalom egészéhez hasonlóan – torzította a nemzeti érzület hangsúlyozása. „A teremtsit, hogy annak a nyomorult, szegyenletes és sokszor kigúnyolt magyarságnak is felvirradt valahára! – indította *A magyar szurony* című cikkét (*Magyarország*, 1914. aug. 23.), majd a nemzeti öntudat sulykolása még erősebbre váltott, a nacionalizmus emlegetésével csupán eufemizálva a feltörő, valós hangnemet: – Magyarok lettünk újra – még az is, aki nem szívesen teszi. Ebben az országban, amelynek határait most északról és délről a magyar bajonett védelmezi, nincs másnak helye, mint magyarnak. (...) Gyávaság volna azt hinni, hogy a magyar kultúra és irodalom nem pótolja a külföldi nemzete-két, amelyeket most elsöpört a bajonett. Vesszen minden, ami idegen és idegen-szerű! Az utolsó évtizedekben úgyis el-tűnt nemzeti karakterünk.”

A *Pogrom a gyávák ellen* című vezércikkében (*Magyarország*, 1914. okt. 4.) egyenesen azokat kárhoztatta, akik nem vesznek részt – semmilyen szinten – a Szerbia „jogos” lerohanásával kezdődött háborúban. „...ha valaki szégyellni fogja magát, az itthon maradt polgárság lehet az, aki kételkedni merészt nemzetünk hősi férfiaságában”. Ekkor tájt született cikkeiben még ő is a háború gyors befejezését hitte, októberben a tavaszi békéről írt: „Ha majd vége lesz a háborúnak, legyőztük ellenségeinket, a drága korai tavaszi napokon milyen nyitott szemmel látunk majd mindent Budapesten.”

Ebben a cikkben említette meg a sajtó háborús hivatását is: „hallgatni és csak jó hírt írni”. Bár november közepén már megjelent tárcájában a halál képe, ez még *A hősi halál* volt, s annak nem a tragikumát, hanem pátoszát (és „játékos” iróniáját) emelte ki. Az írók feladatát abban látta, hogy a harcokat befejezve, megírják majd „e nagyszerű háború történetét” (*Inter arma – Magyarország*, 1914. nov. 22.).

Az elragadtatás csak lassan csillapodott – az elemzés és a magyarázat még decemberben sem jelent meg: „A háború a magyarság öntudatának, készültségének, életrevalóságának, eszességének és kultúrájának a diadalmas vizsgálója” –, a korábbi meggyőződésből inkább naiv reménykedés lett. Majd 1914 szilveszterén *A halálfejes lepke* (*Magyarország*, 1915. január 1.) vetett rémes álmot a vigadó fejek fölé.

S a korábban a sajtó feladatáról mondott „hallgatni és jó hírt írni” üzenete 1915 nyarára úgy módosult és konkretizálódott – a saját publicisztikájában is éreztetve hatását –, hogy a hallgatásból elhallgatás (vagy inkább elhallgattatás) lett az erősödő háborús cenzúrának köszönhetően. *A gondolatok egy korgó gyomrú városban* (*Magyarország*, 1915. június 6.) című írása csak a cenzú-

ra által meghúzva láthatott napvilágot. „A város gyomra most már oly hallhatóan korog, mintha ezer meg ezer hasbeszélő káromkodna szerte Budapesten” – írta Krúdy, egyértelműen jelezve az általános hangulatváltozást, majd innen a cenzúra mintegy 50 sort kihúzott. S újabb 20 sorral tompítva a kritikát, csak az anekdotázó bírálatot engedték Krúdynak: „A drágaság, a nincstelenség elérkezett abba a stádiumba, midőn a patkányok és macskák már gyanakodva kezdenek sétálni éjszakánkint.”

2. A háborús lelkesültség után a békevágy hangjai. Tehát 1915 közepétől kezdett gyökeresen megváltozni újságcikkeinek szemlélete, a humanizmust immár a pacifista oldalról közelítve, a békevágyat szólaltatva meg.

Szabó Ede úgy véli, hogy több kötetnyi, 1914–18 között írt publicisztikája arról tanúskodik, hogy Krúdy az eseményeket sokszor nem látta tisztán – „szubjektív becsületessége ellenére is” megejtették a hazafista frázisok, meghatódott a hamis pózoktól, éppen ezért politikai éleslátása nem közelíthette meg az Ady Endréét, de még a Móricz Zsigmondét sem.

Jól láttuk mindezt a fenti példákból, melyek azt is bizonyítják, hogy a valódi kérdések s valódi válaszok helyett Krúdy a szépséggé stilizálás poétikus távolságtéremtésébe menekült. Az 1915. október 31-ei – kalendáriumhoz kapcsolódó – tárcakommentárban (*Halottak napja 1915-ben – Magyarország*) tulajdonképpen ítéletet mondott, ám a jelen problémáinak helyét nagyobb részt átvette a múltba tekintés. Csupán a cikke végén utal arra, hogy most egy egész férfinenzedék hiányzik a temetőkből – „hősi” halottakként messze fekszenek, idegen földben.

„Ez esztendőben megbuktak a régi halottak a temetőikben. Vajon kinek volna kedve emlékezni karosszékben, ágy-

ban, végelgyengülésben harminc-negyven esztendő előtt meghalt emberekre, amikor friss, láthatatlan sírhalmokkal van telve a földréz? (...) csupán a csatában elesettekért száll minden fohászunk az égbe...”

S a költői emelkedettségű záró képen is a reménytelenség fogalmazódott meg: „Jeltelen katonasírok fölött füstöl a novemberi köd és az Emlékezet, e vándormadár utat tévesztve repked az őszi tájak felett.”

Egy év múlva, 1916. november 27-éről Bécsből küldött helyszíni tudósítást I. Ferenc József ravatalától, majd 30-án a császári-királyi temetéséről (mindkettő – *Régi császárok ravatalánál, Az új király sír* – 3-3 nap elteltével jelent meg a *Magyarországban*). Az egyébként korántsem Habsburg-barát Krúdy az uralkodói gyász miatt mintha megbocsátó lett volna. Csupán azzal is, hogy elmaradt az értékelés, az életútra való visszatekintésben Krúdy csupa közheyles megállapítást puffogatott, bár az üres beszédet is olvashatóvá tette stílusa zeneiségével. Mintha a királyra tett megállapítása arra is vonatkozott volna, ahogyan illik róla gondolkodni, tehát nem kommentálni az érthetlent:

„I. Ferenc József volt az az ember, aki itt maradt az előttünk megérthetetlen múlt időkből, hogy csodáljuk, féljük, és sohase tudjuk, hogy mit gondol voltképpen magában.”

*A vörös
postakocsi II.
(2003, olaj,
70x140 cm)*

*Kerekes Elek
Krúdy-
sorozatából*

(Ezzel maga is, a szerkesztő is el tudta kerülni az 1916. november 22-ei *Népszava* esetét: a király halálát hírül adó összeállításból az első három oldalon a cenzúra mindent kitérőlt. Csak a címsor – *I. Ferenc József meghalt* – és a 3. oldalon egy rövid életrajz jelenhetett meg, a többi hely üresen maradt, így a király csaknem hét évtizedes uralkodását értékelő s a háború következményeinek kritikáját tartalmazó Kunfi Zsigmond-cikk is a cenzúra áldozata lett.

S az inkább megbocsátó hangban talán annak is szerepe lehetett, hogy az író 1916-ban kapta meg a Ferenc József irodalmi díjat...)

Krúdy, aki még nem volt 40 éves, az első világháború alatt megöregedett. Itt nem a fizikai öregséget kell értenünk – bár nem változtatott az önpusztító életmódján –, inkább a lelkit.

„Már a háború alatt elkezdtem írni azokat a leveleket, amelyeket legnagyobb mértékben magamhoz adresszáltam: K. Gy.-nak a Magányba. Abba a Magányba, amelybe akkor utaztam, amikor Budapest utcáin a felvirágzott zászlókat vitték, és a katonabanda indulójára három szép, ifjú testvéröcsém masírozott a pályaudvar felé...” – idézte őt Szabó Ede, utalva arra, hogy miként revidéálta kezdeti lelkesültségét.

Krúdy I. Ferenc József temetésén, arra is döbött, hogy ez egyúttal a régi világ, a monarchia temetése volt. S ekkor kezdte megérteni a háború igaz arcát.

Termékenysége mit sem változott, a publicisztikai toll mellett szaporán vert a szépirói véna is: 1915–18 között négy új regénye, három novelláskötete, három tárcagyűjteménye és három ifjúsági műve jelent meg. Írói módszérére és időbeosztására vonatkozóan különböző visszaemlékezések kaptak nyilvánosságát. Kételkedhetünk abban a forrásban, mely szerint ott írta meg aktuális tárcáját, ahol a kéziratot sürgető szedőgyerek rátalált. „Krúdy legföljebb jegyzeteket vethetett papírra, azt is ritkán, mert – Móriczék ellentétben – nem volt jegyzetelő típus, inkább emlékezetére támaszkodott” – vetette ellen Szabó. Más és más időszakokban hol későn este, éjjél előtt – egy üveg borral asztalán – kezdett írni, és hajnalig dolgozott; illetve hajnalban kezdett hozzá a munkához – s majd csak ebéd után indult csavarogni. Am akármilyen testi-lelki állapotban volt, mindig megírta a maga egy ívét, tehát naponta elkészült a 15–20 oldalnyi kézirat.

Még ha úgy érezte is, hogy a háborúval és a régi Magyarország halálával maga is megöregedett. 1915 karácsonya előtt publikálta a *Magyarország* hasábjain az *Öreg szó az ifjakhoz* című újságtárcáját. Mintegy a magyar irodalom szellemeként adott tanácsokat az új, az ifjú íróknak: „... én vagyok az a vidéki öregúr, aki körülbelül száz esztendő óta küldözgeti leveleit a pesti szerkesztői irodákba, ha valami nincsen rendben az irodalomban”. (Ez a 100 év tulajdonképpen 120, hiszen Krúdy Gyula már Kármán Józsefék Uránia című folyóiratára is hivatkozott.) Az irodalmi nyelvet féltette, ezért ragadta meg az alkalmat arra, hogy az igényességet, a stílust a hírlapi hasábjakon is számon kérje. Mert nem lehet mindent a háborúra fogni:

„...az irodalmi nyelvnek, az írástudásnak, a finomságnak, Petőfi lelkének,

Arany mesemondásának, de még a csodálatos magyar népmesének sincs annyi köze a háborúhoz, hogy érette meglévő, gyöngéden nevelt magyar irodalmi nyelvünket feláldozzuk.” – Nemcsak a régi, de a még régebbi Magyarország is rejtett értékeket. Sokat mondó volt a vallomás: a publicista „toronyörnek” a külső események helyett a belső dolgokra kell gyakorta figyelnie és figyelmeztetnie.

Két nap múlva ugyanitt jelent meg az *Egy öregember karácsonyi estvéje* című tárcá, melyben az élet minden szépsége eltűnik – a nők, az utazók, az illatok, a régi világ erkölce. „A karácsonyfa alatt ezidén is csak a szegény katona áll, és ő fonja össze áhítatosan a kezét.”

Később megidézte az éjjeli hírlapíró életét a hajdani kávéházban, a nosztalgia, a hiány fájdalmával. Halottakkal, elsíratott katonákkal beszélt a holdsugarban. Eszébe jutottak a régi újságok – hogy „mennyi ráérő idejük volt még akkoriban az embereknek”. Naplójegyzetében (*Látogatás egy régi orosznál*) arról panaszkodott, hogy „újság nélkül szinte száműzöttnek érzi magát az ember e napokban” (*Magyarország*, 1916. augusztus 31.). Egy hónap múlva a székely hazavesztésről írt a *Búsulóban*; 1917. február 25-én pedig így kezdte a cikkét: „Az elnémult országban utaztam e héten...” (*Egy néma ország könyvei*).

„Igazán érthetetlen dolgokat produkált ez a háború” – olvassuk az összegzést 1917. június 13-áról (*Ha az öreg Tisza felébredne...*) S Krúdynál megvolt az emlékezet hűsége, nem felejtette el, hogy mit írt három évvel korábban a szerelem és a háború kapcsolatáról – s nem szégyellte bevallani, hogy tévedett.

„A lélek kibújt a kulisszák mögül és meztelenül vergődik. Fáj a fáj.

A szerelem, amelyből az emberek olyan tornyot építettek, mint Babel, három esztendő alatt annyit vesztett emeleteiből, mint egy állandóan ostromlott vár.

Kitűnt, hogy a szerelem nem tart örökké, hanem olyan múlandó, hogy már alig érdemes beszélni róla. Elmentek a harcosok, s itthon felejtették őket.”

Néhány bekezdéssel később azonban újra feltámadt benne a remény: „Most örvendezzünk, hogy a háború negyedik évében ismét feltámadóban van a szerelem, a megbocsátás és a vágy a régi, szépséges élet után. Eltávolodott szerelmek ismét egymásra találnak...” (*Pest mezítelenül – Magyarország*, 1917. aug. 26.)

S folytatódott az önrevízió az *Őszi vallomás*ban is, melyben afféle „háborús vagabund”-ként tekintett magára. „A háromszendős lárma kicsalt a dióhéjból (...) Egyszerre azon vettem magam észre, hogy benn állok a halászok karéjában, akik Szent Antal tüzét körüllejtik. Ok nélkül kiáltozok együtt az utcán kiáltozókkal.”

Pestet idegen városnak nevezte szeptember végén (*Andalgás egy idegen városban*) – a háború vetett véget mindennek –, bár a naplójegyzet végén ezt is megjegyezte: „A nők ma is olyan szépek, mint régen voltak. Hová lettek azonban sarkukból a régi andalgók?”

Ez az idegenség tulajdonképpen a közöny felfedezése volt – mert hiába lett a hitt öröm, a lelkesültség, aztán a személyes fájdalom, a remény és a szomorúság, közösségi, polgári szinten mindennek a közöny lett a vége:

„Pest a háborús esztendőket is úgy svindlizte át, hogy egyetlen egyszer sem borult tőlük könnybe vagy örömbé. Ásított, mint egy kokott, akinek bibliát olvasnak.” (*November 1917-ben – Magyarország*, 1917. november 11.) Bizony, a legkeményebb kritikák közül való ez.

3. Krúdy publicisztikája a világháború után. Megcsömörlött a fővárostól is – „kifelé ment” az életből, a sűrűsödő magányt választva inkább –, írásaiban a romantikus antikapitalizmus, az inge-

rült városellenesség kezdett uralkodni, a kilátástalanná váló háború pedig még erősebben ebbe az irányba terelte szemléletét. Újabb lelkesedést csak az őszirózsás forradalom és a tanácsköztársaság eseményei váltottak ki benne – s ezt az ekkor írt cikkek sora vagy *A kápolnai földosztás* című füzetje bizonyítja. Amikor Károlyi Mihály szétosztotta birtokát, Krúdy a nagy terjedelmű, aprólékos leírásokban bővelkedő, izgalmasan realista riportjában a köztársaság mellett foglalt állást.

Szaunder József ezt az időszakot jellemezve írta, hogy amilyen határozottan tudott ítéletet mondani a nemzet illúziókkal teli, mindinkább hazug életéről, „majdnem oly hittel eszmélt fel az addig számára ismeretlen nép erőire”.

Az őszirózsás forradalom győzelme nem érte egyébként váratlanul Krúdyt, s erre utal az 1916-ban írt *Mézeskalács* című cikke:

„... a magyar föld nagy részben gazdát cserél, ismét a magyaroké lesz, az őstermelőnek nevezett magyar paraszté... (...) Vajon sikerül-e másodszor a jobbágyosság eltörlése? (...) A régi Magyarország napja végleg leáldozott a háború véres fellegei mögött.”

Talán nem haszontalan megemlíteni, hogy a politikai éleslátás hiánya nemcsak az első világháború kezdeti időszakában jellemezte Krúdy publicisztikáját, hanem naivitása számon kérhető a forradalmak iránti lelkesedéséről tanúskodó újságcikkeiben is.

Ismét aktív lett, visszatért a cselekvő életbe. Járt az országot, beszámolt a földfoglaló parasztság mozgalmáról. 1919 elején Búza Barna földművelésügyi miniszter őt nevezte ki a *Néplap* helyettes főszerkesztőjévé. A *Néplap* azonban igen rövid életű volt, mindössze március 15-ig szerkeszthette Gárdonyi Géza és Móricz Zsigmond főmunkatársi segítségével.

1919 után a könyvkiadók és lapszerkesztők már nem kapkodtak annyira a Krúdy-írásokért, mint korábban. Kritikák és támadások érték forradalmi nézetei miatt, ám azokat hajlandó volt revidálni. Új világot várt a forradalomtól, s ez az új világ nem olyan volt, mint amelyet remélt: kifosztott, elnyomorodott, összezsugorodott kis ország lett a magyaroké.

Bármennyire is próbált beilleszkedni az új rendbe, egy-egy cikkben a nemzeti ideálokat kívánva újraéleszteni, 1920-ban egy 1918 novemberében megjelent cikke miatt nem kevesebbel, mint hazáárulással, tudatos rosszhiszeműséggel, a nemzeti múlt meggyalázásával vádolták meg Krúdyt, és a „megsértett nemzeti szellem nevében” követeltek elégtételt tőle a *Magyar Múza* című folyóiratban *Az írói erkölcs hitele* című nyílt levélben.

(A *Magyar Múza* támadássorozata egyébként már az év januárjában megindult *Krúdyzmus vagy bolsevizmus* című cikkel. Krúdy ezt követően jelentette be nyílt levélben Herzceg Ferencnek a Petőfi Társaságból való kilépését.)

Elkeseredéssel reagált a sorozatos támadásokra a *Magyar író* című cikkben (*Magyarország*, 1920. okt. 10.), melyből azért is érdemes idéznünk, mert a vádakra – a harcos élc helyett szomorú méltósággal, mégis a kritikát rejtő csípős iróniával – válaszolva, az író szerepéről és felelősségéről egyaránt vallott, az elvárt és el nem vállalt szerepben fogalmazva meg azt, hogyan nem szabad viselkedni.

Vádolt volt, miközben joggal lehetett volna panaszos, de tanúként is érthetőbb lett volna e szerep, hogy beszámoljon az elmúlt évek Múzsákat elriasztó eseményeiről.

„A szegény magyar író, aki panasztalanul és majdnem örökös hallgatásra kárhóztatva viseli bús sorsát, az elmúlt

héten az Ezerszemű sajtó közbenjárására bírāja, a közönség elé idéztetett. (...) A szegény magyar író a vádlott pirulásával állott a bíró előtt, és az Ezerszemű pandúr harsány hangon, fennen lobogtatta vádjait. Megvan végre a tettes, aki előidézője legnagyobb testi és lelki nyomorúságainknak, (...) itt van az elmúlt évek bűneseteinek felbujtogatója, aki halálos vétkeit újabban tetézi azzal, hogy hallgat, mint a holt (...)

... a szegény magyar író halmozta a gonosz serpenyőt azzal, hogy elbújt szegénységével, holott a hatalmasok, amíg asztalnál ülnek, szívesen vették volna a rongyosak magasztaló énekét az ablak alatt zengeni hallani; beszáradni engedte tintatartóját, holott megbízatása lett volna minden jégen és poklon át, didergő körmét fájó lehetetével melengetve írni, holott maholnap annyi papíros sincs az országban, hogy beragasztassuk vele a törött ablakokat...

(...) Ő még szemérmatosan dugdossa fájdalmas szegénységét, ő még reménykedik, hogy eljön ideje, mikor megérdemelt helyét elfoglalja a nemzeti életben, ő még azt hiszi, hogy szüksége van rá a legboldogtalanabb országnak.”

Az igaztalan támadásoknál is fájdalmasabban érintette azonban a szerkesztők és kiadók bojkottja. A lapok visszadták írásait, a kiadók nem vállalkoztak regényei megjelentetésére. Ez nemcsak önbecsülését sértette, hanem egzisztenciálisan is súlyos helyzetbe sodorta – hiszen fiatal korától kezdve kizárólag a tollából kellett megélnie.

Az 1920-as évek kiadási gyakorlatában (az ideológiai megfontolások mellett) az üzleti szempontok is még jobban előtérbe kerültek, s ez a művészi, szakmai színvonal rovására ment. A régi Magyarország területének és lakosságának több mint kétharmadával együtt a publikációs fórumok egy jelentős része szintén elveszett.

S kevesebb mondanivalója volt már az 1920 utáni Magyarországról – habár a *Magyarország* című lap 1919 novemberétől ismét fogadta a Krúdy-tárcákat. A jelent a régi állapotok tükrében szemlélte, de az irodalom helyzetéről adva képet, kénytelen volt belátni, hogy az egzisztenciális sanyarúság az irodalom helyzetét is átértékeli.

„Könyvet nem kell venni, de enni muszáj – olvassuk az *Író toll* című tárcában 1919 novemberéből. – A könyv árán sajtót meg füstölt marhanyelvet vásárol a közönség. (...) A kritikus, aki jó étvágygal ült neki a naponta megjelenő új könyveknek, eladhatja epéjét a vegyészeti gyárnak.”

Ugyanebben a cikkben találkozunk a gondolattal, hogy az irodalom ebben a helyzetben nem kerülheti el a politizálást. De meglátta a veszélyt is, hogy a „pártbélyegzővel ellátott” irodalom – a pártosodástól remélt előnyök – elcsábíthatnak néhány író, hiszen a párthívek között olvasóra találhatnak. „Holott csak arról lehetne szó, hogy magyar és nemzeti érzelem vezesse az írók tollát, de sohasem a művészet rovására.”

Talán e sorokból jobban meg lehet érteni Krúdy cikkeinek bizonytalan állásfoglalását, illetve a háborús propagandát követő szlogenek szajkózását – vagy éppen az I. Ferenc József halálakor írott cikkeinek átpoétizált hangnemt. Krúdy Gyula ugyanis – akár a propagandának, akár a nemzeti érzület hívásának és elvárásának engedelmessékedett, még a publicisztikában, a napi sajtóban is művész módjára szeretett volna jelentkezni.

Ott, ahol a meggyőződés nem tudott elég szikár lenni, azzá tette – vagy legalább azt a látszatot keltette – Krúdy prózájának zenéje, az újságcikkek mögül is mindig felszóló költészete. Krúdyt gyakran elcsábította a szó művészete, az izgalom, hogy gondolatot, érzést, alakot

formálhat a hétköznapi valóság ellenére is látomásos emelkedettségben.

S ezek miatt a bizonytalanságok, az utólag számon kérhető publicisztikai nyilatkozatok miatt érthették a pontosan a cikkeiből bizonyítékot kreáló vádaskodások, ám a kor szellemét csak a művészet szelleme volt képes Krúdyval elfogadtatni.

S még az óvatosságra is gondolt aztán: a Trianon utáni letargiában cikkeivel nem a tragédia fokozásának, hanem a fegyelmezett újraépülés érzékletes képeinek rajzával kívánt választ adni. De közben is mind több helyről érték méltánytalanságok, például a kiadói szerződések felbontása formájában.

Szabó Ede a vallomások, dokumentumok és cikkek felhasználásával összeállított Krúdy-monográfiájában idézte azt az esetet, amikor Ambrus Zoltán igazgató levélben közölte, hogy az Országos Színművészeti Tanács 1920. május 18-án kelt határozata szerint *A vörös postakocsi* a Nemzeti Színházban nem adható elő.

Hatalmas – és kettős (lelki, illetve fizikai) – teher volt ez számára: szeretett volna gondoskodni ugyanis a családjairól, az első és második házasságából született gyerekeiről. Egyre sűrűbben zaklatták őket a hitelezők, nem egyszer kilakoltatással fenyegették meg. Persze, igazi nyomorról azért túlzás volna beszélnünk, hiszen Krúdy Gyula életmódja nagyban hozzájárult az időszakos pénztelenséghez, ez azonban nem változtat a tényen, hogy maga az író hogyan élte meg ezt az időszakot.

A Nagy kópé csak Bécsben jelenhetett meg, 1920-ban egyetlen novelláskötete látott napvilágot (*A betyár álma. Kleofásné kakasa és más elbeszélések*), de művei ismét szaporodtak. Megjelent *A podolini kísértet* új kiadása, az *Álmoskönyv*, *A vörös postakocsi* negyedik kiadása és egy tárcakötet, 1921-ben

négy, 1922-ben pedig öt könyvét adták ki. S ha ekkori életét úgy jellemezték, mint „könyvekbe menekülő élet”, úgy tűnt, a menedék soha nem volt „elég”.

Ítéletet mondó krónikás. „A mi különös életünknek krónikása, művésze és poétája Krúdy Gyula” – írta 1901-ben Kosztolányi Dezső az *Életben*. Korábban *A Hétben* arról értekezett, hogy anekdotázás helyett Krúdy mindig mesél, „és magyarsága ősi, vérségi, a legjobb fajtából való szilaj és mégis európai magyarság”. Amit Kosztolányi a folyóirat 1907. karácsonyi számába írt portréjában felismert, azt elfeledte a későbbi „hivatalos” Magyarország. Krúdyt olyan írónak és embernek festette, aki az élet leghalkabb neszeire rezzen fel. „Kímélő kézzel nyúl emberekhez és korokhoz – csendesen és félénken –, mintha szemfedőket emelgetne.”

Remek rajzot adott az írótlás alkotói módszeréről is: „Nem megfigyelő. Inkább visszaálmódó. Nem rajzol, hanem mesél, és ránk bizza, hogy a képzeletünkben teljesítsük ki pedzett vonalait. Alakjai csak ümmögnek, többnyire ő beszél helyettük. Minden, még az is, ami előttünk történik, halvány és legendás, mint a régi nemes képek ragyogása. (...) A témái a múlté, de a művésze a máé. Egy szegény, kis nép gazdag, romantikus álmódója Krúdy Gyula. A váltakozó erők lüktetése, a visszatérő élet edzi és biztatja...”

1919 őszén még *Nemzeti ideál* címmel írt tárcakommentárt az új időkről (*Kis Krónika*, 1919. szeptember 23.), azt kutatva, hogy a veszteségek után vajon hová fordulhat, mihez menekülhet egy nemzet, ki „sebektől vérezve, végkimerültségig verekedve, mindenét feláldozva ráeszmélt a végtelen háború meddségére, reménytelenségére”.

Utalt rá, hogy az erők kimerülését már régóta lehetett sejteni. Nem értette, mi az ő bűne, mások bűneit viszont jól lát-

ta. A háború bestialitása immár nem a szerelemösztrönnel volt rokon, hanem a morális bűnnel. S értékelte a következő időszakot, a tanácsköztársaságot is:

„A vörös rablók ideálok nevében pusztítottak, mert az újkor emberének valamilyen eszme kell, hogy bestiális cselekedeteket tömegesen végrehajtsion. Ez a háború utáni felfordulás is valószínű volt azok előtt, akik az emberi lelket ismerik” – írta ugyanott.

S amikor a nemzeti élet, a nemzeti eszme újjászületéséről írt – utalva arra, hogy ezt már korábban maga is megjósolta a különböző újságokban –, Krúdy felemás viszonyát ugyancsak megfogalmazta a régi idők eszményeként szeme és lelke előtt lebegő monarchia-korral. A mitizálási folyamat csak most kezdődött, így természetes, hogy abban még ellentétes hangok is szólamot kaptak. Ezért olvashatjuk a következőket, a király halála után három évvel a bírálatot:

„A nemzet a 67-iki kiegyezés óta oly messze eltávolodott gyönyörű eszményeitől, mintha nem is vérbeli vérünk, magyarjaink lettek volna azok, akik a múlt század közepén a jurátuskardot zörgették, a német polgár fejébe nyomták a cilindert, és úgy szerették magyar hazájukat, mint a szentek. Ferenc József hosszú uralkodása alatt lassan elaludt a mécses a nemzeti ideálok oltárán, a kemény, mindig öreg császár egyenként behódoltatta a három nemzeteket, amely felett örökké látszott uralkodni.”

A *Huszár* című, immár *Magyarországbeli* cikkében (1919. december 7.) már példázatot révén fokozódott a bírálata: „A ’67-től kezdődő politikai olyan volt, mint a szüret. Mindenki kivette belőle a részét. Mindenki mámoros volt kissé, hogy szabad politizálni, okoskodni, korteskedni.” Pedig csak a pozícióért, a hatalomért folyt ez a harc, ez az okoskodás. Mégis: „...irigylük majd egykor e korszakot, akik nem vehettek

részt benne”, mint irigyliek a hadifoglyok életét is majdan, pedig a medáliák 1914 és 1920 között mind ronggyá lettek. És ronggyá lett minden, amit még értéknek hittek az emberek 1914 előtt.

Krúdy 1919 utáni publicisztikájában több olyan cikkre bukkanunk, mely azt bizonyítja, hogy kiábrándultsága ellenére az író szinte azonnal reagált a történelmi eseményekre. Azt sejtette, hogy a magyar élet minőségében változott meg, és ebből a szegényes állapotból visszatekintve, már a Monarchia-beli, sokszor ostorozott pesti élet is nosztalgikus fényekben tündöklök fel. A fenti jellemzést adó Czére Béla *A bús szemek városa* című, 1922-ben publikált cikkét említette egyik példaként, amelyben a pesti utcák szeme „koldus-tekinetű”, a pesti ember „kidobott vendég”. De Czére szerint nem reménytelibb a *Mit adnak ingyen Pesten* című tárcsa üzenete sem, hiszen a „hálaadó imák csúfondáros paródiája”-ként a nyomort, a halált és az élet bőségének kirakat mögüli szemlélését adják 1922-ben Pesten ingyen.

S tanulságosak Krúdy cikkei a Trianon utáni helyzetről, melynek szemléjét az 1920. november 28-i *Adventtel* kezdjük, ahol a pesti szegénységet, a magyar örömnélküliséget állította metaforikus párhuzamba Trianonnal.

„A megcsonkított Magyarországon csonka lett még az esztendő is – írta –; immár évek óta nem tudunk a kalendáriumi örömökről, boldog nyárról, kővér őszről; vidámkodó, piros arcú télről; csak a szenvedések és szegénységek szaporodnak patkánybőséggel, amint egy-egy lap fordul a naptárban...”

De itt már újra a nosztalgia lépett a jelensajnálát helyébe, Krúdynak az az alapszemlélete, hogy az élet akkor lehet boldog és jó, ha alkalmas arra, hogy irodalomná váljon. A jelen éret szüljön olyan alakokat, akik képesek regényhő-

sökké válni. Mert mi mást is jelenthetne az adventi jegyzet utolsó sora? – „Hová lettek azok az emberek, akikről a regényeket írták?”

Meghatározó írása volt A fájó szív országa, mely ugyancsak a *Magyarország* hasábjain jelent meg 1922 tavaszán.

„A régi Magyarországnak alakját a térképen nézhettük akár gömböcnek, akár kulacsnak, mindig volt elegendő magyar ember az országban, aki testi külsejével megközelítette a disznósajt vagy a klipit-klapatórium (kulacs) formáját. (...) A mostani Magyarország térképi alakját az anatómiában találjuk. Ilyen formája van a nagy betegségben formáját veszített szívnek. Csak kellő oldalról kell szemügyre venni a kis Magyarország térképét, megtaláljuk rajta a fájó, kihagyogató szív alakját” – fogalmazott az említett cikkben.

Vigasztalni akart azonban, az elkese-redettek csüggedést oldó vigaszával, a lelkek békéjének ígéretével, a szebb jövő reményével. De mérhetetlen ragaszkodást fejeznek ki a sorok, s szinte sírnak a szavak – keserűek, bár az ellenkezőjét mondják – az egész nemzet szenvedte igazságtalanság okán.

„A gyengeség, a fejesztettség, az okatlan siránkozás nem volt soha otthon Magyarországon. És nem vehet erőt rajtunk most sem a balgatag kétségbeesés, amíg a lelünkben él a Régi Nagy Magyarország, amíg nem akarjuk elfeledni testvéreink arcukat, amíg a szívünk dobogásában halljuk olykori városaink, megyéink nevét, amíg emlékszünk erdeink illatára, vizeink pompás ízére, országutaink poros kanyargására, régi határaink szentségére.”

Krúdy: a „Toronyőr”. A *pesti toronyőr* című jegyzetét a *Magyarország* 1921. március 20-ai lapszámában publikálta. A publicisztika – műfaja szempontból – lírai jegyzet, tekinthető azon-

ban egyfajta személyes programcikkeknek vagy ars poeticának is.

E „program” azonban különös hangsúlyt kap azáltal, hogy eleve a hiányt fogalmazza meg – és a lemondást. Ez már a nosztalgia szava, amelyben egyedül az emlékkép szép. Az emlékképet pedig az író magával a nyelvvél, a művészi látomás szövegtestbe formálásával tudja széppé, jelenvalóvá tenni. Krúdy tudta, hogy a „toronyörnek” egyébként lenne most is feladata, ám itt a közösségi szerepből magányos program lesz, és maga megmarad szemlélődőnek.

elviselhetetlenné teszi a szegény toronyőr helyzetét.”– Igaz, Pesten már nincsenek toronyőrök...

Valóságos versprózát olvasunk itt arról (miként annyi Krúdy-írásban – a hírlapi hasábkokon is), hogy mit jegyezhetne fel most a toronyőr az életből. S felmerül benne a kérdés: vajon érdemes-e lejegyezni a szegénységet, a boldogtalanságot, a kiábrándultságot és a középosztály kétségbeesését?

Krúdy lírai hasonlatait zárójeles megjegyzései tették kritikussá, az ironia szép keserűségével.

*Kerekes Elek
Krúdy az író-
asztalánál
(2003,
olaj, farost,
60x80)*

Kiderül, hogy Krúdy számára a világháború nem fejeződött be 1918-cal, vagy pontosabban: 1914-ben szűnt meg valami, amit már nem lehet visszahozni. „Mily jó volna toronyból nézni mindazt, ami hét bibliai esztendő óta körülötünk és velünk történik!” – Természetesen 1914-ben kezdődött a hét szűk esztendő, amit a bőség éve elöztek meg.

Az aktív résztvevő ismét a nyugalomra, a kívülről (felülről) szemlélődésre vágyott, bár tudta, hogy a toronyőr helyzete is nehéz: „Az északi szél megkönnyíti a harangozó dolgát, de

„És a toronyból a város bármely tája felé tekintve nem látunk sasokat, jó égi jeleket! A galambok, amelyek egyes piacok és terek környékén tanyáznak, mint gyanakodóbbak lettek, és mintha kevesebben lennének a Szervita téren is, ahol pedig nagyon szerettek a torony körül keringeni. (Már nem példázzák begyességükkel a pesti asszonyokat, akik felekezeti különbség nélkül galambmelíeek voltak egykor. Soványabbak a galambok, vékonyabbak a nők.)

(...) És a jósnők kéményei se igen ontják a barátságos füstöt, amely azt

jelenténé, hogy gyönyörűbb jövődőt mutat a kártya, szerencsét jegyez a megfejtett álmom, hamarosan gyógyulása várható a betegnek. (Általában olyan különöseket álmodnak most Pesten, hogy ez álmokat legfeljebb eszkimók álmoskönyve fejthetné meg.)

Süvölt az északi szél a torony körül, a toronyőr hiába vizsgálja a napszállat színeit, felhőit, napkelet szeleit, fodrait; a rohanó fellegek mögött eltűnő, meg előjövő álmatlanok csillagát. Hiába néz az égbe, hiába a földre. Jobb is, hogy a toronyőrök nyugalomba vonultak már Pesten.”

A Krúdy „elfelejtett” publicisztikáját válogató Kelecsényi László az *Öreg szó az ifjakhoz* című kétkötetes tárcagyűjtemény utószava (*Krúdy Gyula, a pesti toronyőr*) szerint az író tényleg annyira toronyörként, inkább regényalakként kell elképzelnünk: „...gyertyafény mellett önmagát az öröklétbe átálmódó regényalakként”.

Hiszen talán nem véletlenül bolyongott Krúdy is e világban úgy, mint tipikus hősei, Rezeda vagy Szindbád – önmagáról mintázta azokat, s magát is egy képzeletbeli irodalmi lovag eszményképéhez igyekezett idomítani. Miként a valós irodalmi hőseit (íróportréiban), történelmi alakjait (regényes korrajzaiban) úgy festette le, mint akik a valóság és a képzelet mezsgyéjén léteznek: egyszerre álmodnak és élnek (Ady Endréről és Bródy Sándorból tényleges regényhőse lett).

Krúdy az a művészkrónikás volt, akinek bármilyen működésbe hozhatta a fantáziáját. Az irodalom és az élet egy volt számára, és mert a publicisztikát szintén az irodalom rangján képzelte el, az újságíró Krúdyt az újságíró-társadalom toronyőrének is tekinthetjük. Ám azzal a megszorítással, hogy az ő publicisztikájából nem úgy rajzolódik ki a történelem, mint egy szokásos dokumentum-

gyűjteményből, hanem ő előbb a lélek térképét rajzolta-álmodta fel a hasábokra, abban helyezte el az időt, majd ezzel a képpel szembesítette a jelent, a jelen eseményeit.

Elődjei, társai és követői között a legnagyobbak voltak. Amikor Arany Lajos kétkötetes publicisztikai szöveggyűjteményt szerkesztett a Kölcey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola kommunikáció- és médiaszakos hallgatói számára – ez egyúttal ékes tanúsága annak, hogy legjobb publicisztikai hagyományunk a szintizta irodalmat képviselte –, nem véletlenül adta a *Toronyőrök* címet vállalkozásának. Az első kötet bevezető tanulmányában (*Műfajgazdaság és többműfajúság a klasszikus sajtóban*) így magyarázta a könyv címét:

Amellett, hogy Bálint György *A toronyőr visszapillant* című óriási publicisztikai gyűjteménye volt az ihlető, a Krúdy-szereppel is azonosulni tudó, az örökséget részben folytató Márai szintén megkapta „a Mikó utcai toronyőr” titulust, de Szabó Lőrinc is utalt Goethe Faustjának toronyőrére Móricz-búcsúsztatójában: „Arra születtem, hogy nézsek, az volt a sorsom, hogy lássak, és akármilyen volt az élet, végeredményben mégis gyönyörű volt.”

Kelecsényi László tehát előbb akár a Krúdy-regényvilágból is élénk képzeltető alakként jellemezte az író, aztán ezt olvassuk: „Mégis, leginkább toronyőr ő. Aki kávéházi, kocsmai asztaloknál csendes megfigyelőként üldögélve, majd szerény írószobájában papíros fölé hajolva megörökítette a magyar glóbusz legkülönfélébb alakjait és eseményeit. Krónikás, aki történelmi regényt keveset írt – magát a történelmet írta.”

A képzeletbeli torony megtelt az írói dokumentumokkal, s immár a harmadik, a teljességre törekvő életműsorozat fedi csak fel a Krúdy-titkokat, benne az összességében figyelemre méltó publi-

cisztikai teljesítménnyel. Hiszen azokat a korábbi válogatások gyakran éppen az úgynevezett „napi aktualitások” miatt mellőzték, ám az már eddig is kiderült, hogy a napihír Krúdy számára nem az egynapit jelentette, hanem az alkalmat a művészileg is maradandó tollgyakorlatokhoz. A tárcák és a színes emlékezések csak a megjelenés kényszere végett viselték el az újsághasábokat.

„A publicisztika jobban ki van szolgáltatva a napi politikai aktualitásoknak, a hétköznapi történéseknek, mint a szépirodalom” – fogalmazott Kelecsényi, utalva arra, hogy Krúdy sem tudta kivonni magát az aktuális közhangulat hatása alól. Azt is megállapította, hogy „a mesterségesen szított háborús hangulat csak rövid ideig befolyásolta Krúdyt, később egyike lesz a háború következményeit együtt érző részvétellel ábrázoló íróinknak. Ugyanezzel az érzékenységgel és beleélő készséggel áll az 1918–19-es forradalmak mellé.” S ide sorolhatók azok a cikkei is, amelyeket a korábbi életműkiadások mellőzni igyekeztek: a Horthy Miklós hatalomátvétele után keletkezett írásai, illetve a Trianon sebével foglalkozó tárcái.

Egy hitelesebb Krúdy-kép megalkotása jegyében fogalmazta meg Kelecsényi László, hogy „Krúdy Gyula nem volt se jobboldali, se baloldali. Író volt. Csakis író, semmi más. (...) Írta azt a világot, amelyet maga körül látott. Megjelentette azt az elegendő érzéseket kiváltó kavalkádot, amelyet társadalomnak nevez a tényeket szárazon értelmező utókor. (...) Pest krónikása lett, azé a városé, amely egykoron, a millennium idején magához vonzotta, s mint egy öregedő szerelmes asszony, akkor sem engedte útjára ifjú szívű lovagját, mikor végképp romlottá züllött mellette. A régi Budapestről írt hát inkább, befelé figyelve elevenítette föl boldognak tetsző szép és ifjú éveit.”

Az utolsó évtized újságtárcáiból.

Krúdy irodalmi működésének 25. évfordulóját 1925-ben ünnepelték. Láttuk azonban, hogy a pályakezdés – még az önálló kötettel jegyzett szépirói is – korábbra tehető.

Kárpáti Aurél a Pesti Napló 1924. december 31-ei számában köszöntötte – azzal a megjegyzéssel, hogy „1899 végén jelent meg első írása”. Ekkor már a második kötet látott napvilágot *Ifjúság* címmel, az első (*Üres a fészek*) 1897-ben jelent meg, és már 1896-ban első díjas lett egy novellapályázaton. A jubileuminak kinevezett évben pedig harmadik kötetét adták ki, *A víg ember bús meséit*. Mindez nem változtat viszont a méltatás tényén és jellegén.

„Negyvenhat és hetven. Az első az évei száma. A második a könyveié – írta Kárpáti Aurél. – Fordítva is becsületes dolog lenne, de így még szebb. Szinte valószínűtlenül szép, akár az ifjú Szindbád kalandjainak valamelyik megvesztegető fejezete. Nincs már messze a száz kötettől. S ez illik is hozzá, ki méltó örököséül jött az 'ibolyaszemű embernek'. Hiszen mindenki tudja, az irodalomtörténet is, hogy Jókai romantikájának ő a legméltóbb folytatója: *a neoromantika első magyar mestere.*”

Kárpáti jól látta, hivatkozunk cikkbéli megállapításaira, hogy Krúdy nem naiv romantikus, illetve, hogy fölötte áll a múltnak, a jelenből tekint vissza rá, és szemlélete retrospektív. S miként fogalmazott: „Halk humora pedig mindig megéreztetni a közte és hősei között feszülő távolságot. (...) Ha sokrétű, gazdag, komplikált írói egyéniségét egy mondattal lehetne karakterizálni, azt mondanám róla: az Idő költője. Az idő múlását szinte fizikai intenzitással érzi és érezeti. Az óra ingája leng minden sora mögött. S az örök sétáló sima érclapja, míg átvillan sírba hullt évek fölött, megmutatja mindkét oldalát. Az

egyiken az irónia fénye szikrázik, a másikra a melankólia vet borongó árnyékot. (...) És most talán illenék bocsánatot kérni a lírikus hangért, amelybe ez az írás akaratlanul hangolódott. De ezért nem egészen engem terhel a felelősség, hanem elsősorban azt a nagy, férfiasan őszinte, meleg lírikust, akit Krúdy Gyula elbeszélő munkái nem tudnak s nem is akarnak elrejteni.”

Mi igaz ezekből a megállapításokból Krúdy Gyulára? Mondhatni: mindegyik tétel. De ezen nem is csodálkozzunk akkor, ha tudjuk, hogy Krúdy számára az újságírás a szépirodalom egyik megtestesülési formája volt. Csupán egy-egy hangsúly helyeződött át, illetve az arányok változtak.

Az irónia és a melankólia (amit magam inkább nosztalgiának, tehát a hiány felfedezésének, múltból való visszazapótlásának nevezek), párhuzamosan s egymást felváltva, de együttesen, egymást kiegészítve is jelentkezett publicisztikájában. Az újságtárcákban és a kommentárookban, jegyzetekben könnyen felfedezhető lírára számos példát hoztunk. Itt – már csak terjedelmi korlátok miatt sem – a líra nem lehetett oly áradó, mint a regényekben, de sorra kerültek látóterünkbe az olyan bekezdések, sőt teljes írások, melyek – lehámozva róluk a napi aktualitásra való hivatkozást – teljes joggal szerepelhetnek valamelyik Krúdy-regényben is. (Mint ahogy a tipikus alakok, a zsáner-szituációk, a férfi és női szerepekre és habitusra vonatkozó leírások, a jelensíratás és múltidézés fordulatai valóban hasonló módon jelentkeznek a regényekben és újságtárcákban.)

Kárpáti Aurél továbbá „az Idő költője”-nek nevezte Krúdyt: „az óra ingája leng minden sora fölött” – írta. Ám az órainga megállt, amikor a régi Magyarország történelme bezárult. Krúdy az első világháborúban – és az azt követő

forradalmakban – próbálta felgyorsítani ezt az ingajárást, de mint láttuk: rá kellett döbennie, hogy hiába ügvelne toronyórként a jelen forgatagára, számára az óramutatók visszafelé mozognak az időben. Ezek a megállapítások az utolsó évtized publicisztikájára szintén vonatkoznak. Regényeihez hasonlóan a tárcákban, cikkeken is nagyobb szerepet kapott a valóságos idő mellett az úgynevezett fiktív idő, felerősödött az anekdotizmus (Czére Béla ezt az időszakot az „adomává kerekített múlt” kifejezéssel jellemezte).

Krúdy Gyula 1923 eleje és 1932 vége között – bár szaporodó betegségei (máj, tüdő, szív, gyomor, idegrendszer) egyre többször ledöntötték a lábáról, és szanatóriumi kezelésekre szorult, vállalva az átmeneti életmódváltásokat is – folyamatosan jelen volt a napi- és hetilapok hasábjain.

Továbbra is közölte írásait a *Magyarország*, 1924-től (majd 1927-től) egyre több írását adta közre *A Reggel*, hosszabb tárcái jelentek meg a *Magyarságban*, de feltűnt a neve *A Polgár*, a *Pesti Napló*, a *Színházi Élet*, a *Mai Nap*, a *Pénzvilág* és az *Újság* hasábjain is.

Régi költőkről, régi utasokról, régi asszonyokról, régi szerelmesekről, régi idegenekről írt, a hűsvéri utast „a visszatarerő ifjúság utasának” nevezte (*Hűsvéti utas; Magyarország*, 1923. ápr. 1.). A *hamis dollár* című őszi jegyzetében az érzelmek hamisságára figyelmeztetett, miközben itt is összeakaszkodott a múlt és a jelen embere:

„Hamis a világ, hamis a szerelem és barátság – fakadt ki a régi ember, ha keserv és magány panaszt tolt szájára (...) Míg az új ember nem tudja már se a szerelmet, se a barátságot – régen kivándoroltak ők az országból...”

Ez a sokszor cinikus felhangú irónia több írását is jellemzi, bár maga nem lett cinikus, ha mégoly kiábrándultnak

látszott is. A *Farsang utolja a pesti utcákon* című glossza (*Magyarország*, 1924. március 2.) a maskarás vidámság mögött is a szomorúságot, s nem is a szegénységet, hanem az ízléstelelenséget érzékeltette, s különösen a csattanó keserű iróniájára figyelünk fel:

„... Ne mondják, hogy Pesten nincsen farsang. Igaz, hogy kissé szokatlanok jelmezeink, eltérők a régi divatfelfogástól, de utóvégre a madárijeszítőknél is divatba kellett valahá jönni.”

A *dinyfefejú ember* (a piacok dinynekostolójáról szóló) című glossza (*A Reggel*, 1924. július 21.) amellett, hogy hiába kereste a régi gyümölcssevő embert – s igen feltűnő, hogy Krúdy a jelen minden mozzanatában a régit kutatta –, a pillanatnyi mámort is csak illúzióknak hitte: „Szeretnék látni valamit a régi örömeökből, mézédessé vált szájakból...”

Patetikus reménykedés az ország helyzetének jobbra fordulásáról *Az ólomlá-bú sors* (*Magyarország*, 1924. aug. 10.); egy hét múlva ugyanitt szomorkodott amiatt, hogy senki nem pihent e nyáron a szó régi értelmében, ahogy „hajdanában az igazi nyári pihenést elgondoltuk” (*Muladózóban a nyár*), s nem tudtunk felkészülni következő szenvedélyeinkre; s 1925-ben is a „tanító öregséghez menekült (*A múlt idők dicséreti*):

„Néha elgondolkozom magamban, miféle tekintettel, véleménnyel nézgethet körül az ez ember Magyarországon napjainkban, aki nem látta a háború előtti országot!” Magyarázata a jelen kritikája, mely szerint soha nem volt ilyen nagy szükségünk a régi öregekre, a mesemondásra, mint most. – „Mert soha ennyire nem volt szükségünk múltunk emlegetésére...”

S valóban: szaporodtak is az elfeledet-tekről szóló rajzok, egy-egy anekdotikus esemény köré építve fel a tárcaportrét (1926-ból például: *A Pali* – Szapáry Pálról, *A Polgár*, febr. 7.; *A debreceni*

legátus. Rajzolat Benedek Jánosról, uo., márc. 6.; *A lengyel lovag*, *A Reggel*, május 17.; *A bujdosó költő*, *Pesti Napló*, június 27.; *Ady Endre helikoni párbjaja*, *A Reggel*, július 19.; *Októberi honvédek templomában* – az október 6-ai emléknápról, *A Reggel*, okt. 4.)

A *Reggel*ben 1927 nyarán megjelent *Búcsú a szalmakalaptól* című cikkében megfigyelhető az a fajta újságírói módszer, mellyel az aktuális (napi) jelenségtől elindulva, nagyobb történelmi – időbeli és térbeli – távlatokat nyitott meg, de itt sem vetette meg az anekdotát vagy az arra való utalást. Itt a klaszszikus példa Tell Vilmos és a kalap volt: „A pesti Tell Vilmos, az 1927-i nyár ugyancsak a kalapokat vette célba, hogy lelővöldözze az emberek fejéről.”

A szalmakalap kiment a divatból, ám nem is ez volt számára a valódi kérdés, hanem az: hogy mit vesz el tőlünk, mi mindent vesz még el a modern kor? Mindennek okaként a gazdasági helyzetet jelölte meg. Azért divat a kalapnélküliség – írta –, mert ez még a legolcsóbb szalmakalapot is megtakarítja a szegény embernek. Mindezt igen árulkodó tünetnek tartotta a magyar társadalom elszegényedéséről.

„A mi Tell Vilmosunk a szegénység.” Akár ebből a példából is látszik, hogy Krúdy ironikus hangvétele ez időben gyakran erősebbé vált hírlapi cikkeiben a költői megfogalmazásnál. Nem egyszer olykor glosszába illő a befejezés – amire fentebb is hoztam példákat –, itt is: „Majd ha bekövetkezik a görögdínyne szezonja: láthatunk talán kivájt dinnyehéjakat némely fejeken.”

Bár a Krúdy-publicisztikák ironikus mosolyhangja itt-ott tompította a lírikus zeneiségét, az olyannyira jellemző gordonkahangot, egy-egy újsághíresemény (ilyen volt az aradi szobor haza jövetelének terve-híre) megnyitotta benne a nemzeti pátosz érzelmkapuit.

„Egy tragikus látomás a vizionárius Arad, mely pillanatra röppen föl a hazát, nyugtot, pihenőt, kereső magyarok tekintete előtt; és mégis úgy érezzük, hogy a már nem is rejtett, *elapadtnak hitt* könnyek borítják el arcunkat, amikor képzeletünkben megint a szobrot látjuk, ahová apáink sírni jártak.”

Ez a hangnem jellemzi Krúdy kommentárjának egészét (*A magyar szobor megmozdulásáról; A Reggel*, 1927. május 9.), melynek első mondata csupán a kommentárt hívó híralap: „Az aradi szobor tehát hazajön.” Majd rögtön a felfokozott, lírikus áradással, az ünnepeyes hanggal találkozunk („Mély kondulással zendül föl az emlékezet a magyarság elvarázsolt harangjában”), egy költői képpel, mely szerint az aradi szabadságszobor mása ott volt eddig is sok magyar családban, ha csak jelképesen is, „a szív kápolnájában”.

Később a hír háttéréről is tájékoztattott Krúdy: Kállay Tamás saját műkinceseit ajánlotta cserébe az aradi szoborért – „ez a mostani Kállay a régi boldog álmodozók helyett nem gondolkozik azon, hogy az angyalok a másvilágon sarkantyús csizmában és magyar nadrágban járnak –, csak idenyúl egy alig századnyi időbe, a magyarok halálosnak tetsző szabadságharcába, amelyből a legtragikusabb utakon át is elérkezünk a földtámadáshoz, hogy *Aradból nem marad mindig vérző seb, hanem csupán gyászfátyolos emlék*”.

„Gyönyörű apáink panaszos kiáltásai” elhalkulhatnak, amikor a szobor „ideálokat hoz magával”, melyek az új magyar nemzedék számára is példaként szolgálhatnak. Krúdynál most a szobor is ugyanannak a jelképrendszernek a része lett, mint minden alak, típus vagy konkrét személy, szimbólum, ami a régi időket ébresztette. „A régi Magyarország jön a szoborral – írta Krúdy –, igaz, hogy mély gyászban és vértanúsággal,

de *töretlenül, épen, fenségesen*, mint akár a század, amely a nagy emberi ideálokat szülte.”

Kiderül ebből a passzusból, hogy a háborúval megszünt régi Magyarország Krúdy számára nemcsak a magaféle író megélt és visszavágyott, részben fikciós ideje volt, hanem a mitizált eszmények elképzelt történelmi és földrajzi kerete is. Mert ha a jelen nem mutat fel olyan emberi ideálokat, melyek a mesei vagy mondai erkölcsök szerint épülnek fel – hiszen Krúdy világa egyfajta meseerkölcsöt kívánt, ahol nem biztos, hogy mindig a jó és jól, de mindig a jó szándék, a szerelem és az igazság érvényesül –, akkor ezeket az eszményeket a múltban kell keresni, s megtestesítője lett mindennek a „magyar szobor”.

„...amely szobor a maga történetével megifjodást, tragikusságával megkönnyebbedést, mementójával reményt, útra kelésével pedig új légáramlatot hoz a senyvedő, fakuló, vesztő magyarok szívébe. Költői vízió *egy gyötrelmesen felejtő nemzedék előtt. Fekete délibáb*.”

Valós összegzések felé a múltlátomásokkal. Szindbád helyett egy magyar Don Quijote szerepében.

Különösen jelentősnek gondolom a fenti kifejezések belső disszonanciáiban rejlő állításokat – a szövegekörnyezettől függetlenül – Krúdy egész írói habitusának, publicisztikai alapállásának s módszerének megértéséhez is.

Konkrétan a történet (vagy történelem) és megifjodás, a tragikum és megkönnyebbulés, a mementó (vagy emlékeztetés) és remény, illetve az utazás és új ismeret (vagy kaland) kifejezéspárokra gondolok.

Itt kapunk magyarázatot például arra, hogy Krúdy számára a múltba tekintés nem egyenlő a megöregedéssel – éppen a szív (a szellem és lélek) fiatalon tartásához szükséges.

A tragikum és a megkönnyebbülés (a tragédia átélése, a katarzis) a klasszikus tragikumelméletekben szintén velejárója a megtisztulásnak, nélkülözhetetlen kelléke tehát az ép és egészséges életnek (Krúdy ezt még azzal tetézte, hogy a múltban már lezajlott tragédiák újra átélésére ugyanúgy szükségünk van, mint régi dicsőségek fényezésére).

Egyik sem működhet az emlékezet nélkül, az emlékezésben pedig az emlékeztetés, a figyelmeztetés momentumát sem szabad elfelejteni. Mennyire igaz itt az a tétel, mely szerint egy emlékezet nélküli embernek (kornak) jövője sem lehet, nincsen tehát reménye sem!

Végül a szobor remélt útra kelése, az utazás motívuma, az újdonságnak és a változásnak mint alapvető életszükségletnek az igénye, ha nem is általános emberi, létfenntartó szükséglet, azonban az egész kultúrát tekintve az: változás (utazás) nélkül halálra van ítélve a közösség.

Nem beszélve az általa (újra)teremtett Szindbád-mítoszról, mint emberi és művészi modellről: A valóság és a képzelet határán utazva minden lehetséges, de mindennek következménye van, hiszen a megállított idő nem képes megteremteni a jelen mámorát, csupán az álom boldogságát, s amikor Szindbád a valóságban találja magát, még nagyobb a hiány, ezért kell visszamenekülnie újra és újra az álmokba, az irodalomba.

Ezek a motívumok kísérték tovább a szépírói Krúdy-publicisztikát 1927 után is. S még messzebb ment vissza az időben: „Milyen lehetett a mai Margitsziget Szent István idejében? (A *magyar szentek szigete, Magyarság*, 1927. aug. 18.) Majd a „közelmúltat” idézte fel: „Ferenc József rendszerint a déli órákban érkezett Pestre...” (Ferenc József és a pesti utcák, *Magyarság*, 1927. okt. 30. nov. 13.) Két részes írásában újra azt fejtegette, hogy az ország a monarchiá-

nak köszönhette fejlődését. Ferenc József idejében Pest minden szinten Bécs előtt járt „(mintha minden érdemleges dolog e nagy király idejében történt volna, s azóta jóformán nem történik semmi)”.

Az is látszik, hogy Krúdyban nem vált külön a régi Magyarországról alkotott kétfajta kép: egyaránt csábította Ferenc József nosztalgiája, és éljenezte Kossuth emlékezését. Már az „aradi szobor” cikkében is szóvá tette, hogy nincs Kossuthnak szobra a fővárosban, s halála után 33 évvel, a szoborállítás hírére újra tollat ragadott (*A legszebb magyar férfi és a legtragikusabb magyar halott, A Reggel*, 1927. okt. 31.), arra keresve a választ: Kossuth vajon harmadszor is meghódítja-e a magyarságot (1848 és 1894 után). Költői felkiáltásában paradox módon Kossuth ugyanazokat a szép idöket képviselte, mint Ferenc József. „Mindnyájan tőle eredünk [ti. Kossuth-tól], akik láttunk valamit a XIX. századból, és amely gyönyörű századot nem fogjuk többé fölcserélhetni olyan idővel, amelyet magyar gondolat teremthet.”

Talán megbocsátható Krúdy e két, egymással ellentétes irányú lelkesedése. Maga válaszolt erre a *Legyen úgy, mint régen volt* című jegyzetében (*A Reggel*, 1928. jan. 2.): „... nekem nem kell az újesztendő (...) én az elmúlt időtől várok mindent, amit magyar jövődönök lehet mondani”. S ebben nem a személyek, csak az egyes értékek számítottak.

Krúdy (jelképes módon) temette magát: „Minden öregember azzal vigasztalja magát, hogy addig meg nem hal, amíg nem látja meg ismét a múltját.” Ez a múlt jelen esetben „nem ábránd, hanem olyan valóság, amelyet sokáig nem emésztenek meg azok az utánunk következő magyarok sem, akik a maguk szemével mit sem láttak a múlt idöből. (...) Csak a múlt a miénk, amelyet min-

den nap várhatunk, ha összeszedjük gondolatainkat. A jövő – senkié. Az ismeretlenségé. A kiszámíthatatlanságé. A vakeseté. Legyen úgy, mint régen volt.”

Bizony, szomorú ez a kép. Még akkor is (vagy éppen ezért), ha azt bizonyítja, hogy az 50 esztendő s Krúdy Gyula nem is Szindbáddal, hanem a magyar Don Quijote szerepével azonosult.

Régi idők lovagjaként egy letűnt kor eszközeivel s annak eszményeiért harcolt. Nem a regény lépett ki az életbe, hanem az élet menekült a regénybe. Az író menekült az irodalomba az élet elől, miközben azt szerette volna, ha mindaz, amit a valóságban meg-, illetve az irodalomban (a képzeletben) átélt ugyanaz a valóság, csak kétféle megjelenési formája van. Krúdy igazi tragédiája nem a regényéből látszik meg, hanem a publicisztikájából.

Persze, ez a múltba temetkezés tartotta még életben őt. A múlt, az emlékezet adott neki hitet. Az 1848-as forradalom 80. évfordulóján ezért reménykedhetett abban, hogy „talán mégis eljön egyszer megint a magyar ifjúság ünnepe”. (*A nyolcvanéves ifjú, A Reggel*, 1928. márc. 12.)

S a remény szikrája olykor még lángra is lobbant – érdekes módon: ilyenkor a monarchia dicsfényéből vett el ez a láng, saját lobogásához, így Krúdy még önnön visszavágyakozását is némi kritikával tudta szemlélni – mint az *Emlékkönyvbe (Horthy Miklósról)* című lírai vezércikkben (*A Mai Nap*, 1930. márc. 2.). Az elmúlt évtizedek összegzésének sorában például ilyen bekezdéseket olvasunk:

„Mit mondjunk mi, akik születünk a békevilág aranykorszakában, mint az egyik leggazdagabb országnak fiai? Mindig csak a millenniumról, az ezeréves Magyarország dicsőségéről beszéljünk, homokba dugott fejjel, mintha azóta nem történt volna semmi, és nem lát-

tunk volna semmit, mint a ’ferencjózsefi’ idők pompáit?

(...) Mit mondjunk mi, akik láttuk Ferenc Józsefet a ravatalon, amikor a vezérezredek utoljára vették fel piros, aranszalagos nadrágjaikat? Akik hallottuk a nyúlászajú Károlyi grófot a fogadó erkélyéről beszélni, hogy az már nem is volt emberi hang? Akik tudtuk, hogy Kun Béla milyen jelentéktelen ember, és Szamuely Tibor még mint álhírlapíró is rajtavesztett volna egy mindennapos zsarolási ügyben? (...) Mit mondjunk mi, akik láttuk elveszni mindazt, ami magyar volt, és kaptunk érte trianoni békét, forradalmat, népbiztosságot és olyan életet, amelyet elviselni nem tudna többet akármelyik generáció?

(...) Tedd szívedre a kezedet és imádkozz azért a férfiért, aki mindnyájunk nevében bátorságot és erőt érzett magában, hogy ennek a süllyedő Magyarországnak kormányzását átvegye, pedig a tenger még korántsem csillapodott körülöttünk. Élünk! Holott tíz esztendő előtt meg kellett volna halnunk. (...) Élünk! Kicsinyke földön, csak egy kis őstanyán a világ nagy rengetegében, ahonnan sóhajtvá nézzük elkobzott birtokainkat.

(...) Életünket köszönjük Horthy Miklósnak.”

Aztán mégis a búcsú hangjai erősödtek fel ismét. Még egyszer számba vett az író néhány régi dolgot, megállapítva róla, hogy ez volt az utolsó (*Az utolsó idealista – Pollák Illés emlékére, A Reggel*, 1930. szept. 22.; *Az utolsó rövid szoknya, A Mai Nap*, 1930. okt. 12. De magát is az utolsó kategóriájába sorolta, amikor aláírásként az „*Óbudai Remete*” szerepelt a cikke alatt (például: *Úrnapján és fiákeren, A Mai Nap*, 1931. június 10.; *Budán mindenkinek van egyenruhája*, uo. 1931. aug. 7.)

Az órainga tényleg megállt. Az emlékkönyvbe írt sorok alkalmi remény-

nek tekinthetők csupán – habár ez még egy újabb ok volt a hallgatásra, amely Krúdyt később övezte, illetve az utókor cenzúrájára, amiért nem ismerhettük meg Krúdy igazibb arcát – például a publicisztikák révén – az életmű csonkított kiadásaiból.

„Az egész régi világ, amelyet megszokni, megszeretni módunkban volt, a békevilág Magyarországa valóban, az angol mondás szerint, szinte egy nap alatt halt meg közöttünk, mint az ajtószög. Jóformán semmi sem maradt meg a régi időkből...” Legfeljebb Halottak napján gondolhatunk vissza rájuk – olvassuk *A Reggel* 1931. november 2-ai számában (*Budapest, 1931. nov. 1.*)

„Napjainkban a temető az a hely, ahol még valamit láthatunk elpazarolt régi életünkből. A holtak földje őrzi emlékeit egy soha vissza nem térő életnek. Itt az elmúltak, elfelejtettek, világból kimentek társaságában lesütött szemmel, vádoló lelkiismerettel, magukra eszmélve járnak az élők. Milyen világot pusztítottunk el! Mily mennyországból pottyantunk le a pokol mélységes fenekére!

(...) A tékozló ül ily koldusszegényen, bűnei tudatában, tehetetlen lélekkel a nyomor fölött. Minden sírkő egy szemrehányás. Ha a halottak visszatérnének, nem találnák meg házaikat.”

A felismerés, hogy hiába is várni a múlt visszatértét, egyenlő volt a lemondással. Krúdy mégis keresett valamilyen magyarázatot. Hogy van-e megoldás. Szembesülnie kellett azzal, hogy az idők megváltoztak, és nem lehet úgy élni, mint régen.

Arra, hogy Krúdy szerette volna megérteni az új időt, még ha alkalmazkodni nem is kívánt hozzá, ismét egyik (utolsó) publicisztikai írásából kapunk „bizonyítékot” (*Beszélgetés Kállay Miklós-sal egy vidéki cukrászdában, Újság, 1932. okt. 22.*).

A megértési (értelmezési) kísérlet jellegére utal, hogy egy korábbi emlékéhez nyúlt vissza, egy néhány évvel korábbi „(talán tíz esztendeje)” nyíregyházi tálalkozóját idézte fel a fiatal, szabolcsi főispánnal (habár a tárca természetesen fiktív beszélgetésnek is tekinthető).

„– Nem lehet a régi ellenállási politikát folytatnunk – mondta Kállay. – (...) Már nincsenek Habsburgok, akikre minden rosszat rá lehetne fogni, mint az egyszeri ember a nem szelelő pipájára. (...) Kedvünk szerint nem szidhatunk igazában senkit, aki személyében oka volna a viszonyoknak (...) ha már káromkodhatási kedvünk van: csak magunkat szidhatjuk. Ahhoz pedig nem vagyunk még erősek, hogy belássuk a hibáinkat. (...) Pedig hozzá kell szoknunk az idők változásához...”

(...) A múlt időhöz ragaszkodó ember vagyok, mint minden Kállay, aki ezen a darab földön ezer esztendeje élt, de biztos érzésem, hogy nem szabad egészen belemerülnünk se a múlt idők álmosító ködeibe, se a régi aranynapok sütkérezéseibe. Újulnunk kell az idővel.”

S mikor azt hinnénk: Krúdy önkritikája, beismerése mindez, a Kállay Miklós szájába adott érvelés, az író valóban megteszi vallomását, csak hogy abból az derül ki: hiába elfogadható a Mit kell tenni? kérdésre adott válasz, ő tudatosan döntött a belátó cselekvés helyett a várakozó tétlenség mellett.

„– Azt hiszem, hogy tudnám, hogy mit csináljunk... – olvassuk a választ. – Talán elsősorban azt, hogy ne váljunk se Rózsa Sándorokká, se Oblomovokká, mert ezeknek régen elmúlt az idejük. De most hazamegyek, Kállósemjénbe, mert ott az őszi szántás folyik. A gazdának ilyenkor otthon kell lenni.

(...) Ő elment őszi szántást nézni Kállósemjénbe, én Pestre jöttem Oblomovnak.”

IRODALMI ÉLMÉNYBŐL LETT KÉPI ÖNREFLEXIÓK *KEREKES ELEK FESTŐMŰVÉSZ KRÚDY-SOROZATÁRÓL*

Kerekes Elek nyíregyházi festőművészre háromszor figyeltem fel. Előbb a Debreceni Országos Nyári Tárlatokon való szereplésére, ezért is hívtam meg őt a szolnoki Tiszaligeti Művésztelepre 2002 szeptemberében. A meghívást elfogadta, igaz, csak néhány napig tudott maradni, mert utazott onnan Rómába egy kiállítására. Csak akkor tudtam meg róla, hogy hallássérült (enyhén beszédhibás is) – képeiben azonban az érzékek minden szintje kinyílik, a látomásban nemcsak képélmény, hanem zene és költészet is van.

Ezért sem volt aztán meglepő (a figyelem harmadik stációjaként) az íróniára is hajlamos, ám roppant belső szépség-feszültségeket hordozó Kerekes Elek Krúdy-sorozata, amelyet 2003-ban mutatott be először Nyíregyházán, a Krúdy Vigadóban, majd teljes anyaga szerepelt 2005 nyarán Budapesten, a Belvedere Szalonban. Ennek részleteit vitte el (más képeivel együtt) a szolnoki és soproni kiállításaira, s 2006 végén tovább is fogalmazta a sorozatot a régi Nyíregyháza valós és fikciójában újraírt emlékképeivel (az anyagot a Pál Gyula Teremben láthatták az érdeklődők).

Jánosi Zoltán Kerekes Elek Krúdy-festményesorozatának 2003-as debütáló

kiállításán a festőművész „szivárvány-beszédéről” szölt – közölte ezt a szöveget a *Partium* című folyóirat is; az ugyancsak irodalmi inspirációk ösztönözte nyíregyházi sorozat megnyitója pedig a *Spanyolnátha* című internetes irodalmi portálon érhető el).

„A bennünk lakó ördögök és a mindenség vasmarka ellen” küzdő szeretetet és művészetet felmutató szándék „az író életművéből, sorsából kiragadott eseményekről, álmairól, hőseiről, sőt érzelmeiről és gondolkodásáról festett képekkel a 2003-as év karácsonyának egyik legnagyobb kollektív ajándékozójává lépteti elő a festőművészt” – fogalmazott Jánosi.

S hozzátehetjük: ennek a gesztusnak azóta is örömcsiklandó a hatása.

Kerekes Elek a Vörös postakocsi I. című képe előtt a Pál Gyula Teremben

Tudjuk, hogy Krúdy Gyula alakja és életműve megihlette már nemcsak az író társakat (például Márai Sándort) hanem a társ művészeteket is (maradandó alkotás a magyar filmművészetben a Szindbád), mellettük a képzőművészek sora merített ebből a végtelenül gazdag világból. A szobrokon túl (Varga Imre) számos festmény utal erre – csak a *Néző Pont*ban mintegy tíz ilyen munkát mutattam be az utókor emlékezetéből (például Horváth János és Sz. Gáspár Ágnes pannóit, Égerházi Imre festményeit, Szilágyi Imre exlibrisét, Baráth Pál grafikáját, Andics Árpád Mészáros Dezső szobra nyomán készült fotógrafikáját).

Továbbá a Latonovits által életre keltett Szindbád-figurát szintén több festmény idézi meg – például Józsa János, Tamus István, Burai István, Turcsányi Béla művei – a debreceni Latinovits Kávézóban. Most pedig Katona György rajza mellett Kerekes Elek sorozatából villantok fel néhányat (érdekességként megjegyezve, hogy Katona és Kerekes éppen az említett szolnoki művészta-
borban ismerkedett meg egymással).

Jánosi Zoltán azért említhette, hogy a képzőművészet Krúdy-transzponálásába Kerekes Elek úttörő módon lépett be, mert egész sorozatot szentelt az írónak és műveinek. Így ez a sorozat – annak jellegéből adódóan – „már nem egyedi, elszigetelt Krúdy-motivációkat tükröz, hanem egy teljes világképet, táj-, ember- és történelemértelmezést”. És azt is szinte természetesnek vesszük, hogy ez a festői világon belül és annak határain túlmutató komplex értelmezés, „a legtágasabb írói egészre mutató körkép-illusztráció” éppen Nyíregyházán, Krúdy útra bocsátó városában született meg.

Kerekes Elek a felnevelő, primer forrásokhoz zárándokol, „amikor Krúdy tekintetén át varázsolja-villogtatja vissza az időből a rég halott dámát és gavallérját a tavon siklató csónakot, a Vigadó

épületének már-már emberarcú, 'vén svihák' portréját, s vándoroltatja át ezen a tájon a vörösből zöldbe váltó, majd a sóstói erdő fái között végképp eltűnő postakocsit. A kor modern Noé bárkájaként működő fedélzetén egy teljes kor hőseivel: asszonyaival, uraival, hajviseletével, ruházatával, a kocsis derekának az íjakéra emlékeztető hajlásszögével, lovainak abrakillatával. Színeivel pedig Krúdynak elsőként a Nyírségben megpillantott s műveibe az itteni égről áthajlított szivárványát ragyogtatja ránk újra, azt a tüneményt, amit az író a maga által megszürt és megértett, a széppróza síkján elemzett, keserűségekkel teli valóság és egy méltóbb emberi élet esélyei közé emelt.”

Kerekes Elek a tündöklést és a fájdalmat egyszerre ragadja meg Krúdyban, s a festészet nyelvén is költői módon teszi ezt, például metaforákkal, tónusrímekkel, kompozíciós ritmussal, illetve a szimbolizáción kívül allegóriateremtéssel is, miközben „az egész, képekbe fogott mű, hol erősebb, hol halkabb akkordokkal, muzsikál, zenél”.

*Kerekes Elek: Vörös postakocsi I.
(2003, olaj-farost, 70x140 cm)*

S ebből a zenekarból talán a legerőteljesebb – az elfojtott vörösei ellenére is nosztalgikus csönd viszonylatában „hallható” – módon érezzük ki a gondonkaszót. (A Krúdy Gyula 100. születésnapjára 1978-ban megjelent, Krúdy Zsuzsa által az édesapa írásából összeállított „önéletrajz” nem véletlenül kapta éppen a *Gordonkázás* címet...)

S ez a hang illet Kerekes Elek monumentális mementójához is, melyet az író halálának 70. évfordulóján mutattak be. Kerekesnél a színekből gondolat lesz – figyelmeztet Jánosi –, a foltokból, hiányokból, az egymásba olvadó csöndekben pedig filozófia, aminek nemcsak felismerésére, hanem érzékelésére is tanít a festő. „S miközben Krúdy figuráit, arcait, a Krúdy pillantásaiba fogott régi Nyíregyházát festi, még szélesebbre tárja a Krúdy-befogadásnak azokat a mind izmosabb karjait, amelyek az utóbbi évtizedekben, különösen az utóbbi években fokozott erővel nyúltak, immár a városfalakon belülről, Krúdy Gyula örökségéhez. S így lényegében azt a munkásságot folytatja az ecsettel tovább, amit Katona Béla irodalomtörténész tett a pályát elemző tollával. S a város Krúdy-emléktáblái, műemlékei, így a legfrissebb remekmű, Varga Imre szobra mellé immár méltón állíthatók oda Kerekes Elek képei is.”

Talán nem is múlhat el nap számára egy jó könyv nélkül, igazi olvasó ember, akinek nemcsak kikapcsolódást nyújt az irodalom, de szerves része az életformának, így festői létezésének is, feltöltődés, ihletforrásként szolgál – így a Krúdy-képek esetében is. Mint kiderült fentebb: nem cselekményt ad vissza, hanem hangulatot rekonstruál, egy aktuális (és gyakran személyes) reflexiót érzékt meg a világból jövő ingerekre. S ezek az ingerek (akár külső látványból fakadnak, akár gondolati vagy érzelmi síkon érik a művészt) egyszerre reflexív, önreflexív és kritikai képekké válnak.

Kerekes Elek emlékei szerint gyermekkorában is jó szeme volt a képekhez, de kezdetben még építész szeretett volna lenni. Mégis egy harmadik „művészet” útján indult el, Miskolcon könyvkötészetet tanult. Közben rajzolt és festett, szívesen készített (könyv-közelben maradvá) papírdúcokat. Az első emlékezetes hatásokat a magyar képzőművészetből Aba Novák Vilmos, Csontváry, Gulácsy Lajos és Kondor Béla tette rá. Majd Kokas Ignác, aki a Képzőművészeti Főiskolán tanított, és Gerzson Pál, aki a tanszékvezetője, Klimó Károly, aki a mestere volt. S ne feledjük: megpróbálta magát a szobrászatban is – maga ezzel a hatással szintén magyarázza egyik, az absztrakció és a figurális között elhelyezkedő törekvését, mégpedig: hogyan lehet alakokat képezni a különböző geometriai formákból.

*Kerekes Elek: Szindbád vacsorája
(2003, olaj-farost, 50x50 cm)*

Több mint hat év előtti személyes emlékeimet felfrissítendő, utána kerestem a világhálón. Bár egyfajta szemérmesség tükröződött abból, hogy Kerekes Elek nem propagálja túl magát (a nyíregyházi virtuális galériában is csak a

neve szerepel), mégis volt szerencsém olvasni egy vele készült interjút – Gucsa Magdolnától *A múzsa csókja* címmel (*index. szabolcs.net*). Ebben nem röstellte bevallani, hogy nem egyszer fényképről fest, pontosabban ennek a kijelentésnek a magyarázatát a magam részéről úgy értelmezem, hogy a fotó segíti a benne rögzült lelki kép előhívását. Vizuális gondolkodásának egy másik eszköze ez, a technikai segítséglet csupán pontosít, vagy éppen továbbgondolásra készítet, mint maga az inspiráló irodalmi alkotás.

Krúdy esetében a hangulati kép rögzült benne, az írófikcióból újrateremtett látomással folytatott egyszerre csöndes és extatikus párbeszédet. Igaz, bizonyos képsituációk megfogalmazásához valóban használta a fotót (*Krúdy Gyula az íróasztalánál*) és a filmet (*Szindbád vacsorája* – melyen a helyét nem leő romantikus hajós nem Krúdy, hanem a Szindbádot megszemélyesítő Latinovits Zoltán látható). Az irodalmi élménykép azonban valóban szinte úgy ég bele a lelkébe, mint annak a modellnek a képe, aki nemcsak a festőfantáziáját, de az érzelmeit is mozgósítja.

De nem is lehet ez másképp. Kerekes Elek nem a Krúdy-műveket festette újra, hanem azt a hatást, amit a Krúdy-élménykör benne keltett. A hatás egyszerre érzelmi és gondolati, melynek középpontjában természetesen a férfi és nő kapcsolata, örök-feloldhatatlan vonzása s taszítása áll. S ehhez kiváló „alapanyag” volt számára Krúdy világa, hiszen a konkrét élmény eleve álomszerű formában jelenik meg Kerekes más tematikájú festményein is. Ahogy Aszalós Endre írta róla (a 2005. június 4. – szeptember 1. között a Belvedere Szalon Galéria és Aukciósházban rendezett kiállítás kritikájában, az *Art-Press* magazin 2006/6. számában):

„Bár mesterétől útravalóul kaphatta a festői ösztönök által vezérelt szín- és formaalakítás automatizmusát, a dinamikus és kontrasztáló festés feszültségeket teremtő dramatikus lehetőségeit, ezek alkalmazásával csak esetenként (...) sáfarkodott. Választott tematikájához igazodóan érzékenyen lírikus, inkább halk szavú és tónusaiban egységesre tompított kolorizmust alakított ki (...), miközben motívikus formarendjét (szereplőit) a választott homogén környezethez alakította.”

*Kerekes Elek:
Vöröslámpás házban
(2003, olaj-farost,
60x80 cm)*

Aszalós joggal teszi hozzá, hogy a tónusok tompítása, az „imbolygó formagesztusok” – mintha magát Kerekest látnánk – vagy a „csendességbe halkuló jelenetezés” éppen arra szolgál, hogy a Krúdy-művek érzékenységét adja vissza a képen, „a festőileg átértzett költőiséget”. Ehhez – mintegy lehetséges előképet – a kritikus Gulácsy Lajos példáját idézi (Kerekes maga is beszélt egyfajta korábbi Gulácsy-hatásról), a „szuggesztív morbiditás” helyett azonban sokkal erőteljesebbnek érezzük a „szimbolikus gondolkodást”.

Magam inkább allegorikus továbbgondolást írnék – mint fentebb utaltam erre. Egy olyan festői szemléletmódot gondolok Kerekes Elek (s különösképpen a művész Krúdy-sorozata) sajátjának, amelyben a szimbólumnak bár van helye és szerepe (például borospohár,

toll és papír, megterített asztal, vörös postakocsi, vöröslámpás ház stb.), az alteregók nem egyszerű, szimbólumképzésre is alkalmas metaforában jelennek meg. A ráutalás mozzanatából folyamat lesz, a jelzett szituációból kibontott hangulati teljességben, a kifejtett, érzelmileg magyarázott képben az alaphasonlat (s nem kevésbé a fikciós hasonmás) a nosztalgikus távolságból is aktualizálódik.

Ezért nem (s ezért sem) beszélhetünk Kerekes Elek festészetében valamilyen romantikus visszatekintésről vagy idilli nosztalgiakeresésről, inkább – az alteregók aktualizálása és számos perszifikációra alkalmat adó volta miatt – ízig-vérig modern festészetről.

Csak éppen Kerekes Elek ehhez a nehezebb utat választotta.

A TORONYNAPLÓ oldalairól

Megmentett versek II. – KEREKES ELEK apropóján is – (január 16.)

2002 szeptemberében második alkalommal szerveztem a szolnoki Hotel Tisza Kft. által működtetett tiszaligeti motelben a Tisza Művésztelepet, ahová a helyi művészek mellett Jász–Nagykun–Szolnok, Bács-Kiskun, Hajdú–Bihar és Szabolcs–Zatmár–Bereg megyéből, valamint Kárpátaljáról összesen 18 alkotó fogadta el a meghívást, köztük a nyíregyházi Kerekes Elek is élt a lehetőséggel.

Persze, a Lipóczki János tulajdonos által felajánlott két héttel, teljes ellátással, anyagköltséggel nem tudott mindenki egyformán élni. Az ifjabb Meggyes Lászlóék csak ki-kilátogattak a 'szigetre', Komiszár János csupán belekóstolt a szolnoki Tisza párájába, Petkes József és a munkácsi ukrán érdemes művész, Micska Zoltán félidőben továbbutazott egy másik művésztelepre. Baráth Pál a már megkezdődött gimnáziumi tanítás miatt – hogy ne legyen hűtlen az előző esztendőhöz – úgy volt jelen, hogy két képet küldött: a *Kézfogót* jelképes térítés ellenében és a szerintem életműdarabnak számító *Költő és múzsája* című festményt a szolnoki művelődési központban rendezett záró kiállításra (a remekművet azóta is várom vissza, magam legalábbis nem tudok róla, hogy megkaptuk volna. Együttműködésünk és a sorozat megszakadt, Szolnokról nem kerestek, pedig mintegy 70 egészen jó műalkotással gyarapodott a szálló...)

Mivel már én is tanítottam, csak néhány alkalommal utaztam Szolnokra, de még volt szerencsém elérni Kerekes Eleket, mielőtt Olaszországba hívta volna művészi

kötelezettsége. Katona Gyurival és Elekkel – ők ketten jól összebarátkoztak – a híd alatti kiskocsmában beszélgettünk némi sör és unikum mellett, s a környezet korántsem tüdőbarát jellegét mi csak tovább fokoztuk. Lassan már fel sem tűnt, hogy Elekhez nem célszerű suttogva beszélni, s az olykor nehézkesen formált szavak csak még kedvesebbé tették ezt a humorra is érzékeny (s amúgy szintén érzékeny), igen művelt és csupa-szív embert.

Beszélgettünk a nőkről, az irodalomról, a művészetről – mi másról is lehetne egy kocsmában?! (Talán a pincérnő miatt, s hogy egy költő két festővel megint nem tudja megváltani a világot.) Lobbant a gyufa lángja, három szín: alul kék volt, ahogy izzott, vörös, a csupa-láng sárgában táncolt. Elek valami olyasfélét mondott, hogy ha valaki megbántja őt a nézésével, ő belefesti ezt a szomorúságot is egy képbe. De lehet, hogy mást mondott, most már csak abból i kis töredékből próbálok vissza-idézni, ami a kirongyolódott papírmappám hátsó oldalán megmaradt.

A gyufalángot (és a találkozást) rögzítő verset egy külön lapra írva Kerekes Eleknek ajánlottam. Ő pedig ennek a reprodukciónak az eredetijét küldte el cserébe. Jó hat éve nem találkoztunk, de nekem a képről minden nap eszembe jut.

Három színről néhány sorban

Csillan
három szín.
Minden
fény csak csíny.
Csúnyán
néztél rám?
Képed
leszek ám!

Sárgát
villansz, és
mosolyod
lesz majd kés.
(Vörösen
folyik át
szíveden
a világ.)

S hogy lesz
majd tűz, kék?
– Ha nem érted
mi a szép,
csak teszed...

*Kerekes Elek festménye Szoznokról,
2002 szeptemberéről*

(Ugyanezen a rongyos papírmappán találtam még néhány verses feljegyzést. Egy évvel korábban külön ciklusom született itt: a legtöbbet a szobatárs, Katona György képei ihlették, de Szőnyi Sándornak szintén ajánlottam egyet a mézes pálinka mellett, Burai Istvánnak, Baráth Pálnak... – a többségük megjelent. A Katona-versválogatás – amit közös monotípiá- és verskézirat sorozattal gyarapítottunk – egy része a művész katalógusában látott napvilágot, nagyobb fele két példányban kötött könyvecskébe került.

Az *Öreg fák ölén* a Tisza-parton íródott, míg Komiszár János festett mellettem, de két nap múlva, szeptember 20-án Gyuri születésnapjára vacsoráztam vele. A másik töredékre nem is emlékeztem. Ahogy újraolvasom: biztosan fáj a világ bennem, vagy csak azt képzeltem, mindenesetre nem érezhettem valami túl jól magam, legalábbis, amíg a szerep tartott.

Mert a vers olyan, hogy gyakran csak egy érzést rögzít, ami nem is biztos, hogy valóságos. Igaznak igaz, de nem kell azt gondolni, hogy a költő pontosan olyan, mint a verse. Szeret játszani. A verse játék, még ha úgy tűnik is: milyen nagy igazságot mondott.

Öreg fák ölén

Csilló víz partot mos.
Csónak hús s megfodroz
minden esti fényt.

Vijjog hét vadlúd, száll,
lelkünk míg átkószál
harangos reményt.

Templomból zúgattak,
bánatot bűgattak:
frigyét vagy halált.

De nem volt semmi bű,
se báj... De benne tűz:
hétszárnyú madár.

Szépülnél, mint kő köt
hozzá az időhöz,
s csurran ölnyi fény.

Csókolnád víz fodrát;
lennél csend – s csilló ár
oreg fák ölén.

Lett volna egy...

Lett volna egy álmom,
mikor gyöngé voltam,
hogy kívánni merjek.

Most mannaként gyűjtök
magamba minden
szidalmat. –

Most örülni kell
annak is, ha vernek.

*(2002. szeptember 20-án,
Szolnokon)*

Egyre bölcsebb...

Egyre bölcsebb minden hajnal.
Egyre csöndesebb a vér.
Megyünk lobbanásnyi jajjal,
hogy tarkón ütött a dér.

Erőtlenebb ősszel minden,
bár ezer arany dalol.
Friss avarhoz bú az Isten
– elbukom, s ő átkarol.

Elbotlom egy harmatcsöppben –
egyre bölcsebben megyek.
Homlokomról angyal röppen,
közel vannak az egek.

Hajnal volt, és volt egy álmom,
csókba forrt a virradat.
– Én sem, te sem, büszke párom,
nem leszünk csak egy adat

a fejfán.

(A Komiszár János akvarelljeihez írott versek java része megjelent a *Színekre szavak* című közös kötetünkben. A kimaradt lapok kusza kézirat-vázlataira a legváratlanabb helyeken bukkanok rá – erre itt, fenn: egy tojástartó alatt a konyhaszekrényben; mosolyogtam is rajta, hogy lám, ezt költöttem... János műtermi gyűjteményében biztosan van konkrétabb, képszerű nyoma is a kísérletnek.

Az alábbi verset őrző fecnin nem volt dátum; 2000–2001 tájékán Hajdúszoboszlón, a Cívus művésztelepen születhetett – egy olyan dossziében bukkantam rá, amelyben több, itt dolgozó művésznek dedikált, s azóta itt-ott közölt versem volt –, vagy ugyanebben az időszakban a Kortárs Art Expón játszottam a szavakkal...)

(...)

Néha úgy állunk meg a járda szélén
– két gond és sóhajtás között –,
mint kőkereszt, márványtestű fiú,
kinek vállára rigó költözött.

Nem vagyunk madárijesztők.
Naponta csicsergik homlokunkat,
de mi arra a madárra váránk,
ki vállunkra teríti a múltat,

mint hófehér, moocsoktalan köpenyt,
mit most hoztak el a patyolatból.
Leengedjük kezünk, s a földre nézünk,
hol millió varangy karattyol.

(Az alkalmi költői játékban néha azzal tett próbára a „megrendelő”, hogy olyan, egymáshoz nem illő szavakat válogatott „lírai alapanyagként”, melyek nem versebe valók, s megnehezítik a „költő” dolgát. Ilyen szó volt itt a kereszt, a patyolat és a varangy...)

**SZISZÜPHOSZ GYŐZÖTT:
MEGJELENT A DEBRECENI IRODALMI LEXIKON**

Bűnös hiányt pótoltt Bényei József egyszemélyes vállalkozása

(Bényei József: Debreceni Irodalmi Lexikon. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2009. – 432 B/5-ös oldalon

A kiadási év megjelölését nem találjuk, dedikált példányt magam 2009. január 12-én kaptam, s a hivatalos bemutatóját január 18-án rendezte a kiadó a Szabó Magda Könyvesboltban. Debrecen irodalmi lexikona azonban már 2008 karácsonya előtt megjelenhetett – figyelmet elkerülte, miközben már több interjú (a hajdúszoboszlói *Szókimondó* kulturális folyóiratban vagy a *Méliusz Rádió*ban és a *Lícium Médiaportálon*) beharangozta elkészültét.

Az író ember egy irodalmi lexikon áttanulmányozását (természetes hiúságból adódóan) saját szócikkével kezdi. S bár Bényei József még jó időben kért adatokat tőlem is munkájához magamról – mivel saját dolgom helyett többnyire mások ügyeivel foglalkozom – a határidőről lemaradtam, a kért szempontokat és bibliográfiát csak a nyomdába adás után adtam át.

A személyemre vonatkozó körülményekkel csupán azért foglalkozom, mert ezzel is Bényei vállalkozásának hiteleségét kívánom alátámasztani: az igen megtisztelő több mint fél oldalon minden adatszerű és – műfajokra, stílusra, tevékenységi körökre és értékvonzódásokra hivatkozó – orientáló információ szerepel (beleértve ezt a „debreceni irodalom történetében egyedülálló” folyóiratot is). Tehát: ha a legérzékenyebb ponton maximálisan elfogadható a mű, nincs okom feltételezni, hogy egészében ne lenne az.

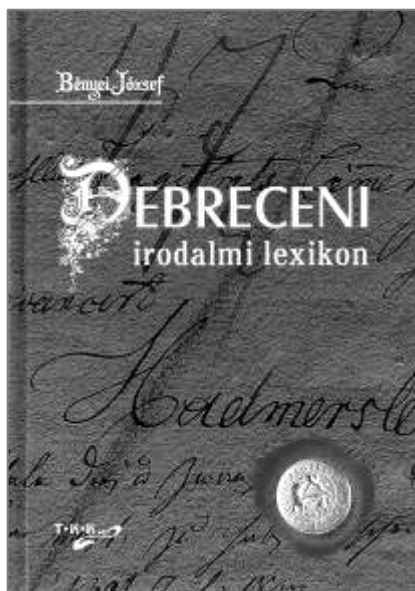
Pedig sziszifuszi munkát végzett Bényei József – ami számomra az egész

életmű alapján egyáltalán nem meglepő. Színházigazgatóként és kulturális újságíróként, majd napilap főszerkesztőként is bevonult a debreceni művelődés történetébe, de lírikusként szintén tiszteletre méltó helyet foglal el a kortárs magyar humánunköltészetben. 11 verseskötete jelent meg, 70. születésnapjára 2004-ben *Kései sugárverésben* címmel fél évszázad válogatott verseivel. Ugyanekkor adta ki irodalmi igényű interjúinak és portréinak válogatását – *Akiknek megszólalt a világ* –, prózaírói termésének javát, tárcákat és történeteket *Jelentés a századvégről* címmel; s egy évvel korábban a „szűkebb haza” irodalmi életével foglalkozó portrékat, esszéket és tanulmányokat – *Szellemek és délibábok* –, valamint az *Ecset és plajbász* című, művészeti írásokat tartalmazó kötetet. Összegyűjtötte és kiadta a Debrecenhez, Hajdú-Biharhoz, Csonkaihoz, Kölcseyhez, Móriczhoz, Krúdyhoz, Szabó Lőrínchez, Sinka Istvánhoz, Kossuthhoz, Széchenyihez, Kodályhoz, Liszthez, Bartókhoz, a vasúthoz és a sporthoz kötődő magyar versek antológiáit, összeállított egy Holló László-émlékkönyvet, kiadta a debreceni karnagyokról szóló kötetét, a debreceni színészek portréit...

(A róla írt szócikk talán túl szerény, magam egészítettem ki, de még így is hiányos. Mindenesetre e másik személyes példa azt mutatja, hogy Bényei József nem bibliográfiákat és tömören adatolt biográfiákat kívánt adni a lexikonban, inkább a legfontosabb konkrét

műcímekkel is illusztrálni egy-egy alkotó már lezárt vagy az esetek többségében 2005–07-ig aktuális életművét.)

A sziszifuszi munkát Bényei már korábban – az 1980-as évek közepétől – sem érezte egyszerűnek, de azt még az 1990-es évek elején sem gondolta – amikor a főszerkesztőség terhet letéve, egy nagyobb munkatársi gárdát sikerült megnyerni az ügynek –, hogy vállalkozása végül egyszemélyes lesz.

„Minden nagyon jól indult. A nagykönyvtárak vállalták a gesztorságot, a Napló a részcikkek közlését, a megyei és városi önkormányzat az anyagi hátteret, és minden rózsaszínű remények tűnt. Már bizonyos címszavak is elkészültek, teljes mértékben az *Új magyar irodalmi lexikon* szabályrendje szerint – írja a szerző az igen hasznos és részletes *Előszó* történeti visszatekintő részében. – És akkor kiderült, hogy a sok kiváló szakember mégsem alkot egységes, együtt gondolkodó csapatot. Az ön-

törvényű személyes koncepciók ránöttek a közös tervre, és elkezdett a munka akadozni. A korszakok és műfajok tervezett szerkesztői előbb vállalták a munkát, majd csakhamar kiderült, annyi kiváló muzsikus nem alkot zenekart, és jómagam mint karmester nem tudtam összefogni a célokat, módszereket különböző módon elképzelő zenészeket. Lassan hamvadt a tűz, és kialudt. A Közös munka nem vált be. Az alapvetők – azt hiszem – az volt, hogy nem volt azonos a Debrecenhez köthető magyar irodalmi jelenségek és személyek megítélése – leszámítva a legnagyobbakat.”

Bényei aztán – immár a 70. éve felé közeledve – újra elővette a régi tervet, immár egyedül folytatva, illetve kezdve újra a munkát, saját szempontjai szerint dolgozott, vállalva annak minden következményét. A sikert is, a támadásokat is. – Mert miért csak mifélek hiányozna a mások munkáját akár egyedül is elvégző személyek kellő megbecsülése és tiszteletben tartása?!

Bényei József válogatási, megítélési és értékszpontjait a magam részéről tiszteletben tartom és elfogadom (ezekről a szempontokról alább írok). Egyetlen dolgot kifogásolok csupán. Bényei személylexikont készített, így nem kaptak külön szócikket például a fent említett, Debrecenhez köthető irodalmi jelenségek (például Árkádia-pör vagy a népi írói mozgalom, Németh László ide köthető nemzedékszervezési kísérlete); a debreceni hírlapok, az irodalmi, művészeti, társadalmi és bölcsész tudományi életben meghatározó szerepet betöltő folyóiratok (például *Debreceni Szemle*, *Válasz*, *Alföld*); az évkönyvek, almanachok, kalendáriumok, antológiásorozatok (*Debreceni Képes Kalendárium*, *Csokonai Kalendárium*, *Alföld-antológiák*); az irodalmi körök, egyesületek (például *Csokonai Kör*, *Ady Társaság*). Igaz, ezek mindegyikéről szó esik azok-

nál a személyeknél, akiknek a tevékenysége kapcsolódott és kapcsolódik ezekhez a tárgykörokhöz, de minden bizonynal jobban segítette volna a tájékozódást és a teljességet egy-egy önálló szócikk közbeiktatása.

Bényei József bevezetőjében alaposan körbejárja és indokolja szempontjait, a következő kérdésekre adva meg a választ: Ki a debreceni? Ki az író? Mi az érték? Mi a címszavak tartalma? Mik a tanulságok?

A szerző az egész életükben itt működő alkotók mellett debreceninek tartja azokat, akik itt születtek, itt jártak iskolába, életük egy szakaszát itt töltötték (s ez a tény munkásságukban is kimutatható nyomot hagyott), illetve akik ma is itt élnek és dolgoznak. Bényeinek nem volt szándéka feldolgozni a magyar irodalom és Debrecen teljes kapcsolatrendszerét (bár találunk szép számú utalásokat a kölcsönös hatásokra vagy egy-egy életmű utóéletére is), ugyanakkor Debrecen vagy a debreceniség értelmezésének határa nála nem zárult le a városhatárral, hanem ide érti a Hortobágyot, a környező településeket, a református egyházmegye és egyházkerület vonzáskörét is.

A hagyományos irodalmi műformákban alkotó szépírók mellett – köztük nemcsak az elitkultúrát, de a populáris irodalmat vagy az irodalmi másod- és harmad-vonalat képviselő szerzőkkel – szócikket kaptak a kritikusok és irodalomtörténészek is. Bényei viszont csak azokat tekintette a XVI. századtól kezdve napjainkig szépírónak vagy kritikusnak, akik munkásságukat megjelent könyvekben is bemutathatták. A szélesebb értelemben vett „író” kategóriába tartoznak továbbá a műfordítók; irodalomnak tekinti Bényei József a vallásos irodalmat a kezdetektől nagyjából a 19. század közepéig, hiszen Debrecen sajátos történelmi szerepéből adódóan a vallásos irodalmi műfajok és a protes-

táns debreceni szellemiség összetartozók voltak. S ugyanez vonatkozik a tudományos irodalomra is – „az a rendszer, amely a kollégiumi oktatásban kialakult, nem különítette el mereven a tudományos irodalmat és a szépirodalmat, sem az egységes tudományokat”, ráadásul egyes tudományok alapjait debreceni tankönyvekben, szótárakban kívánták megfogalmazni. Nem irodalom viszont az úgynevezett politikai irodalom, s Bényei nehéz helyzetben volt a határtudományok vagy az újságírók szerepeltetésével. Bényei József azt tisztázta, hogy mely szaktudományokban kifejtett tevékenységek kapcsolódhatnak a szűkebben értelmezett irodalomhoz (így szerepelhetnek történészek, nyelvészek, etnográfusok és bibliográfus-könyvtárosok a lexikonban). Másrészt – bár irodalomtörténetünkben a szépírás és kritika gyakran elválaszthatatlan volt az igényes publicisztikától – csak azok az újságírók kerültek Bényei látókörébe, akiknek legalább kötetnyi dokumentálható, hagyományos irodalmi munkássága is van, illetve néhány olyan szerkesztő, akinek lapja hangsúlyosabb teret adott az irodalomnak, az irodalmi és kulturális élet eseményeinek.

Az érték megítélésénél a szerzőnek arra a kérdésre kellett válaszolnia: a címszavakban, pontosabban azok terjedelmében, szerkezetében, magában a szövegben ki kell-e fejeződnie valamilyen minősítésnek. Egy-egy életút változatossága, a tevékenységi körök sokrétűsége eleve növeli a címszavak terjedelmét, tehát ez önmagában nem jeleníti egyben a létrehozott érték minőségét is. Bényei terjedelmi okok miatt sem vállalkozhatott az így is tiszteletet parancsolóan nagyszámú szerző esztétikai, irodalom-, tudomány- vagy vallástörténeti szempontú minősítésére, ezért egy-egy mondattal (jobbára más szakemberek értékelésére hagyatkozva) csupán jelezte a tárgyalta szerző irányultságát és

törekvéseit. Tudatosan is nagyobb szerepet szánt azonban az adott alkotó debreceni kapcsolatrendszerének. S miként célja nem az értékhierarchia felállítására, hanem egy minél alaposabb áttekintés és rendszerező adatolás volt, az önmagukban is szinte könyvtárnyi fel dolgozást kapott, az iskolai tananyagokban is tárgyalt írók és költők (például Csokonai, Petőfi, Ady, Móricz és mások) – bár a többenél jóval nagyobb terjedelemben vannak jelen a lexikonban – életpályája is csak jelezve van. Bemutatja viszont Bényei ezen szerzők debreceni utóéletét s azt is, hogyan őrizi Debrecen az adott alkotó emlékét.

Előszava végén Bényei József három tanulságot fogalmaz meg. A város múltjának legjelentősebb szellemi eseménye a reformáció volt, amely olyan kulturális közeget alakított ki Debrecenben, mint másutt sehol Magyarországon. A Református Kollégium és a hozzá kapcsolódó intézményrendszer a gondolatosság, az egész kultúra alakulását, fejlődését meghatározta. A másik tanulság az, hogy Debrecen „mint szellemi központ, befogadó és kibocsátó műhely, erős és eltéphetetlen kapcsolatot tartott Erdéllyel”. A harmadik tanulság pedig részben mentegetőzés, részben a két évtizede tartó közös gondolkodás elismerése – köszönetet mondva mindenkinek, aki segítette a végül egyszemélyessé alakult vállalkozás sikerét.

A szerző nem készült fel a csatározásokra, nem is akar részt venni ilyenekben. Teljes joggal jelentheti ki mindezt – teszem hozzá –, hiszen senkinek semmilyen alapja nincsen megkérdőjelezni Bényei József vállalkozásának értékteremtő és értékösszegző jellegét. Tisztában van vele, hogy nem teljes a lista, maradhattak és maradtak ki szerzők és címszavak – bár úgy vélem, hogy valóban jelentős alkotó esetében ez nem történt meg. (Mindenesetre elgondol-

kodtató arra vonatkozó megjegyzése, hogy néhányan azért nem akartak bekerülni a lexikonba, mert provinciálisnak tartották, sőt, szellemi „förlényük” a debreceni kultúrateremtésből a kultúrát nem láttatta velük... Ez nem a lexikont minősíti.)

Bényei azt írja végül: „Ha optimista lennék, azt mondanám, majd a második kiadásban kijavítom a hibákat (mint az eddigi irodalmi lexikonok). Ennyire nem vagyok bizakodó. De minden kiegészítést, pótlást regisztrálok, és megkeresem a módját, hogy külön füzet formában azokat pótlásként közreadjam, akár saját költségemen. Származásom miatt is olyannak érzem magam, mint a paraszt, aki először töri fel a parlagot, és elszórja a kukorica magját, hátha terem.”

Adja Isten, hogy úgy legyen! – s ezt Bényei Józseffel együtt mondom. Ami pedig záró megjegyzéseit illeti: bizonyára van helye a pótlásoknak (két kortárs debreceni – illetve Debrecenhez köthető – költő, Kerékgyártó Kálmán s Lövei Sándor szerepeltetését már itt javaslom – utóbbinak 14 kötete van püspökladányi és debreceni kiadásokban). Vagy a közvetlen személyes körömből említhetem Arany Lajost, aki művészeti íróként a hortobágyi művésztelep irodalmi értékű monográfiája mellett jelentős irodalomtörténeti folyóirat-tanulmányokkal s Telekes Béla monográfia-füzetével szintén szócikket érdemelt volna. Ám tisztességes hozzáállásnak vélem, hogy Bényei sem zárkózik el a javításoktól.

A nagy munkát elvégezte, az ugart feltörte, és nemcsak hatalmas munkabírással, de gondos gazdaként végezte azt! Bényei József az idén, július 7-én lesz 75 éves. Azt hiszem, hogy ennek az évfordulónak a legnagyobb ajándéka a *Debreceni Irodalmi Lexikon*. Minden más elismerés vagy méltatás csak szerény díszítés lehet az ünnepi asztalon.

MÁRAI SÁNDOR: KURUZSLÓK HAJNALA

Publicisztika 1928–1930

Helikon Kiadó, 2008, 570 o.)

Az elmúlt év elején megjelent, az 1925–27 között Párizsból magyar lapokba írt publicisztikai gyűjtemény, *Az írástudó* után az év végére a folytatást is megkaptuk. A *Kuruzslók hajnala*, terjedelmével ismét túllépve a félezer oldalt, az előző három év termésénél is bővebb anyagot ad.

Márai 1927-ben már majdnem minden írását az *Ujságnak* küldte haza, a következő év 46 cikkéből csak három nem itt jelent meg (egy *Az Úrvezető*-ben, kettő a *Prágai Magyar Hírlapban*); az 1929-es 33 cikkből hármat a *Prágai Magyar Hírlap* közölte, a többi pedig az *Ujság* publikálta; az 1930-as, és 40 cikket hozó hírlapi termésből szintén csak kettőt jegyzett a prágai lapban. Az író Párizsból lett az *Ujság* legismertebb és egyik legtöbbet foglalkoztatott publicistája, s 1928 tavaszán, Párizsból hazatérve, a lap szerkesztője lett – „idegenként”, mégis hazatalálva.

Márai Sándor 1919-től egy évtizeden keresztül nem élt Magyarországon – előbb Németországban tanult és újságíróskodott, 1923-tól Párizsban telepedett le, a hírlapírók életét élte, magyar és német nyelvű lapoknak dolgozott. 1928 márciusáig cikkeket még Párizsból jegyezte, csak ritkán látogatott haza, illetve már nem is az elcsatolt szülővárosába, Kassára, hanem Budapestre. A fővárosi élet és munka mellett döntve, az új szint az is jelenthette hírlapi cikkeiben és tárcáiban, hogy az itthoni magyar életre is egyszerre a bennfentes jólétesültként és az óvatos, rácsodálkozó idegenként tekintett – ezt a hangot és életszemléletet, az idegen távolságtartás

és az intim ráérezés, az intuíció közelségének a kettősségét már korábbi publicisztikai termésből érzékelhettük, de az egyik meghatározó jegye volt ez szép-prózai művészetének is.

Mielőtt a *Kuruzslók hajnala* című kötet írásait közelebről szemügyre vennénk, érdemes megjegyezni azt a tényt, hogy a mintegy 120 publicisztikai írás közül, a szerkesztői besorolás szerint, csupán hét cikket és egy útirajzot találunk – a többi tárcá.

Az utóbbi műfajba sorolás azonban korántsem utal Márai műfajgazdagságára, hiszen a tárcának nevezett írások

között nagy számban találunk, jegyzetet, glosszát, színest, karcolatot, kommentárt – a megjelenés oldalhelyétől függetlenül –, s a magam részéről, úgy is, mint gyakorló publicista és az újságírást oktató tanár, az átlagos irodalmárinál kissé talán árnyaltabb sajtóműfajismerettel mondhatom: Márai tárgyalt időszakban és kötetben megjelent publicisztikáinak jó része a kommentárcsaládba tartozik.

Igaz, a klasszikus kommentár gyakorlata helyett Márai számos tárcaelemet alkalmaz, ami elsősorban az elbeszélsmódra (narrációra) s a hangnemre, a stílus közvetlenségére vagy inkább személyességére vonatkozik, de újságírói törekvésében itt nem a történeten, hanem a véleményen van a hangsúly.

S hogy ezt gyakran nem a megszokott újságírói fordulatokkal, hanem irodalmi eszközökkel érte el, az még nem változtat a tényen: Márai napi eseményekre, jelenségekre reagált. Azokkal kapcsolatban készítette egyfajta állásfoglalásra vagy legalább továbbgondolásra, álláspontjának tudatosítására az olvasót, még ha ez a hangulati vagy érzelmi tudatosítás nem is a közéleti vonatkozásokat tartotta szem előtt, hanem az érzelmi és a szellemi orientációt.

Márai Sándor a kommentárcsaládon belül rendszerint a jegyzet (ritkábban a glossza) műfaját választotta, de a klasszikus tárcaalapot kínáló típus-, illetve helyzetrajz esetében sem a novellisztikus tárca, hanem a karcolat, valamint az érzékre és hangulatra egyaránt apeláló pillanatkép műfajaival találkozunk.

(S ha már itt tartunk: a cikkek ítélt írások között is felfedezzük a kommentárjellegűeket. A *Cégváltás* – a *Nyugat* élén történt változásokról, Móricz és Babits szerkesztői tevékenységének kilátásait taglaló – cikk megállja helyét elemző vagy vitacikk gyanánt, elfogadhatjuk vezércikknek is, de senki nem

kifogásolhatná azt a kommentár helyén sem. A *Lidi néni rokonai* (szintén 1930-ból) – mint Szolnokról küldött „tudósítás” az arzenper újabb tárgyalásáról – olyan helyszíni riport, amit nyugodtan tanítani lehetne. Végül egy harmadik példát idézve a csokorból: *A férfiatlan Goethe* valóban vitacikk – egy bizonyos Méhely Lajos professzor új Goethe-képevel szállt szembe Márai –, de maga a cikk megengedi, hogy a kritikák közé soroljuk, hiszen műkritikát nemcsak a szépirói vagy más művészeti produkciókról lehet készíteni, hanem tudományos és szakkönyvekről, elméleti munkákról is. Mivel pedig Márai a Méhelytanulmányt jelenségszinten is értelmezi, ezért reagálása joggal vehető számba akár művészeti kritikaként is.)

Látjuk tehát: Márai Sándor a publicisztika keretein belül igen gazdag műfajisággal jelentkezett, vérbeli újságíró, szépíró-publicista volt. S ez egyértelműen kiderül a *Kuruzslók hajnala* című publicisztikai gyűjteményből – talán az sem véletlen, hogy az irodalomtörténetírás, Márai pontos helyét kívánva meghatározni, föltétlenül számol az író újságírói természetével is.

Mint említettem, az 1928-as első nyegyedévben még Párizsból keltezte írásait. Már a korábbi évek párizsi cikkeire is jellemző volt, hogy nemcsak a franciaországi történésekre figyelt, de a hazai kapcsolatokat (úgy a személyes viszonyokat, mint a jelenségek közötti áthaladásokat) szintén szem előtt tartotta. Ez azt is jelenti: Párizsban a magyar vonatkozásokra, a magyarországi jelenségek apropóján pedig a nyugati reflexiókra nagyobb hangsúlyt helyezett.

Például a párizsi magyarokra, mint a *Defekt* című jegyzetéből kiderül: „harminc-negyvenezres kolóniákban élünk az idegenben”, s előbb csak azt vizsgálja, hogy vajon az elszakadt hazánkfia folytatni tudja-e az egzisztenciát, a maga

mesterségét külhonban is, de ez csak a felvezetés ahhoz, hogy a megváltozott személyiség problémáiról szóljon. „Defektje van” – mondja a külföldi magyarról, aki tetézve a beilleszkedés nehézségeit, magával hozta otthonról a szorongását. Ez a „defekt” megakadályozza a normális életvitelt. Nem betegség, talán még bele sem lehet halni, de nem lehet vele boldogan élni – tesszük hozzá az Európa országútjain zihálva és tétován kullogó magyart felvillantó záró képhez.

Ez az első három (vagy az utolsó három párizsi) hónap szinte reprezentálja azt a témaérdeklődést, amely jellemezte (s később is jellemzi) Márait. A magyar határokon túl is figyel az eseményekre (az oroszországi, „egyezkedés nélküli, százpercentes marxizmus” – amit már sztálinizmusnak hívunk – lett a témája a *Thermidor* című kommentárnak); párizsi olvasmányaiából szemlézett művészeti kritikája, a *Leprán alul nem adják*; a populáris műveltség (a mozik és a sajtó rémdrámái) ellen ágált a *Halálpublicitás* című jegyzetben; ironikus tárcaripot írt egy alkoholelleses gyűlésről (*Alkohol*); s genfi „*Souvenir*”-je előtt tárcakritikát jegyzett Chaplin *Cirkusz* című filmjéről.

Nem tudjuk felsorolni az összes témát és kommentárt, néhány jellegzetes írásra, illetve témacsoportra azonban kitérünk az immár magyarországi újságíró Márai 1928–30 közötti termését szemelgetve a *Kuruzslók hajnalából*.

Májusban már a magyar élmények a főszereplők, de a *Párbeszéd a kultúráról* éppen egy Párizsból hazatért barátal folytatott beszélgetésre épül (és ez az írás valóban tárca). „Hogy fér össze a kegyetlenség a kultúrával?” – kérdezi; s jobban, mint az élet és komédia, halljuk is a választ. De nem ez a legfontosabb motívum itt, hanem Márai záró vallomása, a barát panaszára („nem bírtam eljönni Párizsból”) így válaszolt: „Én nem bírtam ott maradni.”

Szinte már pamfletnek tűnik bizonyos részleteiben a *Pesti futball* – a Márai számára új élmény kifigurázása, de van benne valami báj, ahogyan az léle próbálja megérteni a labdarúgás irrelektánát – negyvenezer szurkolóval szemben.

S előbb azt gondoljuk: nem a futballt, hanem a közönséget kritizálja, a jelenséget, amit ez esetben a szurkolók testésítenek meg. A titka abban van, hogy nem kell gondolkodni rajta, mindenki azonnal megérti. Ha úgy tetszik, populáris-kultúra-kritikát kapunk itt. „Ez volt az első érzésem, hogy negyvenezer ember csak oda megy ilyen kézzelfogható buzgalommal, ahol biztos lehet, hogy a produkciót rögtön és minden részletében, előismeretek nélkül is megérti.”

Márai azonban észrevette azt is, hogy a futballszurkolásnak van egy fontos és föltétlen szelepfunkciója, szociológiai (s szinte társadalomlélektani) következtése, a kritikája pedig már társadalmi.

„Egy délután szabadság, egy ordításnyi szabadság. Ebben a tikkadt, fáradt, elkínzott magyar életben, (...) ahol mindenki reábizta már magát a rezsimre, politikában és művészetben, erkölcsben és véleményben, ebben az egész, ha akarjátok, trianoni magyar életben ez a füves pálya vasárnap délután az egyetlen terep még a nagy osztályok életében, ahol mindenki szíve szerint, felelőtlenül, egész lelkével ordíthat egyet. Kritizálhat.”

Bizony, Márai olykor könnyednek és népszerűnek tűnő témaválasztásai, az a közvetlen hangnem, ami a tárcajelleget kölcsönzi a kommentárnak, csak a felszín, mert legjellemzőbb jegye ezeknek az írásoknak a kritika (s mint kiderült, nem csak a műbírálatok esetében).

Ennek a kritikai érdeklődésnek a középpontjában egyrészt az illúzióvesztések álltak, és publicisztikájában az író visszatérően foglalkozott az értékekkel, a tömegkultúra jelenségeivel, például az érték és népszerűség viszonyával.

A grófnő titka című kritika például a ponyvairodalom vidéki népszerűségével foglalkozik. Nem műkritikáról van szó: nem a könyvet, hanem a könyv révén bemutatott jelenséget értékeli, ám nem is művészeti kritika, hanem annak néhány jellegzetességét alkalmazó glossza. Márai az egészséges kultúrapolitikai lehetőségeit látta meg a ponyvában: „az ügyesen csinált ponyva lehetne az álkulcs, ami felnyitja a könyvnek a magyar falu vastagon bedeszkázott kapuját”. A ponyva formáját kellene megtartani: „Kívül lehet ponyva, belül lehet irodalom” – vélte naivan, hiszen Petőfi, Arany és Jókai is e formából indult, s bár sokan rá fognak jönni, hogy átvették őket, azért közben is tanultak valamit. „*A grófnő titka* az, hogy házhoz megy, és rikitóan öltözik fel. Fel kell öltöztetni az irodalmat a ponyva külső csiricsáréjába, és le kell küldeni ebben az álruhában a faluba.”

Márai igen hamar beleszokott pesti szerkesztőként, publicistaként is abba a gyakorlatba, hogy jegyzeteit és glosszáit az aktuális napi eseményekre válaszolva írja, felhasználva más lapok híreit vagy az utca pletykáit, olyan kulturális (színházi, irodalmi vagy filmes) eseményeket, amelyek azért emelkednek ki a többi közül, mert beszélnek róla. Megfigyelhetjük: Márai nem a médiumot igyekezett tematizálni, bár maga is részt vett a folyamatban, inkább a jelenség felszíne mögött rejlő erkölcsi vagy lélektani indítékot faggatta, vizsgálta a lehetséges következményeket, a széles műveltség-ről és mély emberismeretről tanúskodó asszociációiban nemcsak megállapított, hanem a választ is kereste egy problémára. Így Márai publicisztikájából nem csupán a húszas évek végi Magyarország (elsősorban fővárosi) képe rajzolódott meg, de egyfajta kulturális portrét is adott a korról.

Ebbe a társadalmi és társadalomleületi arcképbe természetesen minden beletartozott – Márai nem válogatott a

témák között. Ugyanúgy írt a magyar mozi jövőjéről, mint a nyári strandolásról, a tuberkulózisos gyerekekről, mint a magyar írók honorálásáról, a körüti jelenetekről, személyes találkozásokról, mint az autóvásárlás lélektanáról, a miniszterség előnyeiről és a szépségversenyekről, és követte a naptári eseményeket farsangtól szilveszterig, beleértve az érettségi vizsgák időszakát is.

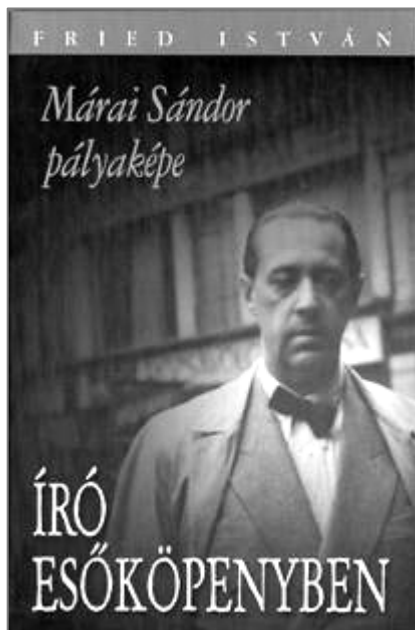
A kor szellemét kívánta megérteni és értelmezését másokkal is megértetni – amire kiváló eszköz volt számára a publicisztika. A jellemző ironizáló hangnem egyszerre tompította a konfliktus élett, s tette azt még gyilkosabb vágásivá.

Hogy miért hiszünk a csodákban? – „merő csoda között élek, és csoda még, hogy élek (...) Annyi dolgom van s anynyi bosszúság, a sok csoda között már el is felejtettem, hogy mit akartam” (*A csodák kora*). Mit szolgálhat a Magyar Könyvhét által tervezett „Költők Sátra?” – „Ennek az ötletnek kétségtelenül igen nagy lesz a sikere, mert a magyar írók egyéniségének varázsa, pláne így sátorban, ellenállhatatlan. (...) talán lehetne úgy csinálni, hogy egy kis rács válassza el az írókat a közönségtől, s ezen a rácson keresztül nyújtás ki az írók az autogramot, s a közönség bátortalanabb része ezen a rácson át dobálja be az íróknak az íróledelt...” (*Költők sátra*). Hogy mitől vagyunk lovas nemzet? – „Ha nem veszik rossz néven, hogy a gyalogos ember rövidlátó kíváncsiságával közelebb menjünk ehhez a lókérdéshez (...) szabadjon megjegyezni, hogy abban az értelemben, ahogy a magyar lovas nemzet, a francia, a német és a talján is lovas nemzet, az orleáns-i szűz is lovas szűz...” (*Lovas nemzet*).

Ez a kötet izgalmasabb, gazdagabb, színesebb és élvezetesebb, mint a párizsi publicisztikát közreadó *Az írástudó*. Az „írástudó” Márairól legalább olyan hiteles képet ad, mint szépirodalma.

**FRIED ISTVÁN:
ÍRÓ ESŐKÖPENYBEN**
Márai Sándor pályaképe
(Helikon Kiadó 2007.; 246 o.
+ 1 ív képmelléklet)

Fried István az újraolvasó irodalomesztétika, az újraértelmező kritika, a mű és az élmény befogadás-esztétikában érvényesülő személyes reflexív, azonban azt a biográfiától sem elkülönítő élet–műközpontú irodalomtörténet-írás híve. Jól példázta ezt az alapszemléletet a korábbi Rónay László monográfiáját az értelmezés és önértelmezés-önelemzés irányában tovább mélyítő pályaképe, s annak már legelső fejezete: az *Élet(mű)* című rész.

Azzal, hogy a szóösszetételben a művet zárójelbe tette, nem magát a Márai-művet ítélte másodlagosnak az író köré épült kultusz (az élet) szempontjából, hanem arra is utalt, hogy magának az

írónak az életéből, sorsából, habitusából emberi karakteréből kiindulva kell egyrészt újraolvasni a műveket, másrészt az életkarakter szintén „újraolvasásra” szorul a Márai-művek reflexív és elemző megértése folytán.

A pályaképben középpontban marad a mű – még akkor is, ha a cím eleve azt sugallja, hogy a hétköznapi emberi oldalról („esőköpenyben”) vizsgálja Fried az írot –, Márai vallomásirodalma, így az sem lehet véletlen, hogy úgy az *Előszó*, mint az *Utóhang* ars poétikus jellegetű Márai-idézetekből komponálódik, és az írásra vonatkozó vallomások keretbe foglalják a befogadói értelmezést. (Nem illik azonban ide Lányi Gyula 1930-as grafológiai tanulmánya Márairól. Am jó példa arra, hogy a grafológia mit sem tehet hozzá az értelmezéshez, hiszen azt olvassuk vissza csupán, amit egyébként is ki lehet(ett) deríteni Márai szövegeiből – legyen volt szó szépirodalomról vagy irodalmi igényű publicisztikáról –, egyszóval: nem az írás képe, hanem az Írás Szellemé tanúskodik az író egyéniségéről.)

„Márai életrajza (majdnem) olyan, mintha Márai Sándor írta volna – fogalmaz Fried István már az első mondatában. – Még olyan tekintetben is, hogy ennek az életrajznak meghatározó jellemzője: szerzője (?) szüntelen átírja, de legalábbis gondoskodik az átírás lehetőségén; egy- és ugyanazon jelenség szüntelen újraformálásában mutatkozik érdekeltnek.” Fried megállapítja, hogy az önéletrajzinak minősített művei – mint például az *Egy polgár vallomásai* vagy a *Föld, föld!...* – az „életrajz imitációs eljárásai” révén inkább elhallgatnak tényeket, ellenben a publicisztikákból sokkal hitelesebb és teljesebb életrajz formálódik ki. S telitalálat, hogy Fried István Márai mű- és művészeti kritikáit szintén az önéletrajzi jellegű írások közé sorolja (*Ihlet és nemzedék*),

hiszen azok egy „ízlésforma” önarcképet vetítik az olvasó és az utókor elé. A publicisztikai írások és a naplójegyzetek mellett továbbá a megmaradt levelezési töredékekből és *Az igazi* című regényből kell (vagy Lehet) rekonstruálni Márai valós biográfiáját.

A Garrenek művei sem valódi családi életrajzi regényciklus, mert valódi műként itt inkább egy léggörrel van szó – állapítja meg Fried –, megfoghatatlan minőségéből adódóan valamilyen vágy, képzelet, „igény formában elképzelő jelenség, eszme és eszmény”, története nincsen, csak tartalma van, és a polgári létezés mód, illetve az annak tulajdonított kultúra és műveltség megteremtésének vágyáról, majd szertefoszlásának rögzítéséről van szó.

Fried István Márai közlésére hivatkozik, amikor azt írja: „művének állandó témája több országban élő szűkebb és tágabb rokonsága”, amit úgy módosít, hogy „a polgári, művész-polgári, illetőleg a polgár-művészi létezés lehetőségeinek, múltjának-foszlásának, őrzési kísérletének, leírásának, értelmezésének, bírálatának, önmagára vonatkoztatásának, önmagától eltávolításának nyomába ered, ezt figyeli, figyelteti, ezen ironizál, ezt emeli az ideális egzisztencia távlatába, ennek szokásvilágát, hagyományát, töredezettségét, személyiség-hitét és nyelvviesztését, életformáját, ez életforma karikatúráját írja különféle alakzatokba.” – S ezeket az alakzatokat hitte a kritika polgári regénynek, polgári műnek, urbánus alkotásnak, miközben inkább a személyiségközi viszonyok feltárásáról van szó.

A biográfiai vagy szociográfiai közeget kapta meg aztán a „polgárság” címkét – így a Márai-életmű is e címke jegyében lett behatárolt a kritika számára, ám itt Fried István meg is határozza az újraolvasás alapszempontjait: habár a történetre (történelemre, életre) is figyelni

kell, a hiteles arcképet a léggör (a mű) képes felrajzolni.

A pályakép elemzésében tehát az irodalomtörténész nem marad meg a hermeneutikai értelmezés műközép pontúságánál, hiszen az egyes műveket nemcsak mint önálló irodalmi produkciókat kutatja, hanem az egész korból s Márai személyközi viszonyaiból is az atmoszférát vizsgálja, az eszményt, melynek csupán filológiai dokumentuma a Márai-írások sora (természetesen ide értve a regényeket, kritikákat, útirajzokat és a publicisztikai termést), ám nem meghatározója annak.

Márai Sándor pályaképét így egyrészt a műveken keresztül lehet figyelemmel követni (Fried István ezt meg is teszi), de az egész kor (egymást követő történelmi korszakok) élethangulatának változásával szintén lehet magyarázni.

Ne felejtjük el, hogy Márai az új századdal együtt született – 1900. április 11-én –, az első világháború a felserdült ifjút találja, 17–19 éves korában zendülése „alakot kap” (a háború vége s az őszirózsás forradalom, a tanácsköztársaság idején); a fiatal felnőtt, Trianonnal szülőházát veszítve, elhagyja a maradék-országot, s majd csak 1828-ban, a válság előtt tér haza. Az érett felnőtt férfi találkozik a második világháborúval, előtte 38 évesen ujjong a felvidéki és erdélyi részek visszacsatolásakor, de a háború alatt átéli az öntudat remegését, majd a megrendülést a kommunisták magyarországi hatalomátvételekor.

Fried István megállapítja, hogy „amíg Márai élet- és pályarajzában 1944/45-ig eljutott, lezajlott (ön)kanonizációja.” A függetlenségét nem adta fel, bár némely írásával és kijelentéseivel maga is sugallta a szlovákiai magyar író „alternatív kánonba” vételét, az urbánus író, a polgárságot képviselő író címkét, teljes részeként a modern magyar irodalomtörténeti értékítéletnek. Az 1944–45-től

1948-ig, az immár végleges emigrációig tartó időszak pedig „mind Márai életének, mind írói pályájának eseménytörténetét tekintve utó- és előjátéknak egyaránt tekinthető” – olvassuk Fried előzetes összefoglalásában. Ugyan fizikailag nincsen jelen az irodalmi életben, de valamennyi műfajban jelen van, mintegy belső emigrációban tölti ezt az időszakot. 46 évesen európai utazásai azt az illúziót sugallják neki, hogy bár az 1938 előtti Európa nem éled újra, de van perspektíva számára a jövőbeli létezéshez, a 48 éves férfi azonban – látva Rákosi és a kommunizmus immár visszafordíthatatlannak tetsző erősödését, diktatúráját, amelyben nem lehet helye az értelmes írói, az önmagát feladni nem képes szellemi létezésnek – egy svájci irodalmi kongresszusról már nem tér vissza.

Németország, Franciaország, Olaszország, Amerika – Márai mindenütt és minden életkorában ragaszkodott magyar író létehez; még az 56 éves férfi is képes lett volna az itthoni újrakezdesre, de amikor Németországba repült, már csak a menekülő magyarok tömegével találkozott, így ismét Olaszország, majd az Egyesült Államok következett, és 1957-ben fölvette az amerikai állampolgárságot. Közben szüntelenül tudósította a Szabad Európa Rádiót, az életét Magyarországon már nem tudta elképzelni, de nem mondott le arról, hogy valamilyen európai egységet létre lehet hozni. Szimbolikus dátum az életben és műben halálának időpontja: 1989 elején lett öngyilkos, a rendszerváltozást már nem élhette meg.

Fried István ugyanezt az életet Márai művei társaságában követi végig, kitérve arra is, hogy az író rehabilitációja – abban az időben, mikor egyfajta „csempészárúként” olvashatták csak írásait, de Rónay László mérföldkőnek számító disszertációja után is – felemás volt: hol

filológiai kellően meg nem alapozott, hol a korszerű elemző módszereket hanyagoló. Megállapítása szerint a Márai-életművet mindenképpen a publicisztikai tevékenység bevonásával együtt kell értelmezni, nem becsülve le az újságíró teljesítményt, másrészt az úgynevezett európai modernségváltozatok számbavételével kell azt vizsgálni. Igaz, abban viszonylag kevésbé rögzíthető, a nyugati kánonhoz való viszonyulásának feltárása nélkül azonban nehezebben érzékelhető az író nyelv- és személyiségválsággal kapcsolatos álláspontja.

Az írásmód és a szemlélet okán az a közelítés sem elvetendő, hogy Márait a Monarchia-irodalomba soroljuk. Fried István mindenesetre abból az alapkérdésből indul ki, hogy miként reagált Márai a régi életet és irodalmat és az irodalmi modernséget egyaránt magába foglaló korszak létezés módjára.

„Ez az akaratlanul 'veszélyesen' élt élet, ez az ellenkezéssel a történelembe ágyazott sors ilyképpen igényli, hogy részint a teljes életet átható 'élmény'-re, a Monarchia-beli létezésre, valamint a Monarchia-műveltség néhány összetevőjére kérdezzünk, és ezt szembesítjük azzal, miként élt meg Márai ennek az élménynek a művészté, emlékezteté válását, s a maga módján hogyan formálta Márai-művé azt a korszakot, amelyet többen boldog békeidőknek neveztek, ő maga viszont több ízben tekintett a bőséggel elfeledett otthoni-városi-világ-lét mögé azzal a sejtéssel, hogy *valami nincs rendben.*”

Erre a kérdésre építi fel aztán Fried István az önértelmezés változatainak bemutatását és értékelését, ami nélkülözhetetlenné teszi az önelemzés változatainak számbavételét is (például Márai és a freudizmus kapcsolatát faggatva), rákérdezve a polgári író (vagy a polgárság írója) minősítésre, olvasmányélményeinek hatására, s külön fejezetet szentel-

ve azoknak a töprengéseknek, amelyek az írás értelmére, az író státuszára vonatkoztak.

S hogy milyen író Márai, arra Fried óvatos választ ad: még csak folyamatban van az újságcikkek feldolgozása, a teljes *Napló* kiadása, nincs összegyűjtve levelezése, hiányzik a kritikai befogadás összegzése, interjúi csak részben ismertek stb. – tehát még nem vagyunk birtokában egy minden részletre kiterjedő Márai-képnek. De válasza egyértelmű is:

„Ha nem hinném, hogy a XX. századi (nem csak magyar) irodalom marandó értéke az életmű egésze, nem írtam volna meg ezt a könyvet, nem szenteltem volna meglehetősen sok rövidebb-hosszabb tanulmányt értelmezése, értékelése érdekében.”

S ha maradtak eredendő kételyek – már csak a pozitív elfogultság okán is –, Friedet a kutató számára fellelhető Márai-életmű többszöri újraolvasása sem ingatta meg abban a hitében, miszerint „az európai irodalmi modernség történet egymásba érő két periódusának jelentékeny szerzője” Márai Sándor.

SZÁVAI JÁNOS: A KASSAI DÓM
Közelítések Márai Sándorhoz
(Kalligram, Pozsony, 2008, 252 o.)

Az irodalomtörténész, kritikus és műfordító az európai (és magyar) irodalom és műveltség kiváló ismerőjeként Márai művének kanonizációs folyamatát vizsgálja írásaiban, melyek egy része tanulmánykötetekben, folyóiratokban – a *Maieutika és kanonizáció* című az európai irodalom problematikáját elemző francia nyelvű kötetben – már napvilágot látott, néhányuk pedig itt jelenik meg először, illetve korábbi írások átdolgozott változatainak tekinthetők.

Szávai a címbe választott kassai dómot is olyan jelképnek tekinti, amely

összeköti a nemzetet és az európaiat, az alcímben pedig Márai iterációs módszerére ugyanúgy utal, mint a maga, egy adott problémakört körüljáró, ismételve megismerő módszerére.

Márai iterációi közül az irodalmi modell megközelítését tartja a legfontosabbnak, mely a világ- és magyar irodalomra egyként vonatkozik – az író azonosulásai és eltávolodásai egy olyan új kontextust nyitnak meg a Márai-művek értelmezéséhez, amely kulcsot adhat az európai irodalmi kánonban történő lehetséges (és lehetőleg hiteles) elhelyezéséhez.

A teljes filológiai alapot – Friedhez hasonlóan – Szávai is hiányolja ahhoz, hogy a magyar és az európai irodalom folyamatában minden kétséget kizáróan értékelni lehessen az életművet, de ő nemcsak a kiadatlan munkákra gondolt, hanem a regényszöveg-változatok ösz-

szevetésére, a végleges szövegek megalapítására is. (Egyebek mellett ezért véli munkáját közelítésnek...)

Visszatérve a kanonizációra vonatkozó alapkérdéshez, Szávai János szerint nem a nemzeti jelleg, hanem az autonóm irodalmi érték (akár a teljes életműből kiszakítottan is) vihet közelebb a kánonhoz (a modern európai és magyar irodalmi eszményként való számba vételhez), amihez három feltételt állapít meg. A mű környezete (az epitextus), a szöveg megérthetősége (a nyelvi hagyományozódás és a fordítás viszonya) mellett fontos a dialógusra való képesség: hogy egy (esetünkben) magyar irodalmi mű képes legyen a párbeszédre az európai irodalommal. Szávai véleménye szerint ebbe a dialogikus világba történő belépés csak mostanában következett be: Kosztolányi Dezső, Kertész Imre és Márai Sándor világirodalmi elismerésének köszönhetően.

Az elismertség – a dialógusban való részvétel – azonban nem véletlenszerű: a historiával szembeállított diskurzusban egyszerre kell megjelennie a hagyományosnak és a sajátosnak. (Szávai a história alatt az önmagában létező és megálló szöveget érti, míg a diskurzus mindig feltételezi mások jelenlétét.)

Szávai nem ad választ a „késleltetett siker” okaira (tudniillik, bár művei több nyelven megjelentek Márai életében is, de jelentős visszhang nélkül maradtak), azt viszont bizonyosnak véli, hogy indulásától kezdve folytonos párbeszédben állt az európai irodalommal. A formát tekintve nem volt újító, ami vonzó lehetett: „mindaz, ami a mű mögött húzódik meg, egy jellegzetes magatartásforma, valamifajta, feltehetőleg Nietzsche befolyásolta ingamozgás anarchizmus és hagyománytisztelet között, másfelől pedig a Szó mindenhatóságába és hatalmába vetett hite”.

A határhelyzetek egzisztenciális bővölete, mely már önmagában is diskur-

zusra készítet. S a Márai-könyvek „föltámadásának” titka is talán a határhelyzetek érzékletes – szinte lélekanatómia-ilag pontos – feltárásában rejtőzhet.

Abban, hogy ezek a határhelyzetek – például a lázadás és az építés, a kivonulás és a hazatérés, a világban való létezés és az otthonkeresés (a lokalitás és a globalitás) paradigmatis konfliktusa, a régi talányok megfejtésének szüksége és kísérlete, a múltból való identitáskonstrukció, a látszatok hatalma és az igazságkeresés – csak az író halála után, az ezredforduló környékén váltak (ismét?) aktuálissá.

Tisztában volt vele, hogy a magyar és a világirodalmi kánon nehezen egyeztethető össze. Célja nem is ez volt, hanem az, hogy mindkettőbe bekerüljön. Az útkeresés (az első emigráció) évtizede után 1928–48 között sikerült a magyar irodalom mértékadó alakjává válni – arra Fried István is utalt, hogy az önkanonizáció ebben az időszakban már megtörtént –, s a harmadik nagy időszakban, az utolsó négy (teljes emigrációs) évtizedben, a nyelvből való kiszakítottág közegében, tulajdonképpen a nyelv váltás adott volna lehetőséget arra, hogy a világirodalmi kanonizáció is megtörténjen. Am sem amerikai, sem nyugat-európai (olaszországi) időszakában nem váltott írói nyelvet, sőt, a modern európai és amerikai irodalom sem vonzotta (amit tanúsít például a gyakran olvasónapló jellegű naplófeljegyzéseinek sora is – mutat rá Szávai János, aki ennek magyarázatát Márai határozott művészettelfogásában látja: „nem az újítást, nem feltétlenül az eredetiségre való törekvést tekintni elsődleges értéknek, hanem sokkal inkább a számtalanszor körüljárt tradíció szerves folytatását”.

Márai meg volt győződve arról, hogy a magyar irodalom európai értékű – az sem véletlen: Shakespeare-t és Aranyt együtt emlegeti, Goethét igyekszik beemlíni a magyar szellemi közegbe, és

onnan mindenki fölé helyezni Krúdy Gyulát.

Szávai János érzékletes példasort kínál a magyar és világirodalmi értékek egymás mellé helyezéséhez *(A kassai dóm egyik tanulmányában (Márai kánonja és a néma nyelv))*. És hasonló kontextusba helyezve vizsgál meg néhány Márai-regényt, intertextuális megközelítésével újabb perspektívákat rajzolva fel, a megszokottól eltérő szövegösszefüggések rendszerét kutatva.

A további részletes elemzés helyett az újabb értelmezési szempontokra utaló szerzői ajánlást – Szávai János célmegjelöléseit – idézem. E szerint: „*A zendülők* értelmezésében a szegényproblematika bevezetésével, a *Válás Budán* esetében a Tolsztoj-párhuzam megjelölésével, *A gyertyák csonkig égnék* elemzésekor a sztoikus gondolkodással foly-

tatott dialógus feltételezésével, a *Szabadulásról* szólva az első találkozáspozs és az arc-fenomenológia felidézésével, a Hitler-jelenséget vizsgáló két regény – *A Hang* és a *Jelvény és jelenés* – esetében pedig a logosz és a politikai diskurzus kérdéskörének az érvényesítésével” kísérletezett.

A kivonulás és visszatérés motívumát vizsgálja továbbá az *Egy polgár vallo-másai* értékelésekor; a *Föld, föld!...* a „horizontális és vertikális haza” a „történelembe vetett ember” és a „tékozló fiú” metaforáját veti össze; de külön tanulmány foglalkozik az önéletírásban megfigyelhető paradigmaváltásról – ebben a Márai-példát is idézve – vagy az autofikcióról, mint elsősorban irodalmi szövegről, s nem pedig életrajzi dokumentációról.

„KRASZNA”

KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ: SEIOBO JÁRT ODALENT

(*Magvető, Budapest, 2008, 426 o.*)

A Kraszna gyermekkorom „kánonjában” (Kánaánjában) táplálta a határfolyót – Vásárosnaménynál ömlik a Tiszába).

Krasznahorka (s büszke vára) a történelmi magyar öntudat mítoszi kanonizációjában játszott (s játszik még ma is) szerepet.

Hogy Krasznahorkai benne van-e az európai irodalmi kánonban, azt én nem tudom, nem mondták, hogy benne van, bár – mint a *Seiobo...* fülszövege igyekszik meghatározni egy Susan Sonstagedzettel helyét: „Az apokalipszis Gogolt és Melville-t idéző meseteréről” van szó.

(Mostanában mindenesetre, hallom a barátjától, aki ezt az új könyvet is ajánlta: Németországban ír. Úgy tűnik, Berlin fölött az ég... – most alkalma-

sabb az írásra, a szellemi létre, kevesebb dolog bosszantja fel az embert.)

Azt sem tudom (vagy talán nem tartom igazán fontosnak), hogy mennyire kanonizálta Krasznahorkai Lászlót a magyar irodalom. Valahogy kívülálló volt mindig, mert nem nevezte magát avattnak. De az, aki beavatott, nem is tesz ilyet. Nem a közéletben és az országban mozog otthonosan, hanem az Irodalomban van otthon.

Mindabban, amit a próza (esetében sokszor prózaköltészet) átfoghat: tehát a világban. Nem feltétlenül földrajzi térben vagy az időbeli jelenben, hanem az anyagtalanságban, az angyaliban, a bibliikus időben, a mítoszi teremtés máig tartó folyamatában.

Persze, Krasznahorkai László írásművészete szerves része a modern magyar irodalmi kánonnak (megfogadom, hogy ezt a szót most nem írom le többet), már csak azért is, mert valójában nem kívülről álló, hanem egyedülálló. Például azért, mert ez a „melankolikus-szaturuszi alkotó” (ahogy nevezik) „a kortárs magyar irodalom egyetlen metafizikus ihletésű írója”. (Már az egyetlenként való megjelenésben is benne van annak a szónak a jelentése, amit most nem írok le.)

Máskülönben az 1985-ös *Sátántangó* (az első könyv) már nemcsak az irodalomban, de a filmművészetben is kijelölte helyét (Tarr Bélával). Ha jól tudom, film lesz a *Háború és háborúból* is, sokat emlegetett műve volt az 1989-es *Az ellenállás melankóliája* (innen talán a goyái szaturuszi jelző), s ezt a melankóliát már ironizáló tartalommal töltötte fel a 2003-as *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó*.

A *Seiobo járt odalent* című könyvvel együtt kaptam ajándékba egy nagyobb albumot. *Az Este hat; néhány szabad megnyitó* 2001-ből művészeti írásokat tartalmaz, kortárs művészeti kiállítások megnyitó szövegeit. Nemcsak a képzőművészeti érdeklődést szolgálja ki pazar módon a szerző, de a finomabb irodalmi ízlés szintén örvendhet: az alkalmi írásból nem esztétikai értékelés, nem is kritika, hanem autonóm értékű széppróza lesz (a költői jelző itt is érvényes a szövegekre).

Krasznahorkai nem tolakodott azonban a képet alkotó művész elébe, csak a szó erejében bízva merészelt elmondani mindazt, amit a kép is mond, de másképp – néha ironikusan, néha a sztoikus bölcsességével: a világnak még van esélye, és még nem romlott el minden végképp. Mert a világ megmenekülésének esélye talán éppen a művészetben rejlik, mert a művészet képes újra-teremteni a világot.

Szóval, ez a világ, amely Kraszna otthona, valóban olyan kicsit, mint a gyermekkor. Minden elképzelhető, bármilyen valós vagy képzeletbeli lény képes benépesíteni, s bármi animálódik, akár egy tárgy is lélekkel telítődik, ha olyan ember veszi a kezébe, aki még tud beszélgetni az angyalokkal.

Krasznahorkai írásművészete abban különbözik a gyermekkor teremtésétől, hogy ő nem abban van meggyőződve: ami lesz, az most van éppen (nincsen ugyanis időtudat, a jelen vetítődik ki az örökkévalóságra is), hanem abban biztos, hogy amit megteremt, az nemcsak van és lesz, hanem volt is.

(Ez itt nem paradoxon, hiszen a teremtés nem megismételhető, és nem is írható át, nem hozható be a jelenbe – a transzpozíció mediális értelmében –, de modellt kínál: a teremtés folyamatának megértése ad új arcot a világnak, így bár a világ régi, de olyannak tűnik, mintha új lenne. A teremtés megértésével érthetjük meg a világot. Azt tehát önmagunkban teremthetjük újra.)

Az említett „metafizikus ihletettség” talán nem csupán azt jelenti, hogy a tapasztalat határain túli, érzékeinkkel fel nem fogható valóságot járja körbe az író, de azt is, hogy tudatos részese a teremtésnek, „mindenesetre láthatja a világot a teremtés pillanatában, és persze, hogy nem ért belőle semmit...” – ahogy a *Távoli felhatalmazás* című elbeszélésben olvassuk.

Tudja, hogy a látás aktusával részese a műnek, de már van annyi ismerete a világról (nem beszélve az öntudatról), hogy rájön arra: nem érti.

Krasznahorkai metafizikája tehát valóban gondolkodásmód és megismerési módszer, de inkább anti-metafizikának nevezném. Számára ugyanis a dolgok és jelenségek nem egymástól elszigeteltek, egyszer s mindenkorra adottak, hanem folyamatos változásban vannak (mert a

teremtés pillanatában), az összefüggések nem magából a dologból és jelenségből adódnak, hanem a viszonyból. A harmadik személyből, aki dolog és dolog, jelenség és tárgy között összefüggést talál, vagy alkot.

Ez a viszonyképzés, a harmadik személy jelenléte arra készíti az író, hogy ne csak a világból kiragadott dolgokat és jelenségeket szemlélje, hanem mindazt, amit lát, amit érez és gondol (illetve elgondol és -képzeli), folyamatosan (és a folyamatban magában) figyelje meg.

Ráadásul még ez a harmadik személy is állandóan változó szereplője a könyvnek, mely az író énjének más és más kivetítése a történetbe, így meg kell figyelni azt a harmadik személyt, a megfigyelt is. A külső (látható) és anyagtalan (elképzelt) világra való folyamatos reflexió egyúttal a rejtett öreflexióval társul így.

Az érzéki jelenlét meghosszabbítását szolgálják ezért az egyetlen mondatban áradó történetek és diskurzusok – legyen bár a hangnem drámai vagy ironikus (soha nem feledve a lírát). A folyamatos jelen lehetetlenné teszi a hagyományos emlékezést, nem az emlékek tudattalan áradását figyeljük meg Krasznahorkainál, hanem a státuszkeresést. Az első írás (*Kamovadász*) első sorai (azt nem mondhatjuk, hogy első mondata, mert a mondatok rövidebb esetben is oldalsak) ezek:

„Körülötte minden mozog, mintha egy világnyi messzeségből egyetlenegyszer, de az összes képtelen akadály ellenére mégis elérkezett volna valami mélyárammal idáig a héraikleitoszi üzenet, mert mozog, folyik, jön és elzuhog a víz, meg-meglendül a szél selyme, inganak a hegyek a hőségben, de mozog, remeg és vibrál a hőség is a tájban...”

Egy „rázáruló pillanatban” (a pillanattól) feszíti neki „saját moccanatlanságát” a „kötelező vadászatnak”; s ez a rázáruló

pillanat árad aztán a végtelenségig, hogy ebben a vadászatban (az értelem-, magas és szépségkeresésben) megmaradjon a mozdulatlan középpontnak. Nem ő mozog a látható és láthatatlan világokban, hanem ezek a világok mozognak benne.

S ha mégis metafizika az, ami az író egyik sajátja, akkor a Szépség metafizikája. De mivel a szépség Krasznahorkai számára sem elsősorban esztétikai fogalom, hanem erkölcsi (mondhatni: méltóságbeli kérdés), másrészt állapot, csak rövid ideig tartó extázis, felfokozott érzés (mint Maughamn-nél), a megértés folyamatában magán az érzékelésen van a hangsúly.

A *Gyilkos születik* című fejezetben olvassuk: „... szép volt különben, ez volt az egyetlen szava erre, hogy szép, és egy kicsit olyan, mintha a festő abban az időben festette volna, amikor még nem tudtak rendesen festeni...” – s itt egy Krisztus-arcról van szó, amely olyan szigorú volt, hogy szinte nem lehetett állni a tekintetét.

Szépség lehet a számonkérés, a szomorúság, összeolvad a magány a ragyogással, az érzéki tapasztalat mind belültre kerül, és anyagtalanná válik a látható és tapintható, az illat és az íz. Így a megértésnek is belültre kell irányulnia, a szépség metafizikája nem az örökkévaló természetből fakad, hanem a halandó emberből, az elmúló pillanattól, illetve a folyamatosan változó szellemi és lelki tudásból.

Mindennek a Művészet ad keretet itt is, a világot magát szintén lehet műalkotásként érzékelni és értékkelni, illetve mindent, amivel találkozunk a világból, miközben ott maradunk egy álmi időben, egy istennői kertben, érinthetetlenek, leszünk – nem avatottak, hanem beavatottak.

Magunknak hozunk létre egy élő műzeumot a világból, ahol Seiobo istennő talán maga a milói Vénusz, egy torzó-

ban megmaradt szépség örök eszménye, s ahol mi vagyunk (vagyis ő) a szépség teremőre, „a milói Vénusz belső világához tartozó (...) belbiztonság”. És ha éppen átépítés miatt nem látogatható, őrizni sem kell a teremben, az eszmény és a felmagasztosulás, hogy van közünk az eszményhez, örökké megmarad – legalábbis ez kiolvasható a *Hova nézel* című fejezetből.

Rejtvénynek is nevezhetjük akár az elmúló, de folyamatosan rögzített pillanatot értelmét, s a második részben (*A számúzótt királyné*) valóban rejtvényt kapunk (internetes forrásra hivatkozva a fikcióban), „ahol a vízszintes 54-ben hét betű erejéig határozott állásfoglalásra készítette a megfejtőket. A meghatározást – alkalmi olasz tudással – így értelmeztem: „*Vashti királynőnek ... van nemcsak a királlyal, hanem minden fejedelemséggel és Perzsia királyságának minden tartománya népével szemben*” – gondolom, a kipontozott rész a megfejtés. Az adósság (*debito*) csak hat betű, ám a veszteség (*perdita*) hét betűből áll. S talán e veszteség – ha valóban arról van szó – nem a szépséges királynő száműzetése, hanem egy legenda „lefejezése”.

(Azt a rejtvényt viszont előbb nem tudtam megfejteni, hogy miféle szám-misztika magyarázza a fejezetek sorszámozását. A 17 résznek a keleti művészetfilozófiából lehet modellje: a japán haiku – a természetmindenség emberben való hangulati tudatosulása pillanatát rögzítő vers éppen 17 szótag –, de hogy a 17. rész miért a 2584-es sorszámot kapta, arra csak akkor jöttem rá, amikor beléptem Krasznahorkai játékába, amelyben végső soron nincsen semmilyen misztika.

Íme az egyszerű megoldás: $1+1=2$; $2+1=3$; $3+2=5$; $5+3=8$; $8+5=13$ – és így tovább. A 13 rész már a 377. (hiszen az előző kettő, a 144 és a 233 összege ez),

majd a számsor szabályát követve jön a 610., 987., 1597 – s $987+1597=2584$.

Hogy ennek a játéknak van-e értelme, azt nem tudom, de arra minden bizonynyal utal, hogy nemcsak szöveg és mű, hanem szó és szám között is van valamilyen viszony: ahogy a számok összeadódnak és egységet képeznek, úgy a következő történet is magában foglalja nemcsak az előző kettőt, de az összes korábbi. A kiindulási alap a mozdulatlan 1, de belőle minden úgy mozog és terjed a végtelenségig (itt csak 2584-ig), mint a teremtés.

És az emlékezés, mely visszaérkezik végül önmagához. S ha mégis szám-misztika: $2+5+8+4=19$; $1+9=10$; $1+0=1$.

Krasznahorkai László talán a legendák halála ellen is küzd, a bibliai s középkori idők ezért is úsznak át a jelenbe – s mivel mindent viszonylatokban néz és mér, a vallási, világszemléleti hagyományok is megférnek egymás mellett és áttűnnek egymásba (például a kereszténység és a buddhizmus, az ortodoxia és a modernség.)

Mégsem a gyermekkor teremtése egészen ez, és nem is retrospektív emlékezet, hanem a felnőtt megtisztulásra való vágya. A folytonos változásban az állandó megértése Krasznahorkainál nem is feltétlenül a szépségre vonatkozik, hanem a bűnre.

Krasznahorkai Lászlóval majdnem találkoztam egyszer. Úgy volt, hogy ezt az új könyvét a Múcsarnokbeli est után a Debreceni Egyetemen is bemutatja. Ám akadt valami gondja a kiadóval (úgy látszik, a kiadók nincsenek mindig tisztában annak a szónak a jelentésével, amit most még egyszer nem írok le – már ha igaz a szóbeszéd, de lehet, hogy nem az); tény, hogy nem találkoztam Krasznával, csak Seibóval, aki odalent járt, ezért most erről a találkozásról írtam néhány mondatot...

ARACS – 2008/3. és 4. szám

(a délvidéki magyarság
közéleti folyóirata)

A második félév két nemzeti ünnepének dátumával (augusztus 20-án; október 23-án) jelent meg a Szabadkán szerkesztett negyedéves közéleti és kulturális folyóirat, az *Aracs* tavalyi két utolsó száma. Mindkettőt decemberben kaptam meg Gyurkovics Hunor vajdasági festőművésztől, ő is tagja a szerkesztőbizottságnak. Az évi első két számot – mely még az alapító határozat szerint kapcsolódik a két másik sorsfordító dátumhoz, március 15-éhez és június 4-éhez – a *Néző* • *Pont* 18. kötetében mutattam be).

*Az Aracs 2008/4., október 23-ai
számának címlapja*

Bátor lap az *Aracs* – mondhatják az óvatosak; büszke folyóirat – így a nem-

zeti értékfeltést kompromisszumokkal megoldani igyekvők; szellemi menedék – jellemezhetik a lapot a maradék öntudatért küzdeni akarók. Mind a három minősítés igaz, és ha a közéleti gondolkodás írja felül a kulturális tendenciákat, az csak azért van, mert az „*Egérlyukból politizálni?*” kérdésre (Gubás Jenő cikke a 3. számban) hasonló válasz adható, mint a kítaszítva kultúrát teremteni problémájára, és a közösségi nemzetnevelés úgy lehet eredményes, ha az a közélet színterein zajlik. Az említett cikkben például a nemzeti emléket szimbólumaként is értelmezhető köztéri szobrok állításának kérdése elválaszthatatlan a fiatal generáció erkölcsi nevelésétől, s ha egy Szent István- vagy egy Kossuth-szobor ügyében a közélet magára hagyja a civil kezdeményezéseket, nem lehet elvárni a közönségmegtartó bizalmat a fiataloktól. Egy alapvetően szellemi-kulturális közeg (a folyóirat ilyen) egyelőre nem választhatja tehát külön a politikát és a kultúrát – igaz, a kultúra eszközeivel igyekszik hatást gyakorolni az előzőre.

Vajda Gábortól a délvidéki folyóirat-kultúráról olvashattunk tanulmányt, a *Híd* című folyóirat küldetését értékelve és kritizálva, elsősorban azt nehezményezve, hogy eszmecserek helyett monológoknak adott helyet, nem törekedett a múlt tisztázására, megelégedett a látszatokkal, megkerülte az összefüggéseket, s egyfajta arisztokratikus örökség terhét cipelve lett része a pártos illúzióvesztésnek.

Vajda Gábor alapító felelős szerkesztő, irodalomtörténész tanulmánya indította a 3. számot, s a róla szóló emlékezések csokra zárta. 2008-ban az ünnepi könyvhéten még *Az autonómia illúziójáról* beszélt, július 3-án, 63 éves korában meghalt. (A lap még egy in me-

moriam összeállítást közölt: 78 évesen hunyt el Tomán László költő, kritikus, a *Fórum Könyvkiadó* szerkesztője, aki kiállt az *Aracs* indulása mellett. Pedig az ellendrukkerek a rendezvényekről még a hallgatóságot is eltiltották, attól tartva, hogy az „esetleg túl sok, nemzettudatot erősítő hatás alá” kerül.

Az augusztus 20-ai számból kiemeljük még Kondor Katalin írását (*Erős nemzetudat nélkül a média prédáivá válunk*); Czako Gábor „nyelvrégészeti és mitológiai esszéjét” (*Révül-e a révész?*); s a délvidéki művészetekről szóló könyvek kritikáit.

Vajda Gábor-emlékszám lett az *Aracs* 2008/4. száma (Tomán Lászlóra is emlékezve az *Extra hungariam vagy Mit ér az ember, ha kisebbségi magyar?* című írásával). Mák Ferenc Vajda Gábor szellemi hagyatékát méltatta, olvassuk az alapító szerkesztő verseit, eszme- és irodalomtörténeti monográfiáinak részleteit (*A képmutatás kultúrája – A délvidéki magyarság eszme- és irodalomtörténete 1999–2005; Formális változások az irodalomban*).

Vajda Gábor hagyatékából származik a *Szenvedéstöbbet* címmel publikált közéleti jegyzetsorozat, valamint *A mai vajdasági magyar értelmiség magatartása* című tanulmánya. Utóbbi írás csupán néhány kiemelésével is elgondolkodtató helyzetképet ad: *Az árulás vádja és valósága; Kényszerpálya és pótcselekvés; Csalóka kultúrfőlény; A kultúra mint külsőség; Lényegi közöny és egyformaság; Az értelem önelidegzése* stb.

Összeállítást találunk még a Kanizsai írótábor előadásából (Benedikty Tamástól, Bálint Pétertől és Bata Jánostól); *A naiv festészet kezdete* címmel Ninkov K. Olga mutatta be a 100 éve született, az európai naiv festészetben is az elsők közé tartó Nagypáti Kukac Péter művészetét. A folyóirat képanyaga (így a

címlapon közölt *Kihallatszík a pusztára a rádió muzsikája* című festmény is) Nagypáti hagyatékát idézi meg.

DEBRECENI DISPUTA 2008/11–12.

(kulturális–
közéleti folyóirat)

91 éves korában, 2003. december 8-án hunyt el Kiss Tamás költő, irodalomtörténész, az *Alföld* című folyóirat egykori szerkesztője (névadója), s a halálának 5. évfordulóján megjelent – összevont – *Disputa*-szám külön blokkot szentelt Kiss Tamás emlékének.

A *Nyugat* harmadik nemzedékéhez tartozó költő pályafutása 1934-ben indult, s 21 kötete jelent meg. Debreceni Díszpolgár volt, megkapta a Füst Milán-, a József Attila-, a Szenci Molnár Albert-díjat, a Magyar Köztársasági Érdemrend kis- és középkeresztjét.

Kézíratos vers- és levélrészletek színesítik az összeállítást (köztük egy 1949-ből származó publikálatlan verssel: *Üzenet Tihanyba Csokonainak*); Vida Lajos *A pályakezdő Kiss Tamás és a Nyugat* címmel írt tanulmányt; és esszéjében Márkus Béla „*Az élet hiányom nélkül megy tovább*” címmel tulajdonképpen a mai *Alföld* kritikáját is adta:

„Mikor készült róla tanulmány, mikor egy-egy kedves verséről – például az általa sokat emlegetett *Kunsági elégiáról* vagy a legszellemesebb és legkeserűesebb darabjáról, a *Bolond Istók tünődéséről* – elemzés? Ha a szerkesztőknek, ez utóbbi vers egyik sorával szólva, más dalra áll tan a szájuk, de nem volna kötelességük mégis (például a hely okán, Debrecen miatt, ahonnan a folyóirat

megjelenéséhez milliókat kapnak) megszólaltatni az ő ízlésüktől netán elütő dallamokat, hangokat is?

Vagy ami nem a szájuk íze szerint való, (...) annak éppúgy nincs helye a folyóiratban, mint ahogy Csoóri Sándor esszéjének sem volt, mivel azzal merészelt példálózni – a 2004-es könyvhét debreceni megnyitóján –, hogy az *Alföld* nagyobbik részében elhatalmasodó” úgynevezett intellektuális stílus a *Nyugatot* másoló szellemi alkalmazkodó paródiája.”

Márkus Béla hozzáteszi: Kiss Tamás irodalom-felfogása is otthonos lehetne a hasábkon, például modellt adva, az ő szavaival: „hogyan lehet a bennszülött patriotizmusával és európeér látásával holtig szeretni ezt a hazát”. S korántsem a jelennel szembeállító nosztalgia szól a vitáiratnak is tekinthető méltatásból, de a valós hiány.

Szilágyi Imre: *Ex libris* Kiss Tamás („Csokonai Vitéz Mihály, Ady Endre, Móricz Zsigmond; 1992. okt. 23.” *felirattal*) – *linómetszet*, op. 665.

A *Debreceni Disputa* – az építészeti kérdések visszatérő tárgyalása mellett (itt például a „sztárepítészetről” vagy a debreceni építészeti élet 2008-as ese-

ményeinek szemléjét adó *Történetek szakrális terekről* című Batta Ágnes-írással) – a 2008-as Biblia évének is összeállítását szentel, melyben S. Varga Pál főszerkesztő kerekasztal-beszélgetése társaságában olvassuk Gulyás Imre interjútját Gáborjáni Szabó Botond igazgatóval *A Református Nagykönyvtár a Biblia évében* címmel.

Ide kapcsolódik két kritika – Bitskey István *Humanizmus és Bibliafordítás* című értekezése és Kustár György recenziója Bölcskei Gusztáv *Tudom, kinek hittem* címmel megjelent igehirdetés-kötetéről, de maga a *Főtér* rovat is (D. Tóth Judit: *A Szentírás-értelmezés paradigmái egykor és ma*; Oláh Szabolcs: *Az Írás tartalmi egysége*; Vajda Károly: *A Tóra, a Biblia, a Talmud és a zsidóság viszonya*).

A folyóirat *Tisztaszoba* rovatában két reprezentatív interjút olvasunk. Kálai Sándor a 2008 őszén 75 éves Gorilovics Tivadarral, a Debreceni Egyetem professor emeritusával, Kele Csilla Péterffy Árpád szívsebész professzorral, Debrecen Város Díszpolgárával beszélgett.

**DEBRECENI
SZEMLE
2008/4. szám**
(tudomány,
kultúra)

Nem volt kiemelt témablokkja ezúttal a Debrecen és a régió tudományos műhelyeiben folyó munkát reprezentáló *Debreceni Szemle*-számoknak (januárban a hippokratési hagyomány és a magyar orvos-történet, áprilisban Szent Erzsébet és hagyománya, júliusban Kodály Zoltán emlékezte külön rovatot kapott a tanulmányok mellett), így az októberben megjelent 4.

számban a humán-, a társadalom- és természettudományok eredményeit szélesebb spektrumban mutathatta be. Gazdag és színes képét adta nemcsak Debrecen és a Debreceni Egyetem, hanem a határon túli műhelyek munkájának, tudományos és kulturális közéletének.

A tanulmányok között a jogbölcseleti kérdésekről, az olasz regényirodalom elfeledett értékeiről, az amerikai–magyar kapcsolatok 1989 utáni változásáról, az antik gondolkodásról szóló írások mellett egy témafelvetésében izgalmas, ám a modellezés magyarázatában már nem feltétlenül csak a humánökológiai érdeklődést kielégítő cikket találunk. Szász Tibor „a szennyezési jogok piacáról” írt tanulmányt, egy vitatott környezetvédelmi szabályozó eszköz matematikai modellezését adva.

A Debreceni Egyetem intézeteit, tanszékeit bemutató rovat a DEOEC I. és III. sz. belklinikáját, illetve az ott folyó, anyagcsere-betegségekre vonatkozó és klinikai immunológiai kutatásokról számol be. A határon túli magyar tudományos műhelyek sorában a lendvai Galéria-Múzeum tudományos tevékenységét ismerjük meg; s a folyóirat megemlékezik a 2006 decemberében elhunyt Bényi Árpád festőművészről.

A *Jegyzetlapok* rovat három írása három különböző területet érint három eltérő műfajban: közgazdasági cikket (a marketing tevékenység megszervezéséről), helytörténeti közleményt (a bárki templomról) ugyanúgy olvashatunk itt, mint publicisztikát (esszéjellegű vitacikket) a fogyasztói társadalomról és a „pénzbetegségről”.

A *Könyvszemle* rovat Berényi Dénes, Tóth Kálmán, Vági Attila, Sebestyén Árpád, Simándi Irén recenzióit adja közre hazai és külföldi szerzők önálló műveiről és tanulmányköteteiről; a tudományos élet hírei között pedig két konferencia-beszámolót kapunk.

MEDIÁRIUM 2008/3-4. szám

A Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola Kommunikáció- és Médiatudományi Intézetének folyóirata

Összevont nyári-őszi számában a Biblia évének külön rovatot szentel a kommunikáció, az egyház és a társadalom kérdéseit boncolgató cikkei között az idén 3. évfolyamába lépő, új debreceni tudományos műhely. Az összeállítást Kustár Zoltán szövegtörténeti adalékai indítják „a Szentírás ihlettségének és csatlakozhatatlanságának” kérdéséhez (*Halhatatlan Ige – emberi betűk jászolában*); s egy-egy interjút olvasunk dr. Bölcseki Gusztáv református püspökkel („*Egy más Bibliájának használata gyarapíthat bennünket*”), illetve Bosák Nándor katolikus püspökkel („*A Biblia nem égből hullott könyv*”).

A továbbiakban három, rendszeresen jelentkező rovat cikke közül szemelgethetünk: a *Hagyomány és változásból* kiemelve például Visky István tanulmányát (*A magyar református egyház újjászerveződése az elcsatolt területeken*); a *Műhely* rovatból Berek Sándor modern szocio-etnológiai megközelítését (*Narratív struktúra, diskurzustípusok, textualizációs stratégiák: elbeszélések a szegénységről*).

A *Fórum* rovat egyetlen írása Himfy József filozófus tanulmánya *Az emberi jogok mint az egyetemesen érvényes jogrend alapjai* címmel olvasható.

A *Mediárium* aktuális számát Papp Károly grafikusművész alkotásai illusztrálják, a lapokat és a művész világát az *Egy angyallabirintus rítuskellékei* című írás méltatja.

SZÓKIMONDÓ – 2009/január

(Hajdúszoboszló
kulturális havi folyóirata)

A Debreceni Irodalmi Napok problémafelvetéséről (a populáris irodalom sajátosságairól és kihívásairól) számol be, illetve arra reflektál a hajdúszoboszlói kulturális folyóirat januári számában a záró és a kezdő írás – Vida Lajos felelős szerkesztőtől és Erdei Sándortól, a *Szókimondó* külső munkatársától. Erdei az egyik előadás címét (*Befellegzett Jókainak?*) idézte saját cikkéhez, jól érzékeltetve a mai irodalmi befogadás (már ha beszélhetünk ilyenről) visszasságait – a fiatalok klasszikusainktól való „elfordulásának okai (...) sokkal bonyolultabbak, sokréteűbbek annál, mintsem hogy nem tudják megemészteni a régies nyelvezetet”. Az olvasási szokásokat például negatívan befolyásolja a virtuális emberkép; a sekélyes tömegkultúra terjedéséért bizony, Amerika is hibáztatható; egy-

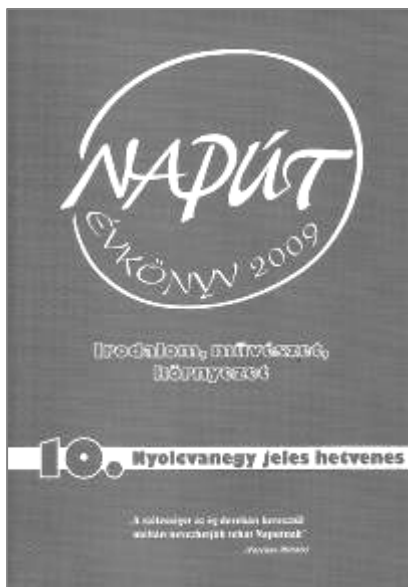
általán: „az elit- és a tömegkultúra hagyományos szembeállítására mára érvényét veszítette”. Nem feltétlenül tesz jót az olvasmányválasztásnak az ideológiai megfontolás (Kertész Imre/Wass Albert) – s az érvek még hosszan sorolhatók, de a populáris irodalom térhódítását nem lehet nem figyelembe venni. Ráadásul – miként az elit irodalomban is találunk fércműveket, úgy – a népszerű irodalom szintén előállhat kiváló alkotásokkal.

Vida Lajos a *Debreceni Irodalmi Napokról másképpen* értekezett – s nem szerkesztőként, hanem pedagógusként. Ő az érték-problémák között nemcsak azt érzékelt, ami Jókai és Móricz vagy más klasszikusaink olvasói mellőzését jelenti, „hanem azt is, ahogy a demokratikus közgondolkodást és annak eredményeit vizsgálják, magyarázzák”. Obama elnökké választását például hiba lenne csupán a tömegkultúra hatásának tekinteni, az olvasási szokások átalakulását illetően pedig el kell fogadni, hogy koronként és nemzedékenként másak és másak az igények, a magatartásformák, melyek persze pozitívan orientálhatók a nevelés szellemi és kulturális tartalmi mellett (azzal együtt) az erkölcsi tartalmak révén. S nagy a felelősség (vagy a mulasztás), mert az olvasásra nevelés az értő olvasás tanításával kezdődik.

A *Szókimondó* januári száma Végh Piroska hajdúszoboszlói költőre (Vida Lajos), Valkovits Zoltán képzőművészre (Héthy Péter) emlékezik; beszámolt ad a Cívus Nemzetközi Művésztelep téli idényéről (Szoboszlainé Kádár Anikó); Kupás Csilla, Lövei Sándor verseit közli; folytatódik benne Tatár Éva *Elrendeltetések* című emlékezésprózája; jelenetek villannak fel Hajdúszoboszló múltjáról, benne Kossuth Lajos és Hajdúszoboszló kapcsolatáról (Cs. Nagy Zoltán); Ujváry Zoltán pedig a „szilveszteri csergetésről” közöl folklór adalékokat.

A 10 ÉVES NAPÚT 100. SZÁMA

2008/10. – Napút Évkönyv 2009.
Nyolcvanegy jeles hetvenes

A mottóként választott Fazekas Mihály- idézet szerint – „A szélességet az ég derekán keresztül méltán nevezhetjük tehát Napútnak” – a Napút horizontot jelöl ki. Ezt teszi a folyóirat is, ami természetesen csak úgy sikerülhet (az idén már a 11. évfolyamban), ha megjeleníti az alsó és felső (archaikus és szellemi) tartományokat is. Horizontális körképe a „jeles hetveneseket” bemutató sorozat, ám e vállalkozással egyúttal a jelen értékeinek számba vételekor a múltba tekintenek a szerkesztők, ugyanúgy, miként az adott évben 70. születésnapjukat betöltő művészek, tudósok, közéleti és más jeles személyiségek életpéldájukkal a jövőt is orientálják.

A sorozat az 1928-as évjárat tablójával kezdődött, most az 1939. esztendő szülöttei, az idén hetvenesévek vallanak – magántörténelmük egyben a kort is

megrajzolja, s ezeket a „personal history”-kat mindenképpen érdemes hozzáolvasni a történelemkönyvekhez. S hogy milyen széles ez a horizont, vagy milyen gazdag ez az értéktörténelem, arra a szerkesztő Bognár Antal bevezetője is utal, mert csak szemelgetni tud az évkönyv „bölcsék kavicsaiból”.

A sokat emlegetett igazságokat olvasuk vissza – mindig *többet* kell tenni a szükségesnél; a boldog percekből nem sok nap telne ki az emberéletben, ezért jól meg kell becsülni azokat; a köpönyegforgatók (vagy karszalag-cserélők) az értékrendet is hiteltelenné teszik; eltűnődünk a kis népek nyomorúságán, de bizakodhatunk a sejtjeinkben őrzött ősi tudásban... –, s most a vallomások erősítik azok igazságát. Mint a januári születésű Fekete Géza szobrászművészé (a 70 évesek a születési dátum naptári rendje szerint követik egymást), ő egész életét a „tanulva tanítani és tanítva tanulni” mottó jegyében élte le.

Magam nagyobb érdeklődéssel olvastam a képzőművészek (Rajki László, Selegi László és Csikai Márta szobrász, Sulyok Gabriella grafikus, ifj. Benedek Jenő, Galambos Tamás és Hegedüs Endre festő), írók és költők (a debreceni Tóth Éva, az erdélyi Lászlóffy Csaba), irodalom- és művészettörténészek (Kenyeres Zoltán, Prokopp Mária, G. Komoróczy Emőke, Alföldy Jenő) vagy más humán tudományok képviselői (Szilágyi Miklós, Balázs Lajos néprajzkutató, Kríza Ildikó folklorista, vagy a Debreceni Egyetemen is tanító oktatásszociológus professzor, Kozma Tamás, az engem még latinból vizsgáztató debreceni klasszika-filológus professzor, Havas László; az ezúttal orientalista Lőrincz L. László vagy V. Raisz Rózsa nyelvész) személyes történelmét. A könyvekből, tanulmányokból, művekből, találkozásokból ismertem őket, de ebben a hetvenes horizontban most más mélységből, más magasságra nőttek.

KERÉKGYÁRTÓ KÁLMÁN

Költözés

Dobozokba csomagoltam jövőm,
és poros padlás sötét zugaiba
rejtettem titkaim,
hová cserepek rusnya résein át
a sunyi fény oson.

Egymásba kapaszkodnak a létra fokai,
némák az összetört falak–
és nem veszik észre,
hogyminden titokban magamért küzdök.

Kálmán

VITÉZ FERENC

Egy törött cserépre

Javítgatom a háztetőt,
penészes lett a mennyezet,
s egy törött cserépre, hogy ráborult
a múlt, csak most látok vissza
bennennyi fényt,
mi elveszett.

Feri

LÖVEI SÁNDOR

Néha azt mondom

Néha azt mondom,
jobb volna nélküléd.
De már a részemmé lettél,
szívemben virrad ki a tavaszi
nap, ha a szemembe nézel.

Sándor

VITÉZ FERENC

Ha a szemembe...

Ha a szemembe nézel,
az éggel már nem találkozik
bennre a tekinteted.

Neked kell varázsolnod rá
a zsoldárt éneklő madarakat
és a mennydörgő kéket.

Rétet rajzol köré az ujjad,
fújjad majd rá hajnalig
álmod, hogy benne legyenek.

S a hegyek ne bántsanak,
szakadt ruhámmal ha majd
átkelek rajtuk érted.

Feri

TAR KÁROLY

Úgy szeretnék egyszer...

Úgy szeretnék egyszer
fölszállni az égre,
és rácsodálkozni
a földön túli szépre.

Megnézném odafent
a mosolygós vágyat,
a kopasz erdőben
a guggoló fákat.

Virágzó vízparton
boldogságot szednék,
és a csillagoktól
angyalszárnyat kérnék.

Hosszasan fürödnék
a mennyei fényben,
keresném anyámat
a rózsák kertjében.

Mikor rátalálnék,
ezer csókot adnék,
és a pirkadatkor
már csak velem jönnék.

Károly

Pirkadatkor már

„Pirkadatkor már csak vele jönnék...”
Hallanám anyámat: imádkozik
az én bűneimért; tegnap este
bizonytalán úgy aludt el – s ki tudja,
hányszor kérte már Istent, vigyázzon
rá, szabadítsa meg a gonosztól –,
hogy megkereste a nekem rótt ígét:
„Harcold meg a hitnek szép harcát...”
– s szívét ma már ritkábban szorítja
félelem... Nézném az arcát, ahogy
megfűröszi a hajnali pára –
izzad a párna tarkója alatt.
Anyámat gyakrabban kéne látni,
fényesebb lenne úgy az élete,
ha maga mellett tudná „kisfiát”;
és fájni én sem tudnék annyira,
ha ott lennék vele pirkadatkor,
s magányát nemcsak Isten oldaná,
hanem az én mosolyom is egyszer.

ANDICS ÁRPÁD fotójára

Asszonyt haragszik az ég

Ott fakasztja fenn rügyét az ég,
s vad ménesét ereszt rá,
hogy eltíporja vágvainktól
duzzadó emlőit a füstként gomolygó,
ólomnyi fénnel. Sorolja
ki nem kelt magvainkat,
a feledést, a megalkuvást, a szitkokat,
tétova méhet, didergő szárnyat,
a világot ámitó trükköket,
almunk alá fektetett, bőrök táplálta
rosszat, hogy csak bujkált a vér,
ha megpofoztak...
S asszonyharagjában most az ég
nem számol hétszín-reménnyel,
csak megfoltozza a tükröket.

SOMOGYI GYŐZŐ FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA
A DEBRECENI MŰ–TEREM GALÉRIÁBAN

Somogyi Győző Munkácsy-díjas festőművész Debreceni Mű–Terem Galériában rendezett, január végéig fenn állt kiállításán nem véletlenül tűnhetett fel a szakrális tematika – s nemcsak a direktebb vallási motívumok, hanem a naiv művészeti keretbe ágyazott képvilág atmoszférája révén is. Somogyi ugyanis a budapesti képzőművészeti gimnázium után a Római Katolikus Hittudományi Akadémiát végezte el. 1967-ben szentelték pappá, a következő évben egyháztörténeti doktorátust szerzett. Kiállító művészként csak 1973-ban (már túl a 30. évén) debütált, s 1975-ben ki

is lépett az egyházi szolgálatból, és szabadfoglalkozású képzőművész lett.

Salföldön telepedett le, számos illusztrációt készített, de az utóbbi két-három évtizedben szinte kizárólag a festéssel foglalkozik.

A Munkácsy-díj (1988) mellett megkapta a Magyar Művészetért-díjat (1992), a Mednyánszky László-díjat (1994); a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze lett 1997-ben, 2003-ban Prima Primissima Díjjal tüntették ki.

Somogyi Győző festményeiből

Somogyi Győző szakrális (vallásiból eredő) világában azonban nemcsak a kanoizált értékek, hanem az apokrif jelenségek vagy a mítoszok is szerepet kapnak. A történelmi hagyomány és az úti élmények mellett különösen foglalkoztatja Jézus alakja, de a biblikus környezet helyett nem egyszer a profanizált paraszti világban mutatja be, olykor a groteszk eszközöket sem mellőzve (miként teszi ezt történelmi ihletésű képein). Nem konstituálni, hanem rekonstruálni szeretne: azt az utat keresi, hogy a mai ember hogyan találhat vissza a természethez és az Istenhez.

Meghívóján olvastuk: „Az ökológiai katasztrófa a mi korunkban ért el odáig, hogy szembe kell fordulni a modernitás parancsával, és újból meg kell találni azt az eszmét, amely helyreállítja az élet rendjét és egyensúlyát. Ez visszacsatolás a tradíciókhoz, termékeny visszafordulás ahhoz a valláshoz, amely mögöttünk áll. A kereszténységről van szó.”

A DEBRECEN KULTÚRÁJÁÉRT ALAPÍTVÁNY ösztöndíjai és díjazottjai a Magyar Kultúra Napja városi ünnepén

A Debrecen Kultúrájért Alapítvány alkotói ösztöndíjában részült:

Dr. Bakó Endre újságíró, irodalomtörténész. Bakó Endre a „Debrecen, ókikötő – XX. századi írók és a város kapcsolata” című dolgozatában több mint 20 jelentős író városhoz fűződő kapcsolatát tárja fel, mutatja be. A XIX. századi és a korábbi kapcsolatokat már feldolgozták, így ezzel a könyvvel válik teljessé annak a szerepnek a bemutatása, amit Debrecen a magyar szellemi élet történetében játszott.

Dr. Csorba Dávid főiskolai oktató a 17. századi debreceni művelődéstörténet érdekességeiről szóló kötet kiadását tervezi, melyben a század világát kaleidoszkópszerűen mutatja be. Az értelmiségi gyermeknevelés sajátosságai éppúgy előkerülnek, mint a korabeli könyv- és nyomda-történet érdekességei. Mindez abban a speciális cívisvárosi közegben nyeri el értelmét, melyet a kora újkori Debrecen puritán jellegzetessége révén adott a magyar kultúrának. Célja a Nemzetközi Kálvin Év debreceni alkalmaihoz kapcsolódóan felmutatni a cívisváros egyediségét reprezentatív, színes feldolgozásban.

Halmos Sándor nyugalmazott egyetemi docens közel egy évtizedes kutatja Dr. Kardos Albert kiváló tudós, tanár életművét, aki élete nagy részét Debrecen-

ben töltötte és nagymértékben hozzájárult a zsidó-keresztény kapcsolatok ápolásához. Kutatásának eredményeit önálló kötetben kívánja megjelentetni. Az életmű megírására dr. Kocsis Elemér nyugalmazott püspök ösztönözte, valamint Szabó Magda Kossuth-díjas írónő, aki a személyes ismeretségen túl nyolc éven keresztül a Dr. Kardos Albert Nemzetközi Vers- és Prózamondó Verseny elnöke volt.

Magyar Ágnes ének-zene, népzene szakos tanár a 2007-ben megjelent *Más ez a nap* című népzenei CD zenei anyagát szerkesztette, annak előadásában is részt vett. Népzenei összeállítását kívánja bővíteni erdélyi gyűjtőmunkával. A gyűjtött dallamok nagy segítséget adnak újabb népzenei összeállítások elkészítéséhez, amit az oktatásban is hasznosítani tud.

Máthé András fotóművész a Debreceni Fotóklub alapítói, Aszmann Ferenc és Zöld József Déri Múzeumban található fotóanyagát; illetve Gervai Tamás és Vadász György fotóművészek hagyatékait kívánja feldolgozni és digitalizálni. A város egykori fotóművészeinek munkásságát negatívok és kiállítási képek őrzik. Későbbi feladat az anyag nyomtatott formában történő megjelenítése.

Dr. Rác Anita egyetemi adjunktus monografikus munkában tervezi megvizsgálni a Kárpát-medence nép- és törzsnévi eredetű településneveit. A Debreceni Egyetem oktatójaként behatóan foglalkozott a régi Bihar vármegye helynévkincsével. E munka folytatásaként tervezi Debrecen város régi helynévkincsének kutatását is, melynek eredményeit az idén, a Magyar Nyelv Éve alkalmából szervezett konferencián kívánja bemutatni.

Suba Sándor zenetanár a klasszikus gitároktatásról szóló hat kötetes szakmai anyagot készít zeneiskolák számára, mely formabontó és hiánypótló anyag kezdőknek és haladóknak. A kötet darabjai (a népdalok kivételével) átíratok, saját szerzemények, a komolyzene minden stílusában, a reneszánsztól a modern zenéig.

Volley Enikő nívódíjas balettmester és mesteredző az Attitűde táncegyüttes vezetőjeként tanítványaival számos országos és nemzetközi sikert ért el. Versenyszakosztályuk 1994 óta minden évben kvalifikálja magát Európa- és világbajnokságra. Az egyesületben évente 300–400 gyermek és felnőtt korú ismerkedik meg a mozgáskultúrával. Célja minél szélesebb körben megismertetni és megszerettetni a sport- és a show-tánc világát, felkelteni az érdeklődést a klasszikus és modern táncok iránt.

*Máthé András:
Ablak 1977–2003*

*Debrecen város kulturális életében kifejtett példaértékű munkásságáért
Debrecen Kultúrájáért Díjban részesült:*

Simor Ottó színművész, Jászai-díjas érdemes művész, a Csokonai Színház örökös tagja. A városban igen népszerű művész prózai szerepei éppúgy emlékezetesek, mint híres bonviván alakításai az operettekben. Azon kevés színészek közé tartozik, akik az Országos Színészképző Iskola növendékeként még Karády Katalinnal és Csontos Gyulával is együtt szerepeltek. Amikor 1946-ban elvégezte a színészképzőt, két évig vándorszínész volt a Hajdúsági Kerület Színházában, majd Budapesten Kellér Dezső társulatában

játszott. Hét évig volt Miskolc ünnepelt színésze, mikor Szendrő József hívására a Csokonai Színházhoz szerződött, s hamarosan a cívisváros kedvelt bonvivánja lett. Játszott még a győri, a kecskeméti és a nyíregyházi színházak színpadán is. Felejthetetlen alakítást nyújtott többek közt a következő zenés és prózai darabokban: *Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Koldusopera, Vig özvegy, Denevér, Sybill, Bolha a fülben, Liliom, Kegyenc, Kiáltás, város!, Lear király, Széchenyi.*

Tóth Endre József Attila díjas költő, a Magyar Írószövetség örökös tagja.

Pályája az 1930-as évek elején indult. Mint tehetséges fiatal költőt, Móricz Zsigmond mutatta be szülővárosában. Dolgozott a Városi Levéltárban, később az Alföld olvasószerkesztője volt. A második világháború előtt egyaránt tagja volt a Csokonai Körnek és az Ady Társaságnak. Ebben az időszakban három verseskötete jelent meg *Egyedül a tömegben; Örökké viharban; Se kint, se bent* címmel. További kötetei, melyek 1955 után jelentek

meg: *A forrás dala, Az elszálló ifjúsághoz, Mindenért megfizettem, Életnagyságban, Bizalmas vallomás, Okozz örömet, A világ végén.* Az Oláh Gáborról szóló monográfiáját húsz recenzió méltatta. 1986-ban jelent meg *Kortársaink, barátaink* címmel tizenkét debreceni író és képzőművészt bemutató kötete. 1975-ben és 1981-ben Csokonai-díjat, 1995-ben József Attila-díjat kapott, 1995-ben a Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztjével tüntették ki.

POSZTUMUSZ DÍJAZOTTAK:

Gulyás György karnagy, Liszt-díjas

érdemes és kiváló művész. A Debreceni Kodály Kórus és a Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny megalapítója. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára, a Zeneakadémia Debreceni Tagozatának létrehozója és korábbi igazgatója. Iskoláit Köröstarcsán, Szeghalmon, Debrecenben, Budapesten végezte, tanított a debreceni Dóczy Református Tanítóképzőben, az általa alapított békéstarhosi zeneiskolában, majd a Debreceni Zeneművészeti Szakközépiskola, majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Énektanárképző Szakának igazgatója lett. 1955-ben alapította meg a Debreceni Kodály Kórus elődjét. Akaratával, harcoss hitével szinte a semmiből teremtette meg a kórust, hivatásossá fejlesztette, az egyetlen a vidéki zenei életben. Az egyetlen 1983-ig vezette. 1961-ben létrehozta a ma már nemzetközi hírű Bartók Béla Nemzetközi Kórusversenyt. Nevéhez számtalan mű bemutatása, fiatal zeneszerzők útnak indítása, a magyar kóruskultúra külfölddel való megismertetése, Debrecen zenei rangjának világszintű elismertetése fűződik. Állandó zsűritagja volt több nemzetközi kórusversenynek. Vendégkarmesterként a világ számos együttesét vezényelte. Általa válik fogalomká a

kóruskultúrában jártasak számára Debrecen neve az egész világon. Munkája által váltak Kodály és Bartók művei a magyar kórusok számára mindennapi repertoárdarabbá, zenei anyanyelvvé.

Lévai Gábor a Csapókerti Közművelődési Egyesület egykori elnöke.

Többszörös hadsereg- és vidékbajnok volt birkózásban, s mind aktív sportolóként, mind nevelőként példát mutatott környezetének. Első és utolsó munkahelye a Magyar Gördőlöcsapágy Művek volt. A Petőfi Tömegsport Klub és az MGM Baráti Kör alapító tagja. 1966-tól a Csapókerti Közművelődési Egyesület elnöke egészen haláláig. Tevékenységéért több kormánykítüntetést kapott, 1966-ban a kormány Árvízvédelmi emlékéremben részesítette, és nemrégiben vehette át az Országos Technikai és Tömegsport Szövetség elismerő plakettjét. A csapókerti városrészben nem akad olyan ember, aki őt ne ismerte volna. Kiemelkedő szerepe volt az itt élők kulturális életének szervezésében, a népi kultúra terjesztésében és életben tartásában. Példamutató volt az az érzék, amellyel felkarolta a hagyományápolást, hagyományőrzést. Így vált ismertté nem csak Debrecenben, hanem a régióban is.

A Magyar Kultúra Napja alkalmából a Csokonai Színházban **Hubay Miklós – Ránki György – Vas István: Egy szerelem három éjszakája** című darabját adták elő.

(Az elhangzott laudációk forrása: Debreceni Művelődési Központ – Piros Éva)

Az „Év Hajdú–Bihar Megyei Népművelője 2008”

Kondásné Erdei Mária a nyíradonyi Móricz Zsigmond Művelődési Ház igazgatója kapta az „Év Hajdú–Bihar Megyei Népművelője 2008” kitüntető címet a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett megyei közművelődési rendezvényen (január 21-én a hajdúnánási Kék Lajos Városi Művelődési Központban).

A díjat 2001-ben alapította a Kölcsey Ferenc Megyei és Városi Művelődési Központ, melynek megszűnése után a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ hirdeti meg és adományozza oda annak, akinek személyére maga a szakma, a megyében dolgozó közművelődési szakemberek tesznek javaslatot.

Kondásné Erdei Mária húsz év pedagógusi munka után tíz évvel ezelőtt lett a nyíradonyi művelődési ház vezetője.

(Forrás: Méliusz Központ)

A GADE Nyírbátorban

A Nyírbátori Kulturális Központban (a Báthori Várkastélyban) január 25. és március 1-je között rendezték meg a debreceni Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesületének kiállítását.

A rendezvényt a Méliusz Központ is támogatta.

Tamus István exlibrisai – a művész könyvjegyeiből és képgrafikáiból összeállított tabló részlete Csernát Gábor gyűjteményéből

Fotókiállítás

A Méliusz Központban Működő Debreceni Fotóklub csoportkiállításának január 13–31. között adott otthont az intézmény első emeleti kamara-galériája. A kiállításon január 20-án – a Magyar Kultúra Napja alkalmából – Máthé András fotóművész, a Debreceni Fotóklub vezetője tartott tárlatvezetést.

Kötényükbe harmatot szedtek hajnalon...

Andics Árpád fotóművész felvétele

A Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központ *Megyejárás* sorozatában január végétől Földes mutatkozott be (a vendéglátókat dr. Cs. Tóth János igazgató, Jantyk Zsolt, a megyei közgyűlés kulturális és sportbizottságának elnöke, a házigazda és a külső vendégeket Jeneiné Egri Izabella, Földes Nagyközség polgármestere köszöntötte).

A sorozat keretében minden település bemutatja helyi ízeit – nemcsak a gasztronómiában, hanem kulturális és művészeti életében is.

Földesről a Kiskökény Néptáncsoport, a Feeling és a Párduc hip-hop csoport, az Aerobic Fitness Klub, az Őszirózsa Nyugdíjas Klub és a Nosztalgia Hagyományörző Egyesület érkezett a Méliusz Központba, ahol bemutatták Lengyel Mihály *A derűsebb időskorért* című könyvét, a *Földes Sporttörténete* és a kétkötetes *Iskolatörténet* című kiadványokat is. A kiállítóterben Bere Anna Mária festőművész, Antós Mária csuhébaba-készítő, Lipcsei Jánosné népi szövő, a Szövő Szakkör és a Hagyományörző Kézimunka Szakkör munkái voltak megtekinthetők.

Fotók: Méliusz Központ

A diákmunkák és a népi szövők kiállítása

EMINENS SCRIPTOR – és EMINENS OLVASÓK. Szabó Eszter vehette át az Eminens Scriptor-díjat a Magyar Kultúra Napja Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtárban január 24-én tartott ünnepségén. A díjat a 2008-ban megjelent könyvtári tartalmú írásokért ítélték oda; továbbá – az elmúlt évben kezdeményezett gesztust folytatva – tíz törzsolvasót is megjutalmaztak. *Fotó: Varga József*

Komiszár János Holló László-díjas festőművész kiállításával kezdődtek a Magyar Kultúra Napja ünnepségei Nagyváradon

A Magyar Kultúra Ünnepe 2009. évi nagyváradai programsorozatát – mely az idén az eddig megszokottnál is hosszabb, 8 napos volt – a Debrecenben élő Holló László-díjas festőművész, Komiszár János nagyváradai M. M. Pódium–Várgalériában rendezett kiállítása indította. A megnyitón Dankó János zeneszerző és Meleg Vilmos színművész működött közre.

Bíró Rozália, Nagyvárad alpolgármestere mellett köszöntőt mondott Szeifert Ferenc berettyóújfalui polgármester is, hiszen a nemzeti fohász, a *Himnusz* születésének emlékére rendezett Magyar Kultúra Napi ünnepségek ez évben már 9. alkalommal zajlanak párhuzamosan Nagyváradon és Berettyóújfaluban (a nagyváradai programoknak társszervezője a Bihar megyei RMDSZ, a Partium Alapítvány és a Bihar Megyei Civil Szervezetek

Szövetsége mellett a berettyóújfalui önkormányzat) – a kultúra ezúttal szintén emlegetett hídszerepét így is megvalósítva.

Bíró Rozália a „kreativitás éve” előtt is tisztelgő kiállítást köszöntve azt hangsúlyozta, hogy a Magyar Kultúra Napja az összetartozás jelképe, s nemcsak régi nagyjaink örökségére emlékezünk, hanem azokat az alkotó kortársainkat is bemutatjuk, akik a mában tesznek a nép, a nemzet közösségeinek gyarapodásáért. (Ezt a felmutató elismerést szolgálja egyebek mellett az is, hogy január 22-én Nagyváradon szintén kiosztották a Magyar Kultúráért díjakat, illetve fő-életműdíjakat; a gálaműsor díszelőadásán pedig a kolozsvári magyar opera közreműködésével mutatták be a *Mátyás a vérpardon* című rockoperát a szakszervezetek művelődési házában.)

A január 19-ei megnyitón Jakabovits Miklós nagyváradi képzőművész a helyszínt zsúfolásig megtöltő közönség előtt más alkotói jellegzetességek mellett például arról is beszélt, hogy a Holló László-díjas Komiszár János valóban „a színek varázslatában él, és dübörgő vitalítás jellemzi a munkáit. Emberszerető magatartás érzékelhető minden festményén, a nagyméretű akvarellekből pedig sodró erő árad”.

Durkó Károly, Gyula város kulturális bizottságának elnöke itt jelentette be: „a derűt sugárzó műveket” hamarosan a gyulaiak is megtekinthetik.

Komiszár János művészeti írói tevékenységéről szólva (2-2 debreceni versantológia illusztrálása-szerkesztése, színes kép- és verskötet kiadása mellett hat képzőművészeti portréinterjú- és riportkötete, illetve -albuma jelent meg) azt is kiemelte, hogy a debreceni és az anyaországi képző- és társzművészetek értékelő dokumentálásán túl mindenkor nagy figyelmet szentel a határon túli magyar alkotóknak, így a partiumi és erdélyi művészeti élet reprezentálásának is.

*Komiszár János nagyváradi,
Magyar Kultúra Napi kiállítása
február 20-áig tartott nyitva*

ÜZENETEK – D. KIRÁLY SÁNDOR FESTŐMŰVÉSZ ÚJ KIÁLLÍTÁSA
(DEOEC Elméleti Galéria – február 15. – március 6.)

D. Király Sándor soha nem rettent meg a nagyobb vagy még nagyobb méretektől, szokatlan megoldásoktól, az applikációs (idegen) anyaghasználatától, s ott, ahol azt a kiállítási hely megengedte, a tér berendezésével, a művek átalakított környezetbe installálásával a kép autonóm létezésén túl egy adott helyhez és időhöz kötött jelentést is tulajdonított az alkotásoknak. Így történt ez például a *Film* esetében, de az e mostanit megelőző, 2007-ben Hajdúszoboszlón rendezett *Sakkban tartva* című anyagánál is fontos szerepet kapott az elrendezés (a nagyobb méretek pedig igen pozitív visszhangra letek az elmúlt évi országos pedagógus-képzőművészeti, illetve az önálló síroki tárlaton).

Már itt érdemes kitérnünk a cím szerepére. Az említett bemutatón élethelyzeteket modellezett a sakkjátszmák képi gesztusokba történő átírásával, de volt

korábban egy *Gesztusok* című sorozata is, ahol az intellektuális kalandot az archaikus ösztönökkel ötvözte, elkerülhetetlenné téve így a szellemi és érzéki, a szakrális és profán egymást kiegészítő voltának felismerését.

D. Király Sándor: Arc
balra lent: Korpuz
(Az *Üzenetek* című sorozatból)

A felnagyított arcrészletekből ezúttal is megőriz néhány motívumot és festői megoldást, az expresszivitást ma tovább fokozva azzal, hogy nemcsak a színek és színértékek kapnak nagyobb szerepet, a méterszer méteres vagy másfél méteres méretek növelik és érzékeltetik egyszerre az egyéni létérzés monumentalitását és fojtottságát, de tovább csupasztja, továbbgondolja, elvonatkoztatja a formát, az alakot, és csupán a felismeréshez szükséges alapjegyeket őrzi meg.

A gesztusok és átváltozások, a ben-sónkben lejátszódó filmek, az emberi játszmák, a rejtelmek után itt vannak az *Üzenetek*. Miként a gesztusokban sem a motívum hátterében rejlő jelenetet érzékeltette a művész, hanem inkább egy lelki folyamatot, egy érzelmi alaphelyzetet, így itt is kap valamilyen drámai szint D. Király Sándor sorozata.

S immár nem a művész korábbi valomásához kell visszatérnünk – melyben azt olvassuk: „*Fő célom az életünket átható morális ellentmondások ábrázolása. Úgy gondolom, értékzavarban szenvedünk, amely értékzavar a manipulált információáramlásnak köszönhető*” –, s nem egyszerűen csak az érzelmi és szellemi tiltakozásra kell (vagy lehet) apellálnunk, hanem egy új léthelyzethez fordulunk: az elmagányosodás és a külvilágba kapaszkodás – kettős-egzisztenciális kereteihez, illetve onnan kifejlődő konfliktusához.

D. Király számára szinte már a festői érettség lassan két évtizeddel ezelőtti markánsná formálódásának idején sem az volt a fontos, hogy afféle képi tudósításokat, epikus narratívákat alkalmazzon – még ha történelmi vagy egyházi alakokat be is mutatott a '90-es évek második felében a bocskai kert iókume nikus emléktemplomba készített sorozatában –, hanem az érzelmi és egzisztenciális figyelmeztetés, a művészet jel-hagyó funkciójának kiemelése.

*Hortobágy
Jobbra lent: Hajnali madárlesen
(D. Király Sándor festményei)*

A mementó jellegből egyértelműen fakadna D. Király Sándor úgynevezett közösségi művészet felé fordulása, nem beszélve a nagy méretekről, mely szintén a kollektív befogadás irányába mutat, ám ezzel szemben a művész egyre erőteljesebben koncentrált a szubjektumra, és az eltömegesedés környezetében elszigetelődő értelmes emberi létezés tragikumát is felismerve, szembesül a magánnyal, a kiszolgáltatottsággal, a szigetre vetett léttel.

A tömegember is magányos, ám az autonóm ember felismeri a magányt. A tömegember magával is elhitett bol-

dog öntudatlanságban menekül a pusztulás felé, az öntudatos egyén még az utolsó pillanatban is segélykérő üzeneteket küld az ismeretlenbe. Ezzel is magyarázható tehát a címadás, amely talán sokkal koncentráltabb lett volna például a *Palackposta* elnevezéssel, de az *Üzenetek* alkalmasabb az általánosításra. Még úgy is, ha az applikált anyagok, így a széttört üvegek cserepeinek képbe illesztése vagy a palackmotívum festői alkalmazása, a tengerben hanykolódó üveg képzete, a felnagyított üveg szája megerősíti vagy konkretizálja az asszociációt.

D. Király Sándor: *Céltábla*

D. Király Sándor a maga útján jutott el a Goethétől – majd Bernáth Auréltól – származtatott felismerésig, mely szerint a festészetben nem az a fontos, hogy mi van a képen, hanem az, hogyan ábrázolja vagy fejezi ki azt a valamit a művész. Az epikus tartalmak helyett így egyér-

telműen a lírai vagy drámai aspektusok, az érzelmi vagy szellemi szegmenssek érvényesülhetnek.

S ennek nem mond ellent a *Korpusz* című képen – a jelentős átfogalmazás után is – jól azonosítható Krisztus-alak sem. A művész a lírai (hangulati) jegyek, az expresszív drámai vonások (a színgesztusok) mellett megőrizte a groteszk látomás iránti vonzódását is.

Az imént említett festményen például mintegy a szellemként a palackból kiszabaduló megváltás-gondolatra reflektál; a *Jónás és a Cethal* amellet, hogy az átváltozás- és elmozdulás-motívumot alkalmazza, a két ember közötti, eredetileg szoros, de eltorzuló kapcsolatokra is hivatkozik; a *Kék Madár* sajtáságon a boldogságot hivatott jelképezni, itt azonban a totális kiszolgáltatottság és a létezésben való fenyegetettség érzését tárja fel; a *Céltábla* pedig szintén utal az értékvesztésre (vagy a társadalmi cinizmusra), az idol-rombolásokra, a szentségvesztésre.

D. Király Sándor új kiállítási anyagának meghatározó léthelyzete a bezártság-élmény (saját pozicionálásában ezt a debreceniséggel vagy az iskolai tanítással is lehetne magyarázni, általános társadalmi dimenziójában pedig azzal, hogy a bezártság nem biztonságot, hanem kiszolgáltatottságot jelent, és ma, ahogy kinyílt előttünk Európa s a világ, mégsem tudunk mit kezdeni a látszólagos szabadsággal, mert kiszolgáltatottjai vagyunk egy fölöttünk álló, de nem természetfölötti, hanem emberi hatalomnak).

Az *Üzenetek*, a festmények a bezártságból való gondolati kiszabadulás kísérletét jelentik, az ismeretlenbe küldött palackposta üzeneteit – hogy: „itt vagyok, keressetek meg, szabadítsatok meg” –; egyúttal nemcsak a jövőre, a reményre vonatkoznak, hanem a múlt-ra, az emlékekre, a megélt élményekre ugyanúgy, mint az elképzelt utazásokra.

Fellebeg az egyre kevesebb, de mind hangsúlyosabb motívumot alkalmazó képeken a távoli és a közeli emlék, a tenger és a Hortobágy – a színek fokozatai a finom árnyalatok és átmenetek harmonizálják a nosztalgikus vágyat –, ezzel szemben az expresszív forma- és színkontrasztok a meg nem valósult (vagy éppen a beteljesült rossz) álmok kitörő feszültségét engedik szabadon.

Az *Üzenetek* sorozat egy kommunikációs helyzetre utal, de nem mindig azonosítható az adó és a vevő, az üzenet küldője és címzettje.

Egyrészt ugyanis maga a festő üzen, a festményben tárgyasuló kiszabadulási gondolatkísérletként, másrészt csak tolmácsolója az üzenetnek, azt mások nevében küldi;

Fent:
Rembrandt-parafrízis

*D. Király Sándor
műtermében*

ám a festő lehet az üzenet megtalálója is, és ez a helyzet az aktív befogadás gesztusait indítja el benne. Cselekvése azonban önreflexívvé válik: a megtalált jel saját helyzetének tisztázására s önmaga megmentésére készíti.

(Negyedik szempontként ama bizonytalansági tényezőről sem szabad megfeledkeznünk, hogy nem lehet egyértelmű: megtalálta-e egyáltalán valaki az üzenetet, s ha megtalálta, akkor megértette-e, vagy a szétört üvegpalack darabjai csak arra utalnak, hogy a semmiszklákhoz vagy zátonyszirthez csapódó palackban rejlő segélykérést szétmosta, megsemmisítette a tenger sós vize...)

Mindenesetre markáns biztonságerősítő irányokat fedezünk fel a sorozat képei között. Olykor csak a családi történelemből, az anyaképből (*Arc*) sejtjük azonosítani a kötődési pontokat, másutt a messzi múltból, akár négy évszázad távolából érkezik a jel (a példakeresés a művészettörténetben zajlik: ilyen a *Rembrandt-parafrízis*), vagy éppen kétezer év előtről, a palackposta korpusz-üzenetében. Tehát az egzisztenciális fogva-tartottságból legalább három megtartó pillér emelkedik ki: a személyes, a művészeti és a szakrális történelem, avagy a család, a kultúra és a hit.

Ha ezt a három kapaszkodási lehetőséget felfedezzük, akkor elmondhatjuk: az üzenetek megérkeztek a címzethez.

A 30. IDÉNYÉT KEZDTE FENRUÁRBAN A HORTOBÁGYI NEMZETKÖZI MŰVÉSZTELEP

40 meghívottal két turnusban zajlott a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep jubileumi, 30. idénye február 15. – március 15. között. A nyitó ünnepség helyszíne az Aranybika Szálló Hajós Alfréd Terme volt, itt a Szeredás Együttes működött közre, s a klasszikus Hortobágy-ábrázolásokat ismertető hagyományt folytatva, Tamus István festőművész mutatta be Pálffy József *Vihar a Hortobágyon* című képét.

Meghívott művészek (1. turnus): Burai István (művészeti vezető), H. Csongrády Márta (művészeti titkár); Bazán Vladimir, Drozsnik István, Hézsó Ferenc, Horváth János, Horváth Katalin, Láng Eszter, Lőrincz Róbert, Nagy Előd, Sáli Róza, Szabán György (Magyarország); Balási Csaba (Csíkszereda); Szergej Biba, Olesz Figol, Olga Figol, Ivancsó András, Micska Zoltán, Jurij Seljeviczki (Ukrajna); Margareta Dawidiuk, Timur Karim (Lengyelország); Léna Szancova (Oroszország); Hachiro Morimoto, Katsuhiko Hombo (Japán, Toyama);

(2. turnus): Burai István (művészeti vezető), H. Csongrády Márta (művészeti titkár), Aby Szabó Csaba, Bogdándy György, Cs. Uhrin Tibor, Éles Bulcsú, Tamus István, Varga Edina (Magyarország); Gyurkovics Hunor, Zsáki István (Szerbia);

Balázs József, Hunyadi László, Sütő Éva (Románia); Földessy Péter, Ludmilla Lakoma Krausova Mihalovce, Borisz Kuzma, Micska Zoltán (Ukrajna); Krysztyna Galat-Gryzwa, Maria Majka Zuzanska (Lengyelország); Mekker Márta (Németország).

*Katona György:
Hortobágy (akvarell)*

JÓZSA LAJOS SZOBRÁSZMŰVÉSZA MŰ-TEREM GALÉRIÁBAN

A debreceni (Budakeszin élő és alkotó) Holló László-díjas szobrászművész, a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetettje 2004-es, 60. születésnapján kiállítását követően a 65.-et is szülővárosában előlegezi meg – a Mű-Terem Galériában egy hónapon keresztül láthatók bronz kisplasztikái. Köztéri szobrászi pályafutása is innen indult: 1983-ban *Tavaszi* című bronz és nonfiguratív mészkőszobrát állították fel a DOTE területén, Hajdúszoboszlón pedig a *Szoboszlói Vénusz* mészkőszobrát avatták. Azóta félszáz köz- és beltéri művet készített, debreceni, hajdú-bihari, budapesti helyszínek mellett több munkája látható Mogyoródon, Bócsón, Szentesen, Tenken, Bicskén, Pátyon, Kazincbarcikán, Tiszaújvárosban (Tiszaszederkényben). A köztéri szobrászi életműve mellett jelentős Józsa kisplasztikai és éremművészete is.

Csendélet-kiállítás a HAVRICS GALÉRIÁBAN

*Blinczinger Béla:
Csendélet hegedűvel*

Adilov Alom: Gyümölcsös csendélet

A Havrics Galéria (Malompark, Debrecen) tavaszi és őszi nemzeti ünnepeinkhez kapcsolódó két nagy kiállítása közül az idei elsőt március 13-ától nyitja meg.

Rendhagyó módon ezúttal nem önálló tárlatot, hanem tematikus műfaji válogatást láthatunk: Adilov Alim, Blinczinger Béla és Tóth Rozália csendéleteit, a műfaj több jellegzetességét s attribútumát illusztrálva, a virágcsendéletektől, a gyümölcsös kompozíciókon át a szimbolikus tartalmú festményekig.

A kiállítást Kudlik Júlia nyitja meg.

A Benedek Galéria tervezett kiállításai 2009-ben

március	Mallár Gabriella
április	Trón Árpád
május	Katona Bálint
június	Pintye Anna
július	Császár Artúr
augusztus	Lénárt Attila
szeptember	Madarász Gyula
október	Baráth Pál
december	Zolcsák Miklós
ikonjai és Kelemen Erzsébet képversei	

Trón Árpád: A nagybögös (olaj)

A Debreceni Művelődési Központ 2009. évre tervezett kiállításai

MŰ–TEREM GALÉRIA

Március 5–27.

Józsa Lajos szobrászművész

Április 2–24.

Dr. Seress Géza fotográfus

Május 7–29.

Balázs Klára, Göbolyös Márta,
Manning Mária textilművészek

Június 4–26.

„Úton” – németországi fiatal művészek

Július 2–24.

„Fresh Art” – fiatal képző-, ipar-
és fotóművészek pályázati kiállítása

Augusztus 6–28.

Szabó Károly festőművész

Szeptember 3–25.

Szabó Antónia képzőművész

Október 1–30.

Fátyol Viola (az elmúlt évi „Fresh Art”-
díjas bemutatkozása)

November 5–27.

Hapák Péter fotóművész

December 3–30.

Wrábel Erzsébet iparművész

BELVÁROSI GALÉRIA

Március 23–29.

Közlekedési kiállítás (az EU által finan-
szírozott közlekedési beruházásokról)

Április 7–21.

Hagyományápolók a Hortobágy
mellyékéről – a MAOE fotóművészeti
alkotótábor anyagából

Április 24. – május 5.

A Vénkerti Általános Iskola, Óvoda
és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény
évadzáró kiállítása

Május 26– június 16.

Keleti művészeti varázslatok
– ázsiai művészek kiállítása

Szeptember 21. – október 9.

Fátyol Zoltán festőművész

Fátyol Zoltán: Metafizikus hadgyakorlat

Október 14–30.

„Minden, ami Braille – A fehér bottal
a számítógépig” – kiállítás és szakmai
programok (Louis Braille születésének
200. évfordulója és a Fehér Bot Világ-
napja – október 15. – alkalmából)

November 13. – december 4.

Ifjú kézművesek országos kiállítása

December 11–13.

XIX. Nemzetközi Betlehemes találkozó

TÍMÁRHÁZ KÉZMŰVESEK HÁZA

Március 31-ig

Mikepércsi Hímzőkör

Április 3–30.

„Ostor, de karikás” – Szőke Péter
ostorkészítő mester

Május 29. – június 26.
„Pendelytől a kendőig” – viseletes baba-kiállítás

Július 3. – augusztus 21.
Szalma-, csuhé- és vesszőfonók

Augusztus 28. – szeptember 26.
Inspirációk magyar képfestő anyagokra – a pápai múzeum pályázati anyagából

Október 2–30.
„A pipa ha ég, bölcsességből kevés is elég” – kortárs pipakészítők

November 6. – december 31.
Pásztorművészet a Hortobágyon

JÓZSAI KÖZÖSSÉGI HÁZ

Március 14-ig
„Csak tiszta forrásból”
– a Kölcsey Szövőműhely tárlata

Március 24. – április 24.
Csorján Melitta festőművész

Április 28. – május 13.
Turul fotókiállítás

Május 19. – június 20.
„Pályáztunk, gyűjtöttünk, bemutatjuk”
– Józsaai Diszítóművészeti Szakkör

Szeptember 15. – október 16.
László Ákos grafikusművész

Október 27. – november 30.
E. Lakatos Aranka szobrászművész

December 1–29.
A Gönczy Pál utcai óvoda bemutatkozása

ÚJKERTI KÖZÖSSÉGI HÁZ

Április 18. – május 7.
Az Év Természetfotósa kiállítás

Június
A Medgyessy Ferenc Képzőművészeti
Kör és Szabadiskola évadzáró kiállítása

Október 9. – november 4.
Dokumentumkiállítás 1956 emlékére

Előzetes a Debreceni Tavasz Fesztivál programjaiból

Macskák

Webber-musical a Madách Színház előadásában

Pasion De Buena Vista

Kuba zenében és táncban

Csukás–Bergendy: Süsü, a sárkány

zenés mesejáték
a József Attila Színház előadásában

Ő és Carmen

Al Di Meola és Horgas Eszetr közös estje

A Főnix Csarnok programjaiból

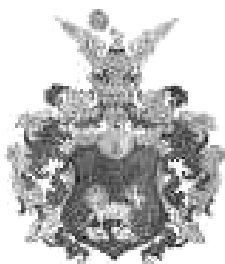
Május 4.
Jean Michel Jarre (Grammy-díjas)
szintetizátor-koncertje

Május 20.
George Duke (a legtöbb Grammy-díjra
jelölt dzsesszzenész) koncertje

Június 15.
Lenny Kravitz – Debrecenben először

Hibajavítás

A Néző • Pont Kalendárium 2009 kötetében, kellő figyelem híján, néhány hiba maradt. A 169. oldalon Putnok város polgármesterének neve helyesen: **Tamás Barna**. A 212. oldalon a 7torony irodalmi portál (www.7torony.hu) bemutatásánál a 4. bekezdésben egy név felcserélődött, a szöveg helyesen: „Itt látom **Pulai Éva** keze nyomát...” (Ugyanitt említettem Kántás Balázs nevét, ám a folyóiratkötet megjelenésekor a reá vonatkozó információk már nem voltak érvényesek: főszerkesztői közlemény adta hírül, hogy a szerkesztő mandátuma lejárt.) A tévesztésekért az érintettek, és az itt-ott előforduló betűelütésekért az olvasók elnézését és megértését kérem!

DEBRECENI MEGYEI JOGÚ VÁROS
KULTURÁLIS BIZOTTSÁG

DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

MÉLIUSZ JUHÁSZ PÉTER
MEGYEI KÖNYVTÁR
ÉS MŰVELŐDÉSI KÖZPONT

OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS MINISZTERIUM

Méliusz Juhász Péter
Megyei Könyvtár és
Művelődési Központ

PULYKAKAKAS
ÜZLET- ÉS IRODAHÁZ

VOJTINA
BÁBSZÍNHÁZ

ONIX NYOMDA KFT.
Koszorús Erika,
dr. Karancsi János

KAPITÁLIS KFT – Kapusi József
KARTONPACK RT. – Tóth Gábor
SZÍNFORRÁS KFT. – Gergely Attila

M NYOMDAELLÁTÓ–PAPÍR KFT. – Májer István

DÉRI MÚZEUM BARÁTI KÖRE
HOLLÓ LÁSZLÓNÉ MAKSA OLGA

HAVRICS MIKLÓS – Havrics Galéria

KISS ÁRPÁD – Vár Galéria;
KompART Révész Galéria – Budapest

KONCZ SÁNDOR – Koncz Művészeti Galéria Kft.

PÉTER GÁBOR – Holló László Galéria és Péter Képerkeztetés

SIPOS LÁSZLÓ
Latinovits Kávézó

SER-MÜLLER KFT.

ÁDÁNY LÁSZLÓ – Csokonai-ház

ALMÁSI ISTVÁN – Corner's Étterem

HBZ Kft. – Horváth Lajos

JLD. Kft. – Budakeszi

KÖLCSEY FERENC REFORMÁTUS TANÍTÓKÉPZŐ FŐISKOLA
Tudományos és Művészeti Bizottsága;
médiapartner: Lícium Médiaportál, Méliusz Rádió

ANDICS ÁRPÁD – fotóművész

CSERÉP ZSUZSANNA – népművelő

DEZSŐ PÉTERNÉ – Debrecen

ÉHN JÓZSEF – Társaság a Kárpát-medence Magyarságáért

ERDÉLYI MÁRTA – Déri Múzeum Baráti Köre

EZO-TÉRIA Könyvesbolt – Debrecen

Dr. JUHA ENIKŐ – művészettörténész

KERÉKGYÁRTÓ KÁLMÁN – költő

Dr. KÖVÉR JÓZSEF – szobrászművész

MAKSAI JÁNOS – festőművész

MÁTÉ LÁSZLÓ – kulturális menedzser

Dr. MATICSÁK SÁNDOR – nyelvész

NAGY KRISZTINA – Magyarországi Volksbank Zrt. – régióigazgató

NÉMETH JENŐ – Fókusz Könyvárúháza és Galéria, Debrecen

PÁL CSABA – újságíró

Dr. RAB FERENC – ügyvéd

RÁCZ LÍVIA – Classical Artists Worldwide Ltd.

SÓVÁRI GABRIELLA – Korzó Kávézó és Édesség

SZÉKELY TIBORNÉ – Debrecen

VARGA JÓZSEF – fotográfus

Berettyóújfalu
dr. Szőke Kálmán

Debrecen
BLONDEX Kft. – Bodó István
Boros József – vállalkozó

dr. Bartha Erzsébet
Bentze Ibby (festőművész)
D. Király Sándor (festőművész)
Dezsóné Borbély Emília
Gáti János
dr. Gulyás Ferenc
Hajdúné Égerházi Irén
dr. Háló Magdolna
Harangi Sándorné
Holló Ila (festőművész)
Józsáné Bíró Mária (fagottművész)
dr. Juhász Annamária
Juhászné Lévai Katalin (ogy. képviselő)
Kálmán Antal
Keresi Ferenc
Kémeri Zoltán
Kéri Judit
Korompai Balázs és Korompainé
Mocsnik Marianna (muzeológusok)
Kujbus János
dr. Ladányi Éva

Hajdúböszörmény
HAJDÚSÁGI MÚZEUM
SZABADHAJDÚ Közművelődési Média-
és Rendezvényszervező Nonprofit Kft.
Andorkó Mária

HAJDÚHADHÁZ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Hódmezővásárhely
Hézső Ferenc festőművész

Hosszúpályi
Németh Rudolf, Németh Rudolfné

NYÍRADONY VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Putnok
GÖMÖRI MÚZEUM
és a HOLLÓ LÁSZLÓ GALÉRIA

Kocsis Csaba
Bíró Gyula

KÓS KÁROLY MŰVÉSZETI SZAKKÉPZŐ ISKOLA ÉS KOLLÉGIUM

Láposi Terka (képzőművész)
Major Béla
dr. Major Józsefné
dr. Márton Gyula
Nagy Zoltán és neje
Németh Endre és neje
Nyíri István
Dr. Papp Gyula (ezredes)
Rác–Fodor Sándor
Rózsa János
R. Poncz Mária
Ruszoly Barnabás
Szász Imre
Szilva Ernő és neje
Tamás Kiss Andrásné
Tóháti Jánosné
Tóth Miklós
Tóth Pál
Vántsa Zoltán (költő)
dr. Vass Erzsébet

Balla Zoltán
Csernát Gábor
Illyés András
Molnár Pál

Mátészalka
SZATMÁRI MÚZEUM

Nádudvar
Ludman Imre

Szekszárd
Papp Ibolya

A Néző • Pont 2007. és 2008. évi
kötetei PDF formátumban
a Lícium Médiaportál Debreceni
Főnix aloldalán olvashatók
(www.licium.hu)

TARTALOM

Holló László Terem, Emlékhely – Új képzőművészeti kollekciónal gyarapodott a gyoaendrődi Vidovszky Béla Helytörténeti Gyűjtemény	289
Józsa Lajos szobrot készített Holló László édesapjáról	293

Műgyűjtés

Az Antal–Lusztig gyűjtemény újabb áttekintése a Modemben	
<i>Return</i> – A pécsi válogatás	298
Egy életmű keresztmetszete: Nagy István (1873–1937)	304
Dési Huber-mű Debrecenben a Kádár-hagyatékból	307
Madarász Kathy Margit és Madarász Gyula – „együtt” a Belvárosi Galériában	310
„Menyasszonyi és korpuszi sugallatok” – Kalmárné Horóczy Margit	
<i>Rejtőzködő</i> című tárlata a Mű–Terem Galériában	313
Titkos kertekben – verses asszociációk Serfőző Zsuzsanna tűzzománcaihoz	318
Baráth Pál festő- és grafikusművész új tárlata az Aranybika Galériában	319
Makai Imre festőművész ünnepi kiállítása a Hajdúsági Múzeumban	324
Az idén 400 éve telepítették a hajdúkat Böszörménybe	328

Múzeumi Kurír

<i>Egy „arisztokratikus” szenvedély (13–14.)</i>	
Kiállítás Csernách Gábor kisgrafikai gyűjteményéből	330
Megalakult a Déri Múzeum Baráti Köre	
Grafikusok és Kisgrafika-barátok Tagozata	334
A 115 éve született Haranghy Jenő exlibrisei	336
50 éves lesz a Kisgrafika Barátok Köre	345
Időszaki tárlat a Déri Múzeumban: „Fényversengés” – Színteremtés	
Zsögödi Nagy Imre székelyföldi festőművész emlékkiállítása	346
<i>Hírek</i> – (benne: A Magyar Kultúra Napja és a szóдавиз Hajdúhadházon; Munkácsy Mihály közönségei és közösségei; A Bocskai a Dériben; „A barna lazúr támadása”; A Déri Múzeum Baráti Köre 2009-re tervezett programjaiból; <i>7torony</i> irodalmi délután, antológia-bemutató és Serfőző Attila kiállítása; Egyelőre csak bérelhető lesz a <i>Krisztus Pilátus előtt</i>)	354

Játszó–Tér

A Vojtina Bábszínház tervezett kiállítása (március–április)	358
Télkergető – Tavaszváró (versek gyermekeknek)	359
„Kinek a dolga?” (cirkuszvilág a gyermekrajzokban)	360
Az újságtárcát az irodalom rangjára kell emelni – Krúdy Gyula	
publicisztikai kiteljesedése	372
Irodalmi élményből lett képi önreflexiók – Kerekes Elek Krúdy-sorozatáról	394
A <i>Toronynapló</i> oldalairól: Megmentett versek II.	398

Olvasó

Sziszüphosz győzött: Megjelent a <i>Debreceni Irodalmi Lexikon</i>	402
A kuruzsló hajnala (<i>Márai Sándor publicisztikái</i>)	406
Író esőköpenyben (<i>Márai pályaképe Fried Istvántól</i>)	410
A kassai dóm (<i>Szűvai János könyve Márairól</i>)	413
Kraszna – Krasznahorkai László: <i>Seiobo járt idelent</i>	415
<i>Folyóiratok</i> (<i>Aracs; Debreceni Disputa; Debreceni Szemle; Mediárium;</i> <i>Szókimondó; a 10 éves Napút 100. száma</i>)	419

Válaszversek (Kerékgyártó Kálmán, Lövei Sándor, Tar Károly verseire és Andics Árpád fotográfiájára)	425
<i>Kultúra és művészetek – Hírek</i> (benne: Somogyi Győző a Mű–Terem Galériában; A Debrecen Kultúrájáért Alapítvány ösztöndíjasai és díjazottjai; „Az Év Hajdú–Bihar megyei Népművelője 2008”; A GADE Nyírbátorban; Megyejárás – Földes; Komiszár János Magyar Kultúra Napi kiállítása Nagyváradon)	428
Lapzárta – Programok	
D. Király Sándor új kiállítása az Elméleti Galériában	436
A Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep 30. idénye	440
Józsa Lajos szobrászművész kiállítása a Mű–Terem Galériában	440
Csendélet-kiállítás a Havrics Galériában; a Benedek Galéria tárlatai	441
A Debreceni Művelődési Központ 2009-re tervezett kiállításai	442
Előzetes a Debreceni Tavasz Fesztivál programjaiból	443
<i>Támogatók és előfizetők</i>	444

Előfizetési felhívás

Néző • *Pont* című folyóiratom évente 6 alkalommal jelenik meg, kéthavi rendszerességgel. A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de az előállításához szükséges költségekhez továbbra is elfogadok adományokat, szerződésben rögzített támogatásokat. Ettől az évtől az ajánlott ár is szerepel a kiadványon. A folyóirat az impresszum alatt megjelölt helyeken elolvasható, a szabad készlet erejéig elvihető.

Ha a jövőben is olvasni kívánják folyóiratomat, s szeretnének biztosak lenni abban, hogy nem maradnak le egy-egy számról, lehetőség van a *Néző* • *Pont* megrendelésére. Az egyes kötetek terjedelme – mint a korábbi évfolyamokban – változó (éves szinten 800–960 oldal között).

A kötetek átlagára 900 Ft, az előfizetőknek postaköltséggel (vagy helyszínrre szállítással) együtt. A 2009. év hátralévő 4 száma 3.600 Ft-ba kerül.

A megrendeléseket postai úton a szerkesztő címére kérem:
 dr. Vitéz Ferenc, 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. Fsz. 2.,
 vagy e-mailen juttassák el a ferko824@gmail.com címre.

Kérem, tüntessék fel a nevet, postacímet (s azt a címet, cégnevet), ahová a számlát kéri! Az előfizetési díj átutalható a Magyarországi Volksbank Zrt. számlaszámára (dr. Vitéz Ferenc – 14100213–10184349–01000005), vagy befizethető postai utalványon a fenti címre, illetve személyesen.

A *Néző* • *Pont* *Kalendárium 2009* korlátozott számban utánrendelhető (ajánlott ár: 1250 Ft), s a folyóirat 2009/23–24., március–áprilisi kötete szintén igényelhető (950 Ft.) A teljes évfolyam után- és előfizetése postaköltséggel együtt 5.800 Ft.

Érdeklődésüket és bizalmukat tisztelettel köszönöm!

Vitéz Ferenc